

Дневникъ

(стенографски)

на

XVII^{то} обикновено Народно събрание.

Втора редовна сесия.

5 заседание, петък, 18 декември 1915 г.

(Открито отъ подпрѣседателя д-ръ И. Момчиловъ, въ 3 ч. 15 м. слѣдъ пладне)

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Засѣданието се отваря.

Г. секретарьтъ ще прочете списъка за да се види кои присъствуватъ и кои отсъствуватъ.

Секретарь М. Зелковъ: (Прочита списъка Отсъствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Иванъ Ангеловъ, Никола Атанасовъ, Салимъ Ахмедовъ, Марчо Атанасовъ, Иванъ Багаровъ, Цанко Бакаловъ, Григоръ Бояджиевъ, Милушъ Велчевъ, Георги Генковъ, Недѣлко Георгиевъ, Юрданъ Дечевъ, Станчо Доновъ, Димитъръ Драгиевъ, Бепко Дуновъ, Иванъ Желевъ, Йорданъ Йоновъ, Велизаръ Каракашевъ, Миле Каралѣвъ, Найдентъ Комановъ, Александъръ Малиновъ, Александъръ Механджийски, Станчо Момчевъ, Никола Мушановъ, Василъ Пасковъ, Михаилъ Патевъ, Александъръ Пенчевъ, Стефанъ Петковъ, Венедиктъ Поповъ, Янко Сакъзовъ, д-ръ Димитъръ Тодоровъ, д-ръ Йосифъ Фаденхехтъ, Хашимъ бей, д-ръ Андрей Ходжовъ и Юрданъ Юрдановъ).

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Отъ 245 народни прѣдставители отсъствуватъ 34; налице сж 211, значи, има законното число, затова обявявамъ засѣданието за открито.

Прѣди да пристѣпимъ къмъ разглеждане въпроситѣ, поставени на дневенъ редъ, съобщавамъ на Народното събрание, че народниятъ прѣдставителъ г. Никола Харлаковъ моли днитѣ 14, 15 и 16 декември да му се смѣтатъ като отпущъкъ, понеже по нередовностъ на съобщенията не могълъ да се яви наврѣме. Има една телеграма отъ кметъ на Оршова, съ която се установява, че не по вината на г. Харлаковъ той не могълъ да се яви наврѣме. Вслѣдствие на това прѣседателството му уважава молбата, тия три дни да се смѣтатъ прѣкарани въ отпущъкъ.

Плѣвенскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Григоръ Бояджиевъ моли, по домашни причини, да му се разрѣши 4-дневенъ отпущъкъ. Прѣседателството му е разрѣшило.

Старозагорскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Василъ Димчевъ също така, по домашни причини, моли да му се разрѣши 4-дневенъ отпущъкъ. Прѣседателството му е разрѣшило.

Също така видинскиятъ народенъ прѣдставителъ г. д-ръ Йосифъ Фаденхехтъ моли понеже е боленъ отъ инфлуенца, да му се разрѣши 3-дневенъ отпущъкъ. Прѣседателството му е разрѣшило.

Съобщавамъ на народното прѣдставителство, че сж постѣпили слѣдующитѣ законопроекти:

Отъ Министерството на войната, законопроектъ относително паричното доволствие на въздухоплавателитѣ: авиатори, балонисти и наблюдатели на армията.

Отъ същото министерство, законопроектъ за откриване желѣзнопътни училище при желѣзопътната дружина и телеграфопощенско — при телеграфната дружина.

Отъ Министерството на вътрѣшнитѣ работи и народното здраве, законопроектъ за допълнение закона за опазване общественото здраве.

Отъ същото министерство, законопроектъ за разрѣшаване построяването на здания за хирургически павилионъ при новата първостепенна държавна болница въ гр. Пловдивъ.

Отъ същото министерство, законопроектъ за вдигане нови етапи въ Александровската болница.

Отъ Върховната смѣтна палата, докладъ до Народното събрание по изгълънение бюджета за 1913 г.

Тѣзи законопроекти ще се раздадатъ на г. г. народнитѣ прѣдставители и ще бждатъ поставени на дневенъ редъ. Приставаме къмъ разглеждане на въпроситѣ, поставени на дневенъ редъ въ днешното засѣдание.

На първо мѣсто на дневенъ редъ е: трето четене законопроектъ за извънреденъ свръхсмѣтенъ кредитъ отъ 530.000.000 л. за посрѣщане разходите по войната прѣзъ 1915 и 1916 г.

Моля г. докладчика да го докладва.

Докладчикъ П. Чорбаджиевъ: (Чете)

„ЗАКОНЪ

за извънреденъ свръхсмѣтенъ кредитъ отъ 530.000.000 л. за посрѣщане разходите по войната прѣзъ 1915 и 1916 г.

„Чл. 1. Разрѣшава се на министра на войната извънреденъ свръхсмѣтенъ кредитъ на сума 450.000.000 л. за нуждитѣ на армията, означени въ закона за извънредния свръхсмѣтенъ кредитъ, утвърденъ съ указъ № 82 отъ 27 септември 1912 г., въ чл. 1 букви а до и.

„Отъ този кредитъ да се покриятъ и всички други разходи, станали въ свръзка съ мобилизацията и войната, прѣди и слѣдъ датата на обявяването имъ, както и разходите за персоналъ и вещественъ разноси, направени отъ разнитѣ министерства за новопридобитатѣ и окупирани земи до 31 декември 1915 г.

„Чл. 2. Разходите по този кредитъ да се произвеждатъ и оправдаватъ съгласно съ закона за отчетността по бюджета и съ постановленията, съдържащи се въ за-

кона за извънредния свръхсметен кредит, утвърден с указ № 82 от 27 септември 1912 г., изменен и допълнен с закона, утвърден с указ № 11 от 21 март 1913 г.

„Чл. 3. Разрѣшава се на министра на вътрешните работи и народното здраве свръхсметен кредит на сума 30.000.000 л. за подпомагане нуждаещите се войнишки семейства през времето на войната.

„Разходите по този кредит да се произвеждат съгласно с правилника за подпомагане нуждаещите се войнишки семейства, утвърден с указ № 407 от 30 септември 1915 г. и измененията му, утвърдени с укази № 412 и 430 от 15 октомври и 7 декември с. г.

„Чл. 4. Разрѣшава се на министъра на обществените сгради, пътищата и благоустройството извънреден свръхсметен кредит на сума 35.000.000 л. за следните нужди:

„а) за наплата на нови посетя, споредъ таблица, изработена по взаимно съгласие на Министерството на войната и онова на обществените сгради, пътищата и благоустройството и одобрена отъ Министерския съветъ, поправка и поддържане на пътищата и за отчуждаване мѣста и имоти по напавата на сжигитъ — 31.000.000 л.;

„б) за набавяне валици, тропачки, камюни и разни сътва и уреди, потребни за напавата и поддържането на пътищата — 3.000.000 л.;

„в) заплати и безотчетни платни и дневни пари на помощния технически персонал по надзора и извършване на работата по напавата, поправката и поддържането на пътищата — инженери, кондуктори, надзиратели, пи-кьори и пр., броятъ на които ще се опредѣли отъ министра на обществените сгради, пътищата и благоустройството. Размѣритъ на заплатитъ и на безотчетните платни и дневни пари ще се опредѣлятъ отъ сжшия министъръ, споредъ предвиденитъ такива за съответните длъжности въ редовния бюджетъ за 1915 г. — 800.000 л. и

„г) за платни и дневни пари по смѣтка на техническия персоналъ, който не получава безотчетни такива — 200.000 л.

„Чл. 5. Разрѣшава се на министра на желѣзниците, пошитъ и телеграфитъ извънреден свръхсметен кредит на сума 15.000.000 л. за доставка на следните материали:

„а) локомотиви за 4.500.000 л.;

„б) товарни и пътнически вагони за 6.000.000 л.;

„в) релси и ремонтен дребенъ материалъ за 2.500.000 л.;

„г) разни други желѣзнопътни материали за 2.000.000 л.

„Чл. 6. Разходите по разрѣшенитъ въ чл. чл. 4 и 5 на настоящия законъ кредити да се разходватъ до изчерпването имъ и да се произвеждатъ и оправдаватъ съгласно съ закона за обществените предприятия.

„Чл. 7. Разходите, разрѣшени съ настоящия законъ, да се покриватъ съ произведението на краткосрочен заемъ или съкровищни бонове, размѣритъ на лихвата по които ще се опредѣли отъ Министерския съветъ“.

Председателствуещъ д-ръ И. Момчиловъ: Който приема на трето четене прочетения законопроектъ, да си вдигне ръката. (Мнозинство) Приема се.

А. Коновъ: Искамъ да помоли бюрото да съобщи на Народното събрание, ще допусне ли то да се отговори на питанието, които сж депозирани за известни нарушения, които ставатъ въ страната. Депозиралъ съмъ едно питане още въ първото заседание и до сега още не ми е отговорено.

Министъръ-председателъ д-ръ В. Радославовъ: По диръ войната.

А. Коновъ: Г. министъръ-председателъ каза следъ свършването на войната.

Министъръ-председателъ д-ръ В. Радославовъ: Следъ като се свърши войната, ще ви отговоримъ напостранно.

А. Коновъ: Това искахъ да зная.

Министъръ-председателъ д-ръ В. Радославовъ: Като знаете, защо питате.

А. Коновъ: Значи, за всички безконтролни дѣйствия правителството ще се остави да отговори следъ войната. Въсмаамъ актъ отъ думитъ на г. министъръ-председателя.

Министъръ-председателъ д-ръ В. Радославовъ: Още веднажъ подчертавамъ.

А. Коновъ: Разбирамъ по какъвъ начинъ могатъ да бждатъ тероризирани народните представители, когато искатъ да упражняватъ правата си.

Министъръ-председателъ д-ръ В. Радославовъ: Моля, да не се говори така. Азъ съмъ сюрпризиранъ отъ него. Не съмъ проучилъ питането; не съмъ готовъ най-послѣ.

А. Коновъ: Не може да се отговори по такъвъ начинъ на народенъ представителъ. (Тропане отъ дѣслицата)

Министъръ-председателъ д-ръ В. Радославовъ: Не знаете положението.

Председателствуещъ д-ръ И. Момчиловъ: Г. Коновъ! Вие сте депозирали Вашето питане преди три дена, защото Камарата заседава отъ три дена. Бждете малко по-издржани въ нервите си.

А. Коновъ: Отговорътъ е неделикатенъ.

Председателствуещъ д-ръ И. Момчиловъ: Особено сега, когато знаете каква работа иматъ г. г. министритъ, твърдѣ лесно бже за Васъ да си обясните, че за три дена, може би, не сж имали време да Ви отговорятъ. Ви знаятъ какъ ставатъ тия работи. Всички Ваши питання и запитвания сж изрѣдани по надлеженъ редъ и когато бждатъ готови г. г. министритъ, ще Ви отговорятъ. Но ако мислите, че г. г. министритъ въ това време ще прѣкъснатъ работата си, за да се занимаватъ съ Вашитъ питання, менъ ми се чини, че много искате.

Отъ крайната лѣвица: А-а-а!

Председателствуещъ д-ръ И. Момчиловъ: Следъщата точка отъ дневния редъ е: първо четене законопроекта за 6/12 отъ кредититъ по редовния и извънредния бюджети и по бюджетитъ на фондоветъ за 1915 г. и времененъ шестмѣсеченъ кредитъ за новоприсвоититъ и окупиранни земи за 1916 г.

Моля г. секретаря да го прочете.

Секретаръ М. Зелковъ: (Чете)

„ИЗЛОЖЕНИЕ НА МОТИВИТЪ

къмъ законопроекта за 1/2 отъ кредититъ по редовния и извънредния бюджети и по бюджетитъ на фондоветъ за 1915 г. и времененъ шестмѣсеченъ кредитъ за новоприсвоититъ земи за 1916 г.

„Г. г. народни представители! При съставляването и гласуването на бюджета за 1915 г. на всички ни бѣ известно, че голѣма частъ отъ редовнитъ приходи нѣма да постѣпни и че бюджетното равновѣсие ще може да се спази само съ въвеждането на нови данъци, които да попълнятъ дефицита, който щѣше да се появи не отъ прѣразходи, но отъ слабитъ постѣпления на косвенитъ данъци. Понеже извънредни събития попрѣчиха да се изработи и гласува новъ бюджетъ за 1916 г. и да се потърсятъ нови източници както за покриване нѣкои неизбѣжни нови разходи презъ 1916 г., тъй и за попълване съвѣтъ слабитъ постѣпления отъ мита и акцизи на вносни стоки, то гласуването 6/12 отъ бюджета за 1915 г. трѣба да стане при пълна свѣтлина за бюджетния дефицитъ презъ 1915 г., който дефицитъ презъ бюджетното управление за 1916 г. ще бжде още по-голѣмъ по причина на новитъ разходи, които трѣбватъ да се произведатъ срѣщу обикновенитъ приходи.

„Презъ 1915 г. бюджетниятъ дефицитъ произлиза отъ непостѣпни приходи отъ косвени данъци, привилегии и берни, които сж загубени за съкровището и отъ неизплащане на вѣрме прѣжитъ данъци, които увеличаватъ така сжко бюджетния дефицитъ, но които ще се събератъ по-послѣ и не сж загубени за съкровището.

„Предвидено е да постѣпятъ отъ косвени данъци 106.875.516 л., а до 31 августъ сж постѣпили само 48.563.602 л. Срѣдното мѣсечно постѣпление възлиза на 6.070.450 л. Ако се запази това постѣпление до края на годината, то отъ предвиденитъ 106.875.516 л. отъ косвени данъци ще постѣпятъ само 72.845.402 л., или въ по-малко само отъ косвени данъци ще имаме 34.030.114 л.

„Но дефицитътъ, който ще се създаде отъ слабитъ постѣпления на косвенитъ данъци, ще бжде по-голѣмъ отъ 34.030.114 л., защото срѣднитъ мѣсечни постѣпления отъ августъ насамъ сж по-слаби отъ 6.070.450 л. Най-сигурнитъ консоматори на обложениитъ отъ мита и акцизи продукти отидоха подъ анамената и прѣстанаха да купуватъ и консомиратъ. Отъ мита и акцизи на външни стоки ще по-

стѣпнятъ по-малко отъ прѣдвиденото въ бюджета за 1915 г. около 29.000.000 л. и отъ бандеролъ, акцизи и привилегии върху мѣстни стоки ще постѣпять по-малко около 14.000.000 л. Само косвенитѣ данѣци ще ни дадатъ по-малко приходи крајко 43.000.000 л. Но държавнитѣ приходи за 1915 г. ще се намалятъ и отъ слабитѣ постѣпления и по други доходни пера.

„Прѣдвидено да постѣпять разни берии 16.870.00 л. Постѣпиди сѣ до 31 августъ 8.358.329 л. Срѣдно мѣсечно постѣпление възлиза на 1.044.791 л. До края на годината ще постѣпять около 12.000.000 л. По-малко ще постѣпять 4.000.000 л. Тази сума ще бѣде сигурно по-голяма, защото отъ 1 септември до 31 декември срѣднитѣ мѣсечни постѣпления отъ берии ще бѣдатъ по-малки отъ 1.044.741 л.

„Прѣдвидено е да постѣпять прѣзъ 1915 г. отъ желѣзницитѣ, пошитѣ, телеграфитѣ и телефонитѣ 49.440.000 л. До 31 августъ сѣ постѣпиди 28.069.455 л. Срѣдното мѣсечно постѣпление възлиза на 3.508.681 л. Ако срѣдното мѣсечно постѣпление се запази и слѣдъ 31 августъ то до края на годината ще постѣпять по този параграфъ 42.104.179 л. или сѣ по-малко около 7.000.000 л. Понеже желѣзницитѣ, пошитѣ и телеграфитѣ отъ началото на септември работятъ прѣимуществено за войската, то срѣдното мѣсечно постѣпление ще бѣде много по-слабо и приходътъ едвѣмъ ще достигне до края на годината 37.000.000 л. По този параграфъ ще постѣпять по-малко, отколкото е прѣдвидено, около 12.000.000 л.

„Прочее, отъ косвени данѣци и държавни привилегии, отъ берии и отъ желѣзницитѣ, пошитѣ и телеграфитѣ ще постѣпять по-малко около 60.000.000 л.

„Бюджетниятъ дефицитъ не се създава само отъ слаби постѣпления. Ако приемемъ, че приходитѣ постѣпѣха пълно, то пакъ това не прѣчи да се появи по-голямъ или по-малъкъ бюджетенъ дефицитъ отъ разходитѣ. Историата на нашия бюджетъ ни показва, че никогато управлението на бюджета не е станало въ рамкитѣ на разрѣшенитѣ кредити. Всѣкога е имало прѣразходи, които по-големи кога по-малки. И бюджетътъ за 1915 г. при всичко, че приходитѣ сѣ тѣй слаби, не е миналъ безъ прѣразходи. Отъ таблицата за должителнитѣ кредити, които сѣтъ поискани за изплащане направенитѣ разходи излизатъ бюджетнитѣ кредити, ще видите, че дефицитътъ, който се създава отъ слабитѣ приходи, иде да се увеличи съ 10.818.501 л. отъ бюджетни прѣразходи.

„Както ще гласувате $\frac{1}{2}$ отъ бюджета за 1915 г. за разходи прѣзъ 1916 г., имайте прѣдъ видъ, че сѣпхиятъ този дефицитъ нѣма да се запази за 1916 г. При това бюджетно упражненіе дефицитътъ ще бѣде много по-голямъ, защото сѣ създадени нови разходи, за които нѣма прѣдвидени никакви нови приходи. Минимална сесия сѣ измѣни законътъ за инвалиднитѣ пенсии на запилатитѣ и станали неспособни за работа граждани прѣзъ балканската война. Размѣритѣ на пенсията се увеличиха отъ 300, 240 и 150 на 600, 420 и 240 лева годишно. За посрѣщане разходитѣ по това увеличение ще сѣ потребни около 7.000.000 л. Но това не е единствениятъ новъ разходъ за 1916 г. Новата война ще увеличи разхода на инвалидни пенсии най-малко съ още 8.000.000 л. за нови инвалидни пенсии. И тѣй само за изплащане инвалиднитѣ пенсии ще сѣ потребни нови приходи отъ 15.000.000 л.

„Други новъ разходи, който ще трѣба да се има прѣдъ видъ не само при гласуване бюджета за 1916 г., но който ще тежи на всички бѣдащи бюджети, това е увеличението на държавнитѣ дългове.

„Инвалиднитѣ пенсии и лихвата на новия дългъ сѣ нови постоянни разходи, които трѣба да се посрѣщнатъ съ редовни приходи. А редовнитѣ приходи, както това видѣхме по-горѣ, не достигатъ да покриватъ старитѣ разходи по бюджета за 1915 г. съ 60.000.000 л.

„Новитѣ постоянни разходи, които ще има да се направятъ прѣзъ 1916 г. срѣщу редовнитѣ приходи не сѣ само тия за инвалиднитѣ пенсии и лихвата за новитѣ дългове. Нами прѣдстои да въведемъ нашитѣ закони въ окупираниѣ земи, да ни организираме и подобримъ условията на живота въ тѣхъ. Отъ прѣдставениятъ времененъ бюджетъ за тия земи ще видите, че сѣ необходими голѣми срѣдства за това управление. И тукъ сигурно разходитѣ ще станатъ, но приходи ще има твърдѣ слаби. Посрѣщането на тия разходи ще увеличи още повече бюджетния дефицитъ за 1916 г., защото временниятъ кредитъ за управлението на тия земи не е нищо друго, освѣтъ една глава отъ общия бюджетъ на царството.

„За да се спре увеличението на бюджетнитѣ дефицити, докато настѣпи миръ между народитѣ и се възстановятъ съобщенията и търговията, които стоятъ въ тѣсна свръзка съ държавнитѣ приходи, нужно е да се въведатъ нови временни данѣци и такси, а сѣмъществувашитѣ да се увеличатъ пропорционно и споредъ имотната сила на данъкоплатцитѣ. Поради краткото врѣме, съ което разполагаме, правителството нѣма да ви прѣдложи сега никакви проекти за увеличаване на приходитѣ. Слѣдъ като чуе мнѣнието на народното прѣдставителство и въ пълно съгласие съ него, то ще приготви своитѣ проекти и ще ги внесе на разглеждане въ Народното сѣбрание.

София, декември 1915 г.

Министъръ на финанситѣ: Д. Тончевъ

„ЗАКОНПРОЕКТЪ

за 6/12 отъ кредититѣ по редовния и извънредния бюджети и по бюджетитѣ на фондовѣтъ за 1915 г. и временно шестмѣсеченъ кредитъ за новопридобититѣ и окупираниѣ земи за 1916 г.

„Чл. 1. Разрѣшава се на министритѣ да извършватъ разходи за първитѣ шестъ мѣсеца отъ 1916 г. въ размѣръ на 6/12 отъ кредититѣ: а) по редовния и извънредния бюджети и б) по бюджета на фондовѣтъ за 1915 г., като оставатъ въ сила всички постановления, съдържащи се въ тия бюджети.

„Къмъ бюджетитѣ на фондовѣтъ за 1915 г. се причисляватъ и слѣднитѣ два бюджета: 1) на фонда „Общински налози“, утвърденъ съ указъ № 4 отъ 2 юни 1915 г. и 2) на фонда за пенситѣ на служащитѣ при изборнитѣ учрѣждения, утвърденъ съ указъ № 389 отъ 3 юни 1915 г.

„Чл. 2. Прѣдоставя се на министра на финанситѣ правото да разрѣшава да се ангажира държавното съкровище въ разходи за вѣществени разноси по-големи отъ $\frac{1}{12}$ отъ кредититѣ за 1915 г., за всѣки случай поотдѣлно, въ онѣзи случаи, когато прѣдвиденитѣ въ бюджета за 1915 г. вѣществени разходи, по естеството си или поради по-рано поети чрѣзъ договорни задължения или по силата на специални законоположения, подлежатъ да бѣдатъ удовлетворени прѣзъ първитѣ шестъ мѣсеца на годината въ размѣри по-големи отъ $\frac{1}{12}$ частъ.

„Чл. 3. Разрѣшава се на министритѣ да произвеждатъ, съгласно съ законитѣ на държавата прѣзъ първото полугодие за 1916 г., разходи на сума 41.982.500 л. за нуждитѣ на учрѣжденията въ новопридобититѣ и окупираниѣ земи, споредъ приложената къмъ тоя законъ таблица.

„Разходитѣ по военното вѣдомство отъ този кредитъ ще се произвеждатъ само слѣдъ мобилизацията на армията.

„Чл. 4. Кредититѣ за тия земи ще се разходватъ за нуждитѣ на разнитѣ вѣдомства, съобразно съ броя на чиновницитѣ и служащитѣ и размѣра на заплатитѣ имъ за съотвѣтнитѣ учрѣждения по бюджета за 1915 г. Разходитѣ да се покриватъ отъ редовнитѣ приходи отъ старитѣ и новопридобититѣ и окупираниѣ земи по бюджета за 1916 г. и да се отпесатъ къмъ сѣпхиятъ бюджетъ.

„Прѣдоставя се на Министерския сѣвътъ да разрѣдѣли административно новопридобититѣ и окупираниѣ земи съ огледъ на нуждитѣ на държавната и населението.

„Забѣлѣжъ а. Управлението на новопридобититѣ и окупираниѣ земи става въ всѣко отношение по законитѣ на българската държава.

„Чл. 5. Разрѣшава се на министритѣ да събиратъ приходитѣ за 1916 г. както въ старитѣ, тѣй и въ новопридобититѣ и окупираниѣ земи, споредъ бюджета за 1915 г., възъ основа на сѣмъществующитѣ закони и правилници.

„Чл. 6. Данъчнитѣ дългове на данъкоплатцитѣ за 1915 г. отъ поземелния данѣкъ, данѣка върху сградитѣ, данѣка върху занятията и военния данѣкъ оставатъ въ сила и за 1916 г.

„Чл. 7. Поземелниятъ данѣкъ въ новопридобититѣ и окупираниѣ земи се опрѣдѣля 10.000.000 л., които ще се разпрѣдѣлятъ върху нивитѣ, ливадитѣ, горитѣ и пасищата, съгласно съ закона за поземелния данѣкъ (чл. 4).

Чл. 8. Максималнитѣ мита, означени въ тарифата, приложена къмъ закона за бюджета на държавата за 1915 г., ще се събиратъ до 1 юни 1916 г.

„Чл. 9. Епархийскитѣ духовни свѣтци и архиепископитѣ намѣстничества въ новопридобититѣ и окупираниѣ земи да се издържатъ прѣзъ 1916 г. пълно отъ държавата.

„Приходитѣ, събирани отъ тия учрѣждения прѣзъ 1916 г., съгласно съ епархийскитѣ уставъ, да се внасятъ на приходъ на държавното съкровище“.

ТАБЛИЦА

за исканитѣ кредити за новопридобититѣ и окупиранитѣ земи за първитѣ шестъ мѣсеца отъ 1916 г.

№ по редъ	Наименование на министерствата и разходите	Искать се кредити за 6 мѣсеца отъ 1916 г.
1	По Министерството на външнитѣ работи и на изповѣданията.	
	1. Заплата и възнаграждение на личния съставъ (поддържане духовенството, митрополититѣ, архиепископскитѣ намѣстничества, мюфтийствата и мюфтийскитѣ намѣстничества, за откриване семинарии и свещенически училища)	800.000
	2. Веществени разходи: канцеларски потребности, отопление и осветление, наемъ помѣщения и други на сжитѣ учрѣждения и пътни и дневни пари за командировки по служебни работи	400.000
	Всичко по Министерството на външнитѣ работи и на изповѣданията	1.200.000
2	По Министерството на вътрѣшнитѣ работи и народното здраве.	
	1. Заплата на личния съставъ при централното управление и подвѣдомственитѣ му административни учрѣждения	3.200.000
	2. Заплата на личния съставъ на санитарнитѣ учрѣждения	720.000
	3. Веществени разходи за административнитѣ учрѣждения (канцеларски потребности, отопление и осветление, наемъ помѣщения и други)	800.000
	4. Веществени разходи за санитарнитѣ учрѣждения	1.200.000
	Всичко по Министерството на вътрѣшнитѣ работи и народното здраве	6.000.000
3	По Министерството на народното просвѣщение.	
	1. Заплата на личния съставъ : а) въ народнитѣ първоначални училища б) въ народнитѣ прогимназии и прогимназии съ гимназиялни класове в) въ пълнитѣ сръдни училища г) въ училищнитѣ инспекции (окръжни и околийски)	600.000 250.000 200.000 200.000
	2. Веществени разходи: а) на държавнитѣ прогимназии б) на пълнитѣ сръдни училища в) на окръжнитѣ и околийскитѣ училищни инспекции	30.000 30.000 40.000
	3. За откупуване, издаване и безплатно разпространяване на популярни народо-просвѣтителни книги, картини, репродукции и портрети и за възнаграждение на членове на просвѣтителния комитетъ, който ще урежда това (по 10 л. на заседание)	100.000
	4. За откупуване етнографически материали и старини въ новитѣ земи; за поддържане и поправяне на паметници съ историко-архитектурно значение въ сжитѣ	25.600
	5. За прибиране, прѣнасяне и складиране въ София (наемъ за помѣщение) на библиотеки, музеи и други цѣнности отъ новитѣ земи	10.000
	6. Помощи за покънина и учебни помагала за народнитѣ училища	100.000
	7. Пътни и дневни пари за командировки по служебни работи	15.000
	8. Непрѣвидени разходи	2.500
	Всичко по Министерството на народното просвѣщение	1.602.000.
4	По Министерството на финанситѣ.	
	1. Заплата на личния съставъ за централното управление и подвѣдомственитѣ му учрѣждения	2.200.000
	2. Веществени разходи: канцеларски потребности, отопление и осветление, наемане помѣщения и други; купуване материали за държавнитѣ привилегии (кибритъ, цигарена книга и други)	2.665.800
	Всичко по Министерството на финанситѣ	4.865.800
5	По Министерството на правосъдието.	
	1. Заплата на личния съставъ	1.554.870
	2. Веществени разходи: канцеларски потребности, отопление и осветление, наемъ помѣщение и други	950.000
	Всичко по Министерството на правосъдието	2.504.870
6	По Министерството на войната.	
	1. Заплати и разни добавъчни на офицеритѣ, чиновницитѣ и служащитѣ по военното вѣдичество, по размѣри, изброени въ § 1 на бюджета за 1915 г.	3.750.000
	2. Заплати на офицерскитѣ кандидати и войницитѣ свръхсрочно и срочнослужащи, заплати на волнонаемни служащи и музиканти, добавъчна заплата на свръхсрочнослужащитѣ и премии за непрѣкъсната краткосрочна свръхсрочна служба, по размѣри, изброени въ § 2 на бюджета за 1915 г.	1.800.000
	3. За храна на войницитѣ и за храна на конетѣ и другия добитѣкъ по § § 4 и 5 отъ бюджета за 1915 г.	5.060.000

№ по редъ	Наименование на министерствата и разходите	Искать се кредити за 6 мѣсеца отъ 1916 г.
	4. Разходи за облъкло и снаряжение войнишко и конско, изброени въ § § 6, 7 и 8 на бюджета за 1915 г. 5. Разходи по санитарната и ветеринарната части, изброени въ § 13 на бюджета за 1915 г. 6. Разходи за обучението на войската, изброени въ § § 14 и 15 на бюджета за 1915 г. 7. За домакински разходи, изброени въ § § 20, 21, 22 и 23 за бюджета 1915 г. 8. За специални разходи, изброени въ § § 24, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 33, 34, 36 и 37 на бюджета за 1915 г. 9. Запазенъ фондъ	410.000 90.000 90.000 450.000 1.050.000 200.000
	Всичко по Министерството на войната . .	12.900.000
	Забѣлка. Кредититъ по точки 1 и 2 сж предназначени за слѣднитъ войскови части и учрѣждения: 2 военни инспекции, 5 дивизионни управления, 5 дивизионни счетоводства, 10 бригадни управления, 20 полкови военни окръжия, 20 пѣхотни полка, 20 шабове на полкове съ нестроеви роти, 60 шабове на дружини, 220 строеви и 10 погранични роти, 20 каргечни полуроти и 20 музикантски команди; 5 полски артилерийски полка, 5 шабове на полкове съ паркови батареи, 15 шабове на отдѣления, 30 батареи, 10 планински батареи, 2 гаубични полка, 2 шаба на полкове съ паркови батареи, 4 шабове на отдѣления, 8 батареи, 6 крѣпостни батареи, 2 пионерни дружини, 2 шабове на пионерни дружини съ нестроеви полуроти, 4 пионери, 1 телеграфна и 1 мостови роти, 5 интендантски роти, 5 дивизионни болници и 5 гарнизонни лазарети.	
7	По Министерството на търговията, промишлеността и труда.	
	1. Заплата на личния съставъ 2. Веществени разходи: канцеларски потребности, отопление и освѣтление, наемъ помѣщения и други	1.2380 133.700
	Всичко по Министерството на търговията, промишлеността и труда . .	246.080
8	По Министерството на земледѣлието и държавнитъ имоти.	
	1. Заплата на личния съставъ (персоналъ и работници) 2. Веществени разходи: канцеларски потребности, отопление и освѣтление, наемъ помѣщения и други 3. Купуване сѣмена за посѣвъ за раздѣлене на населението	1.136.230 472.000 1.000.000
	Всичко по Министерството на земледѣлието и държавнитъ имоти . .	2.608.250
9	По Министерството на общественитъ сгради, пѣтищата и благоустройството.	
	1. Личенъ съставъ на централното управление, крѣзитъ и околитъ (инженери, архитекти, инженеръ-землемѣри, културъ-землемѣри, счетоводители, икономъ-касиери, консултатори, планоснемачи, чертожници, кописти, архиваръ-регистратори, писари, пикьори, надзиратели, фигуранти, работници и други, съ мѣсечни заплати и надници) 2. Веществени разходи: а) пѣтни и дневни, наемъ помѣщения, канцеларски разходи, отопление и освѣтление и други. б) поправки, прѣправки, постройки и възобновяване на държавни здания, на окръжни, общински и безстопанствени отстъпки на държавата за безвъзмездно ползуване, на сгради съ историческо значение, както и на разни инсталации и приспособления въ и около тѣхъ, като: водопроводи, канали, печки, огради, тротуари и други в) поправки, прѣправки, постройки и възобновяване на държавни, окръжни и общински училищни здания, както и мобилировка на сжити (чинове, маси, столове, печки и други) и разни инсталации и приспособления въ и около тѣхъ, като: водопроводи, чешми, канали, гиризи, нужници, огради, тротуари, калдърѣми и други	660.000 250.000 750.000 750.000
	Всичко по Министерството на общественитъ сгради, пѣтищата и благоустройството . .	2.410.000
10	По Министерството на желѣзницитъ, пошитъ и телеграфитъ.	
	А. Главна дирекция на желѣзницитъ и пристанищата.	
	1. Заплата на личния съставъ 2. За волнонаемни работници при желѣзопѣтната работилница, депа, магазини и по поддържането на желѣзопѣтнитъ линии и съоръженията 3. За километрически маневрви и икономически премии, пошувания, пѣтни и дневни пари за командировки, помощи за лѣкуване и погребение, канцеларски разходи, купуване разни материяли, лѣкарства и инвентарни прѣдмети и формено облъкло за всички служби	1.400.000 1.200.000 2.500.000
	Всичко по Главната дирекция на желѣзницитъ и пристанищата . .	5.100.000
	Б. Главна дирекция на пошитъ, телеграфитъ и телефонитъ.	
	1. Заплата на личния съставъ 2. Веществени разходи: канцеларски потребности, отопление и освѣтление, наемъ помѣщения и други	1.000.000 1.495.000
	Всичко по Главната дирекция на пошитъ, телеграфитъ и телефонитъ . .	2.495.000
	Всичко по Министерството на желѣзницитъ, пошитъ и телеграфитъ . .	7.595.000
	А всичко . .	41.932.000*

„СВЕДЕНИЯ**по изпълнението на бюджетит за 1914/1915 г****Бюджет за 1914 г.**

Бюджетът за 1914 г. се приключи на 30 юний 1915 г. със следните резултати въ приходната си и разходната части:

I. Редовен бюджет.**Приходи:**

Предвидени да постъпят	256.905.070— л.
Действително постъпили отъ 1 януарий 1914 г. до 30 юний 1915 г.	<u>224.251.264.47 „</u>
Постъпили въ по-малко отъ предвиденото	32.743.805.63 л.

Разходи:

Разрешени кредити по редовния бюджет	254.795.552— л.
Действително изплатени разходи отъ 1 януарий 1914 г. до 30 юний 1915 г.	<u>220.582.741.26 „</u>
Неизплатени	34.212.810.74 л.
Разрешени кредити	640.000— л.
Свърхемътни кредити, разрешени съгласно съ чл. 126 отъ конституцията.	

Действително изплатени разходи отъ 1 януарий 1914 г. до 30 юний 1915 г.	<u>371.520.18 „</u>
Неизплатени	268.479.87 л.

Свърхемътни кредити, покриването на които е определено да стане съ редовните приходи по бюджета за 1914 г.

Разрешени кредити	8.357.500— л.
Действително изплатени разходи отъ 1 януарий 1914 г. до 30 юний 1915 г.	<u>6.408.707.91 „</u>
Неизплатени	1.948.792.09 л.

Всичко по редовния бюджет за 1914 г. и по свърхемътните кредити, покриването на които е определено да стане съ редовни приходи по бюджета:

Разрешени кредити	263.793.052— л.
Действително изплатени разходи отъ 1 януарий 1914 г. до 30 юний 1915 г.	<u>227.362.969.30 „</u>
Неизплатени	36.430.082.70 л.

Баланс на бюджета за 1914 г.

Действително постъпили приходи	224.251.264.47 л.
Действително изплатени разходи	<u>227.362.969.30 „</u>
Повече изплатени до 30 юний 1915 г.	3.111.704.83 л.

Съ този резултат се сключва редовният бюджет за 1914 г. като не се вземат под внимание ангажментите по бюджета и дълговете по сключени бюджети; изплащането на които ще стане въ тежест на бюджета за 1914 г.

Сумата по ангажментите е 5.878.305.63 л. и на дълговете по сключените бюджети — 13.570.021.80 л. или всичко — 19.448.327.43 л. Тази сума като се пријави къмъ повечето изплатени до 30 юний 1915 г. 3.111.704.83 л., получава се сумата 22.560.032.26 л., която представлява дефицита по бюджета за 1914 г.

Бюджет за 1915 г.**Приходи:**

Предвидени да постъпят	275.379.886— л.
Действително постъпили отъ 1 януарий до 20 ноември 1915 г.	<u>157.190.626.90 „</u>
Непостъпили и останали за събиране на 21 ноември	118.189.259.10 л.

Разходи:

Разрешени кредити по редовния бюджет	270.007.939— л.
Действително изплатени разходи отъ 1 януарий до 31 август 1915 г.	<u>127.031.651.50 „</u>
Останали за изплащане на 1 септември 1915 г.	142.976.287.50 л.
Свърхемътни кредити, разрешени съгласно чл. 126 отъ конституцията.	

Разрешени до 31 август 1915 г.	584.500— л.
Действително изплатени до 31 август 1915 г.	<u>222.179— л.</u>

Останали за изплащане 362.320.80 л.

Свърхемътни кредити срещу редовните приходи на бюджета за 1915 г. (за дневни пари на чиновниците въ новите земи и пр.).

Разрешени до 31 август 1915 г.	6.137.961— л.
Действително изплатени до 31 август 1915 г.	<u>2.503.326.45 „</u>

Остават за изплащане 3.634.634.55 л.

Всичко по редовния бюджет за 1915 г. и по свърхемътните кредити срещу редовните приходи по бюджета.

Разрешени	276.730.400— л.
Действително изплатени до 31 август 1915 г.	<u>129.757.157.15 „</u>

Остават за изплащане 146.973.242.85 л.

Баланс на бюджета за 1915 г. на 31 август с. г.

Действително постъпили приходи до 31 август 1915 г.	127.864.780.47 л.
Действително изплатени разходи до 31 август 1915 г.	<u>129.757.157.15 „</u>
По-малко постъпили	1.892.876.68 л.

Председателствующ д-ръ И. Момчилов: Има думата г. Георги Кирковъ.

Г. Кирковъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Отъ предложения законопроектъ за отпущане на правителството $\frac{1}{12}$ отъ бюджета се иска да асигнуваме на правителството за 6 месеца съблъдва, за да може да посрещна нуждите на страната и държавата. Не първи път ние се срещаме съ този фактъ да гласуваме дванадесетини. Отъ мотивите, които дава г. министърътъ на финансите се вижда че извънредните събития са по-пръвички да се състави бюджетъ и по този начинъ да можемъ тихо спокойно и всеотдайно да разгледаме единиятъ бюджетнопроектъ на правителството. Излиза, като че ли времето е по-пръвичко за съставянето на такъвъ единиятъ бюджетнопроектъ. Азъ не съмъ съгласенъ съ такива един мотиви, защото имаме достатъчно време, и Народно събрание можеше да бъде свикано навреме. Нищо нѣмаше да попречи на военните дѣйствия, ако Народно събрание спокойно разискваше въпроситѣ, особено бюджета. Но най-сигурно нямъ е представенъ бюджетнопроектътъ въ този видъ, че искатъ отъ насъ $\frac{1}{12}$.

Въ нашето Народно събрание отъ страна на нашата група, както и отъ страна на другитѣ групи, винаги еж се спирали, успоредно съ бюджета да разглеждатъ по-стойно и дългата вътрѣшна политика на правителството. Понеже времето, въ което живѣемъ, и времето, съ което разполагаме, не ни позволява да се спираме така обширно, особено и всеотдайно да разгледаме дългата финансова, икономическа и друга политика на правителството, очевидно ние сме принудени да се ограничимъ върху най-съществено и най-важното, което въ този моментъ трѣбва да бъде изтъкнато. Моята задача ще бъде да хвърля известна свѣтлина върху вътрѣшното управление на нашата страна, върху положението, което се създаде отъ редъ месеци насамъ и особено откажъ нашата страна влѣзѣ въ всеобщата европейска война.

Ние прѣкарвахме доста месеци въ неутралитетъ, и нашата страна, въ смисълъ на вътрѣшно управление, бѣ поставена въ военно положение. Една частъ отъ нашитѣ конституционни гаранции бѣха суспендирани, но, въ всѣки случай правителството, чрезъ една, бихъ казалъ авт. диктатура по-мекъ, допускаше поне да се упражнява известна критика върху органитѣ на властта, гледаше само да охрани своето външна политика, която мислѣше единъ денъ да реализира, да приложи на практика, тъй, както ние видѣхме, че тя се приложи. Обаче съ обявяването на войната ние се намѣрихме и днесъ се намираме подъ юмрука на една военна диктатура, диктатура брутална и същевременно, както всѣка военна диктатура, глупава. Азъ трѣбва тукъ да констатирамъ, че днесъ не виждаме въ нашата страна фактически едно отговорно правителство, ...

Отъ дѣсницата и дѣсния центъръ: Ей-й-й!

Г. Кирковъ: ... което да поема върху себе си отговорността за всичко, което се върши.

Напротивъ, азъ виждамъ едно правителство отъ господата, които седятъ на тая маса (Сочи министерската маса), но като отговорни фактори, като отговорни лица еж административни много отъ това, което тѣмъ принадлежи като отговорни въ тая страна. Въ България, въ сжщностъ, има двѣ правителства: едно правителство отговорно, което ще отговаря за всичко, което страната прѣтърпи и едно правителство, което прѣдъ никой не отговаря, обаче, което доминира въ страната. Никой не може да откаже това, и азъ ще ви приведа редица факти, за да ви покажа, че това е така. Съ една рѣчь ние изпадаме пакъ въ онова положение, въ което бѣхме изпаднали въ 1912 г., когато неотговорнитѣ фактори даваха тонъ, а отговорнитѣ трѣбваше да се ретиратъ и често пъти да се оправдаватъ съ неотговорнитѣ фактори, носейки, обаче, всичката отговорностъ. Днесъ ние, казахъ, имаме не само военно положение, но и военна диктатура. Вземете единъ примѣръ. Азъ питамъ: Министерскиятъ съветъ събиралъ ли се е, рѣшавалъ ли е да се въведе въ България цензура? Не е вземалъ такова рѣшение. Така ли е? Този въпросъ е отъ праматно значение; той е конституционенъ въпросъ. Конституцията прѣдписва, че въ България нѣма и не може да съществува никаква цензура. Вие подобно рѣшение не сте вземали, обаче цензура съществува и вие, отговорнитѣ, се криете задъ неотговорнитѣ фактори. Ако

ви попитатъ: вземахте ли подобно рѣшение? Вие не можете да отговоритѣ. Азъ Ви разбирамъ, г. Радославовъ, но ще Ви кажа: Ако Вие чувствате, че въ тазива тежка и важна минута за страната и за нацията Вие можете да посѣгнете на конституцията, защото Вие виждате, да кажемъ, че тая конституция, въ тая си частъ Вие бѣ прѣчиня, бѣ изложила страната на опасностъ тогава Вие ще имате всички куражъ да поемете всичката отговорностъ върху себе си и да кажете: „Да, г-да, страната е въ опасностъ, азъ правя това и съмъ готовъ да отговарямъ и съ главата си“. Но нѣма я тая отговорностъ. Повтарямъ това, което видѣхме въ 1912 г., изразъ на което бѣше г. Теодоровъ, става и сега. Тогава го питахме: „Има ли цензура“. Той отговорише: „Нѣма“. „Какъ така да нѣма, има“. „Нѣма, тамъ военнитѣ правятъ нѣщо“. Така бѣше тогава работата. Г-да, днесъ има цензура. Тя е едно фатално нарушение на конституцията и абсолютно никакво оправдание нѣма за нейното съществуване. Но защо я има? Ще ме извините, че ще влѣза въ подробности, но не надълго, а напратко — никой пакъ азъ не говоря надълго, въкога съмъ се старалъ да кажа напратко туй, което трѣбва да кажа.

Министъръ-председател д-ръ В. Радославовъ: Въпросътъ е ясенъ.

Г. Кирковъ: Именно, въпросътъ е ясенъ.

Министъръ-председател д-ръ В. Радославовъ: За шесттъ дванадесетини приказвайте! (Смѣхъ въ дѣсно)

Г. Кирковъ: За да видите защо отговорнитѣ лица не смѣятъ да поематъ отговорността за нарушението на конституцията, азъ ще ви приведа, като най-добра иллюстрация именно цензурата. Истина е, че конституцията дава пълно право на правителството въ известни моменти да издава наредби и разпорѣждания, които да иматъ сила на законъ. Това е така, това е изрично въ конституцията, но това не значи, че правителството има право да издава наредби, които да суспендиратъ, които да нарушаватъ конституцията. Обаче ние имаме такъвъ единъ фактъ на суспендиране конституцията въ нейната много съществена частъ. Азъ не мисля, че е голѣма наградата на тия, които отиватъ на бойнитѣ полета да се биятъ за тая страна, не мисля, че е голѣма похвалата и придобитието имъ, мрейки тамъ, жертвайки се тамъ, да виждатъ задъ герба си отнети всички конституционни гаранции, за които тѣ еж се борили въ тая страна (Ржкопѣскане въ крайната лѣвица). Азъ не мисля, че по този начинъ се вселява духъ въ армията.

Министъръ-председател д-ръ В. Радославовъ: Дѣтинска работа!

Г. Кирковъ: Не е дѣтинска. Ще Ви докажа.

Министъръ-председател д-ръ В. Радославовъ: Не е сериозна работа това.

Г. Кирковъ: Азъ бихъ желалъ да бъдете тукъ, за да Ви кажа нѣкои работи.

Министъръ-председател д-ръ В. Радославовъ: (Излизайки отъ заседателната зала) Ще ги чета послѣ.

Г. Кирковъ: Добръ. — Г. г. народни представители! Азъ се старая да говоря самата истина, и ако най-сетнѣ тая истина е неприятна, не съмъ азъ виновенъ. Азъ бихъ желалъ въ тѣзи минути, въ които живѣемъ, да бъдемъ смѣли да кажемъ истината, и нека да бъдемъ още по-куражливи да изслушаме тази истина; истината не прѣти и никой не е прѣчила на българския народъ. Е добръ, какъ е било възможно, какъ е допуснато едно подобно нарушение на конституцията — отнѣмането на едно важно политическо право въ нашата страна?

Министъръ Д. Тончевъ: Аминъ въ Англия, Франция?

Г. Кирковъ: Англия, Франция, всичко това менъ не ме интересува. Менъ ме интересува българскиятъ народъ. Франция може да загине, Франция може да се продаде, Франция каквото иска да прави, тя го прави за себе си. Менъ, както казахъ, ме интересува българскиятъ народъ.

Т. Луановъ: (Къмъ министъръ Д. Тончевъ.) Вие не отговаряте за Франция и Англия.

Г. Кирковъ: (Къмъ министерската маса.) Вие отговаряте за България. — Е добъръ, какъ е възможно да се обясни тъй нарушение? Азъ ще го обясня като взема за примѣръ самата цензура. Азъ тукъ имамъ — ако искате да видите — образецъ на нашата цензура. Вие, г-да, казвате, че нѣма политическа цензура. Азъ пъкъ ви казвамъ, че само политическа цензура има. Военна цензура нѣма, защото никой отъ вѣстниците не е посѣгналъ, не е правилъ опитъ да пише за работи въ армията, да изкара нѣща, които сѣмъ отъ естество да компрометиратъ нѣкои военни дѣйствия, да напесатъ пакостъ на главно командване. Цѣлятъ нашъ печатъ е изпълненъ съ свѣдѣния, факти, литати, които разглеждатъ политиката, а най-важно изпълненъ съ съобщения за злоупотреби, за безобразия, за гешефти, за спекулация, за всичко онова, за което вчера говорихме. Азъ ще ви кажа само единъ фактъ, за да видите що е цензурата. Ако вие прѣгледате, ще видите, че пишемъ ли ние за вълната — военна цензура; нишемъ ли за яйцата — военна цензура. Нѣкой си Жабовъ всичко унищожава. Очевидно това трѣбва да е въ свръзка съ стратегическия съображения на г. Жабкова!

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Моля, г. Кирковъ, по-сериозно.

Г. Кирковъ: Очевидно, за яйцата възможно да е било тъй, че, докато галискиятъ пѣтель не бѣде изгоненъ отъ Македония, за продуктътъ на българската кокошка не трѣбва да става дума. Азъ питамъ: всичко това говори ли, че се издава нѣкаква тайна и че се запазватъ интереситъ на воденето на войната? Не, прѣзовете и нѣма да намѣрите нито единъ фактъ, нито единъ пасажъ, нито два реда, въ които да се говори нѣщо за воденето на военнитъ дѣйствия или нѣщо, съ което да се туря съпка, нѣщо, съ което би се напесала пакостъ на успѣшното водене на тия военни дѣйствия. Знаете, каква е цензурата? Тя е цензура политическа. Това е най-малкото ѝ съдържание, а трето, тя е цензура за прикриване на злоупотребленията, на гешефтитъ, на всевъзможни други работи въ нашата страна. Ето каква е цензурата, и тамъ именно военната диктатура се срѣща съ отговорнитъ фактори. Отговорнитъ лица сѣмъ се примирили съ тая военна диктатура и съ тая военна цензура, защото тя имъ дава възможностъ да се прикрива онова, което трѣбва да се прикрива, което нѣма нищо общо съ войната, което нѣма нищо общо — затуй искаха т. Радославовъ да бѣде тукъ — съ неговата германофилска политика. Какво общо има между вълната въ България и неговата германофилска политика? Обаче цензурата се занимава и съ вълната, и съ яйцата, и съ газта и солта, съ всичко онова, което ние изтъкваме въ нашия органъ и което е отъ естество да издигне нашата страна, за да можемъ ние въ тѣзи критически минути горѣ-долу спосно да прѣживѣемъ чрѣзъ една уредба, чрѣзъ една организация на прѣпиталието, чрѣзъ бързи доставки, чрѣзъ поевтиняване на живота, чрѣзъ създаване на условия, при които нашата страна би могла благополучно да прѣкара, за да има въ нея спокойствие, което не е безъ значение и за ония, които сѣмъ на бойното поле. Е добъръ, въ това наше намѣрение да се добие това успокоение, да се осигури известенъ поминѣкъ, да се осигури известно поевтиняване на продуктитъ, да се даде единъ по-спокоенъ животъ, ние срѣщаме военната цензура да се явява отъ гледището на нѣкаква висша стратегия, да прѣчи и пакости на печатнитъ органи.

А специално за нашия органъ имаше и друга милостъ. За него имаше не само военна цензура, но и нѣщо повече, и конфискация. Като го занесемъ единъ път, прѣгледатъ го; занесемъ го втори път — друго началство и най-сетнѣ третото началство ще каже: „Конфискуваме го“. Това е което се върши въ България съ нашия органъ и нѣма да сгрѣша, като каже, че това се върши безъ изключение съ всички органи. Азъ ще отида по-нататъкъ и ще кажа: военната цензура и военната диктатура, търпени отначало като необходими, за да се прикриватъ въпроситъ за вълната, яйцата и за други нѣща, може да има своята логика, но тя почва да поиява и върху отговорни лица. Така, напр., ние вчера, г. министре на финанситъ, пострадахме за Васъ. Ние напечатахме Ва-

шата рѣчь, която бѣ напечатана въ всичкитъ вѣстници и единъ пасажъ отъ нея бѣ унищоженъ въ нашия вѣстникъ.

Министъръ Д. Тончевъ: Това показва, че азъ нѣмамъ участие.

Г. Кирковъ: Значи, и Вие отидохте тамъ, където и ние. Това показва, че и Вие си дадохте прѣста, това показва, че такава е логиката на военната диктатура.

Но не е само това, азъ ще покажа още примѣри. Въ управлението на страната вие не можете да се похвалите кой знае съ какви органи. Вѣрно е, че по-рано, до войната, се случваха злоупотреби, ние ги изнасяхме и въ всѣки случай министритъ проявяваха повече или по-малко добра воля, правѣха нѣщо, но по-късно, слѣдъ войната, когато една значителна частъ отъ чиновницитъ отидоха подъ знамената, настѣпи едно врѣме, тъй много желано отъ всички военнопобѣди. То е врѣмето на голѣмата беритба, отъ която не могатъ да се откажатъ нито въ Франция, нито въ Германия, нито въ Англия, където и затова войната продължава. То е врѣмето, както казахъ, на сладонския джѣлъ. Милиардитъ, които се взематъ на заемъ, спекулацията, на която се дава широкъ просторъ, всичко това повиква къмъ активитетъ всички буржоазии, въ това число и нашата. „Сега му е врѣмето“, казватъ всички, и всѣки бърза да се настанн, всѣки бърза да направи нѣщо, за величието на България, не ще съмнѣние. Очевидно е, че това, което се нарича корупция, злоупотреби и спекулация, добива широкъ размѣръ и въ резултатъ се добива страшно посѣжване на живота, недоимство въ маситъ, а като похлупка отгорѣ: военно поимство, военна диктатура, военнопонасятелъ законъ, бѣсилки и разстрѣливания.

Е добъръ, до какво доживѣхме? Военната властъ, викайки поведението на органи на гражданската властъ, създаде единъ новъ институтъ — вие го знаете, г-да министри. Въ всѣки градъ началницитъ на дивизионнитъ области създаватъ по единъ комитетъ, по една комисия за наблюдение, която да наблюдава дѣйствието на органи на гражданскитъ власти. Съ една рѣчь не само на насъ се туря единъ намордникъ, ами и на васъ, на вашитъ органи. (Смѣхъ въ лѣво.) Вие се готвите да прострете конституционнитъ гаранции, които ги нѣма въ България, и въ новитъ земи, обаче тамъ прѣдварително ви турятъ двѣ затрушалки. Вашитъ органи — ооръжжнитъ управители и околийскитъ началници — ще стоятъ тамъ да фигуриратъ, обаче тѣ нѣма да иматъ никакво значение, защото военнитъ взеха първенство и тѣ доминиратъ. Въ първия моментъ вие се съгласихте да има тая диктатура, защото намѣрихте изгода въ нея, а въ слѣдующия вие, разбира се, трѣбва да се помириете съ нея. Това е логиката. Тя чрѣзъ военния министъръ ви залязва: „50 лева да ми поискате за чизъмъ, азъ ти давамъ — армията с гола“. Вие имате комитетъ за обществената прѣвидливостъ, той отпѣдѣля цѣнитъ, обаче Военното министерство си кара своето, то си произвежда търговетъ и петъ пари не дава нито за вашия комитетъ, нито за вашия контролъ. Ето така ние имаме тая двойна властъ въ нашата страна, отъ която едната, военната, е която доминира, тя е, която господствува, а другата — министритъ — изпълняватъ само известни длѣжности. Азъ съмъ дълбоко убѣденъ, че голѣма частъ отъ министритъ, макаръ и съ портфейли, сѣмъ въ сжщностъ безъ работа; тѣ не могатъ да развитъ нѣкаква дѣйностъ. Имали сме случаи въ комисиитъ да слушаме: „Нѣмаме срѣдства, нѣмаме хора, не можемъ да направишъ нищо“, за пактишата, палримѣръ. Миллионитъ се даватъ на военния министъръ, по и той нѣма да направи нищо. На всѣка крачка ние виждаме това падмощие на военнитъ. Вземете, напр., и желѣзницитъ. Още отъ миналата практика нашитъ желѣзници сѣмъ милитаризираха и се вземаха подъ вѣдомството на главно командване; това, обаче, още не значи, че линиитъ трѣбва да се управляватъ отъ офицери. Вѣрно е, че при г. Морфова има офицеръ отъ генералния шабъ. На нашитъ офицери обикновено заповѣдватъ и тѣ сѣмъ при убѣждението, че всѣки офицеръ, какъвто и да му заповѣдатъ, трѣбва да го направи и литургия да му заповѣдатъ да направи, той и нея ще направи. И какво стана у насъ? Стана една жолосална бъркотия по линиитъ. Защо? Защото нѣма единъ умъ, нѣма една воля, нѣма единъ управител. Тѣ сѣмъ двама, двѣ власти има, при които военнитъ

заповѣдватъ: треноветъ да отидатъ тамъ и тамъ, и затуй завчера, чини ми се, прѣдседателъ на комитета за обществена прѣдвидливостъ съобщилъ, че вагони нѣмало, а вагонитъ стоитъ по гаритъ. По този начинъ се създава една каша съ съобщителнитъ срѣдства на страната, а тамъ отчасти е една отъ причинитъ за невъзможността да се доставятъ редовно продукти въ тѣзи градове, дѣто има гари и специално за нещастната българска столица, София. Това раздѣление на властитъ, което го имаше и въ миналата война, ще се почувствува по-нататъкъ. Не се знае, кой е господарь. Военнитъ си знаятъ своето, не обръщатъ внимание на околийскитъ началници и окръжитъ управители. Това днесъ го имаме, и затова нѣма да бѣде една дискреция, ако кажа, че между отговорнитъ фактори и неотговорнитъ има постошно една подземна коллизия, има постоянно едно недоразумѣние, има една глуха борба. И азъ ще бѣда тѣй смѣтъ да ви кажа какъ се тя изразява. Въ желанията си г. Радославовъ да тури свои органи въ новозавоеванитъ земни, да простре тамъ конституцията, която въ България я нѣма, той срѣща съпротивата на военното командване. Военнитъ открито си го казватъ: „Нѣма да позволимъ на г. Радославова да си охранява своитъ партизани. Ние ще туримъ генералъ Рачо Петровъ, генералъ Кутиничевъ“.

Д-ръ П. Табурновъ: Демократитъ го казватъ.

Г. Кирковъ: Кой го казва отъ демократитъ, не съмъ чулъ, но чулъ съмъ го отъ тѣзи, които се наричатъ военни. Слѣдователно, тая подземна глуха борба съществува, и правителството е принудено да отстъпва на всѣка крачка, щомъ има работа съ военнитъ. Военнитъ съ тѣзи, които сж взели всичко въ страната: и цензурата въ пошитъ, и личната кореспонденция неприкосновеността на която е нарушена. И резултатътъ какъвъ е?

Досега ни единъ шпионъ не се залови по този начинъ, но на много сѣмейства сѣмейнитъ работи станала достояние и тава по кафенетата. Също така и военната цензура. Азъ съмъ я тѣжко тая цензура, като воененъ: знамъ значението ѝ. Но интересни факти имамъ азъ, какъ гледа войникътъ на цензурата тамъ и тукъ. Очевидно е, че при своя офицеръ, въ единъ и сжщъ окопъ, при една и сжща сѣдба, войникътъ никой път не крие отъ него даже най-интимното си. Той си пише даже безъ цензура нѣкой път до домашнитъ, излиза си сърѣцо какъто си иска, и за военната цензура не се сѣрди. Напротивъ, азъ съмъ ималъ случаи да проверявамъ тѣзи писма въ ротата, и ванаги войникитъ ми казватъ: „Малко съмъ го прѣкаситъ този път, казалъ съмъ малко зияде приказки“. Той не се стѣсва. Но азъ имамъ писма, гдѣто пишатъ по единъ доста нецензуренъ начинъ да не се бѣрка тая цензура — тѣ смѣтатъ, че и тукъ се цензуриратъ писмата — въ тия работи. Добръ, да не мислите, че това допринася нѣщо за успокоение на духоветъ. Не. У насъ има — и гледамъ, въ управляющитъ сфери сжщо така е, и въ военнитъ сфери още повече — едно много гориво мнѣние за нашия войникъ. Гледатъ на него като на дѣте. Между тѣмъ, той е възрастенъ човѣкъ, даже нѣщо повече: той е разуменъ човѣкъ, който много добръ разбира и условията, и цензурата. И слѣдователно, да се манипулира съ него така, както съ едно дѣте, или съ единъ полуумецъ, чини ми се, че съ това не се внася ентузиазмъ въ неговитъ редове.

Е добръ, г. г. народни прѣдставители! Азъ посочвамъ единъ недѣтъ, който не е само временно, не е само за единъ моментъ, но който е нищо друго, освѣтъ продължение на стария недѣтъ у насъ въ нашата страна, само въ много по-усилена форма, благодарение на специфичнитъ условия. То е това, че отговорнитъ по конституцията хора, които носятъ отговорността, тѣ не смѣтатъ, отъ една страна, да взематъ отговорността, а отъ друга страна, тѣ допускатъ да имъ се екскумутиратъ тѣхнитъ функции и тѣхнитъ длъжности отъ органи и отъ фактори, които не отговарятъ прѣдъ никого. Единъ денъ ако Парламентътъ се събере и поиска отговоръ отъ седящитъ тукъ на министерската маса: „Г-да! На какво основание конституцията е била нарушена въ редица свои параграфи, на какво основание вие сте нарушили конституцията, която прѣдвизда неприкосновеностъ на кореспонденцията, на какво основание вие сте нарушили конституцията, която отпраща всѣка цензура“, какъ ще отговорите вие? Шо отговорите, че това е военна работа, военнитъ го напра-

виха. Това ще бѣде отговорътъ на г. Теодоръ Теодорова. Но нали го обвинихме вече него, нали го разпзнахме вече него именно затова, че той нѣма куража да поеме отговорността за това, което се върши? Е, това е то печалното. И да не се чудимъ тогава на тѣй наречения личенъ режимъ въ нашата страна. Азъ по-разбирамъ единъ министъръ, единъ държавникъ, който извършва нѣщо, който пастигна единъ, другъ или трети мазолъ на конституцията, при своето обяснение въ името на „общитъ интереси“, както се изразяватъ, въ сжщото врѣме да каже: „Г-да! Нося всичката отговорностъ; заповѣдайте мене да ме сждите; азъ прѣдвизнахъ въ този моментъ интереситъ на страната по-високо отъ единъ параграфъ, да кажемъ, на конституцията“. Не, търсимъ единъ грѣмоотводъ, ще намѣримъ едни военни, ще дадемъ на тѣзи неотговорни фактори да си разиграватъ коня, ще си послужимъ по-край тѣхъ и ние съ цензурата, за да прикриемъ нашитъ гешефти и, слѣдъ това, като ни запитатъ, ще вдигнемъ рамѣта: „Ние не сме рѣшавали никогда за политическа цензура. Тя е военна цензура“. Въпросъ е още дали можемъ да имаме въ България нѣкаква военна цензура. На какво основание съществува този институтъ, отдѣ черпи той своитъ срѣдства, г. министре? Ими ли прѣдвидено въ бюджета на Военното министерство цензура съ цѣлъ сомъ отъ служаци, отъ маса интеллигентни, че и професори, и актьори, и всички прѣдставители на изкуствата и на науката, на които днесъ е възложена тази благородна задача, всѣкидневно да нанасятъ по единъ атентатъ върху конституцията на България. На тази интеллигенция, която се явява каймака на българското общество, на нея сж повѣрили тази задача. Срѣщу кое? Срѣщу условиего, да си запази сжщия и милъ животъ, за да не отива въ строя, сж я тикнали въ стаята, за да пише и рисува по този начинъ, какъто вжждате, (Показа единъ брой отъ вѣстникъ) върху вѣстникитъ и да посѣта върху свободата на словото, върху свободата на мисълта, върху едно право, една свобода, за която сж тѣзи кѣри и за зацѣпаването на която обикновено българската интеллигенция много често обича да излиза и да парадирва прѣдъ насъ. Ето до какво положение се свежда! Също така, офицери, на които задачата е да отидатъ да водятъ своитъ части да се биятъ, вие сте ги оставили въ тила да бѣждатъ отговорни редактори на „Военни известия“ и да бѣждатъ цензори, които да зацѣпаватъ, да прикриватъ умишлено, по заповѣдъ, да прикриватъ работи, които трѣбва да излъбанатъ навънъ, и които трѣбва да излизатъ, за да се измъкна навънъ всичката корупция, защото всѣко изпазване, всѣко бичуване на тая корупция, очевидно, е отъ естество да оздрави нашата страна. И не е въ това наше удоволствие, да видимъ факти само. Ние не намираме никакво удоволствие току-така само да пишемъ. Очевидно е, ние пропагандираме нашитъ идеи, ние се стараемъ въ сжщото врѣме всѣки единъ недостатѣкъ на днешното буржоазно общество, на днешната буржоазна държава, да го изнасяме навънъ и да го бичуваме. Очевидно, това не е, което ще събори буржоазното общество.

По-нататъкъ. Отъ важно значение бѣше, при такива критически минути, каквито прѣживява нашата страна, да се направи всичко възможно, щото на населението, което е останало тукъ — азъ нѣма да говоря върху самата война, сега това не е важно — да му се осигури единъ по-евтинъ животъ, за да може това население по-добръ да прѣживѣе, по-леко да понася този тежкъ товаръ. Защото г. министърътъ вече иска $\frac{1}{12}$, но когато то седне на рогазката, и ние заедно съ него, да направимъ общата смѣтка на България, нали, г. министре, ние ще опреамъ на 3 милиарда дѣлтъ? Ще опреамъ. Колко трѣбва да изплащаме годишно за тѣзи 3 милиарда? Да туримъ 150 милиона лихви за погашение, 50 години да вземемъ, 60 милиона годишно, плусъ 50 милиона за пенсия най-малко — ставатъ ли 260 милиона? Това е почти Вашиягъ днешенъ бюджетъ. Значи, перспективата съвсѣмъ не е хубава. Не е хубава толкозъ повече, че вие се носите съ идеята за анексияне на частъ отъ Сърбия, за присъединяване на Македония, за „обединението“, както казватъ, на българското племе, но вие ще присъедините опустошени до дѣното, обезлюдени покрай провинции, които нѣма да ви дадатъ толкова приходъ, колкото вие ще харчите за тѣхъ. Очевидно, това е за първитъ врѣмена. Но когато вие само за анонети и лихви ще стигнете къмъ 250 — 260 милиона, т. е. ще плащате толкова, колкото приближително е цѣлитъ бюджетъ, менъ ми се струва, че не

можемъ така лекомислено да се отнасяме днесъ и че не можемъ ние въ таквава единъ тежки моментъ да гледаме розово, да игнорираме даже какво е напостроението на масата, какво е напостроението на онѣзи, които сж на бойното поле, и да сме готови за интереса на напата котерия, за интереса на нашитѣ приятели, на групата, която мисли, че днеска е моментътъ, когато тя ще трѣбва да прояви величието на България, за тази група и за нейнитѣ собитни интереси, ние да жертвуваме интереса на цѣлата маса, на цѣлия народъ. Ние отдавахме и отдаваме голѣмо значение на организацията на народната прѣхрана, защото за насъ не е безразлично — туй трѣбва да подчертая — въ какво състояние се намира народната маса. Не, за васъ може да бѣде полезно, ако въ България има спокойствие, ако нѣма недоволни, ние можете да бѣдете доволни отъ това. Мислите ли вие, че ние нѣма да бѣдемъ доволни, ако се уреди прѣпитанието, прѣхраната, на населението така, щото то, горѣ-долу, безболезнено да прѣмине той тежъкъ периодъ? Е добръ, питамъ азъ: какво е направено въ тая посока? Ние вчера имахме дълги дебати по това, и азъ нѣма да се спирамъ върху него. Обаче г. прѣседателятъ на комитета за обществената прѣдвидливостъ прибѣгна къмъ методъ на отговоръ много страненъ и много нечестенъ. Той си въобрази, че ние го повикахме тукъ да го напсуваме и че ние взехме думата, за да защитимъ интереса на фабрикантитѣ. И той се опита да направи даже малко демагогия, която поне въ нашия Иерусалимъ не минава. Не интереситѣ на фабрикантитѣ, не интереситѣ на тогоязъ или оногоязъ защитаваме ние. Ние констатираме и констатираме отговорително на организация, нѣщо повече, отговорително на добра воля да се направи нѣщо свѣстно и полезно за тая народна маса. Туй констатираме ние, тази игра между фабрикантитѣ и комитета, тази игра между търговцитѣ и комитета. А ние знаеме много факти и, ако времето ми позволяваше, азъ бихъ могълъ да ви удави въ факти.

Х. Гендовичъ: Недѣй, че ще измратъ. Азъ нѣмамъ време да умирамъ! (Веселостъ)

Г. Кирковъ: Отъ изнасянето на тѣзи факти нѣма да измрете, въ всѣки случай, защото досега сж изнесени толкова много факти изъ нашия животъ и не сте измрѣли. — Е добръ, ние се позовахме само на нѣколко факти, за да осветлимъ положението, да обърнемъ внимание, че дѣйствително е необходимо да се тури, най-сетнѣ, редъ. И азъ мога да кажа още слѣдното. Задачата на комитета за обществената прѣдвидливостъ бѣше да организира прѣхраната на населението, да му достави достатъчни за него, свѣтлинъ продукти отъ първа необходимостъ; да му достави свѣтлинъ хлѣбъ, свѣтино брашно, свѣтинъ оризъ; да му достави всичко онова, което му е необходимо въ всѣкидневния животъ; да му го достави бързо, леко, разпрѣдѣлено и свѣтино, поне тия продукти, които се намиратъ въ нашата страна. Азъ разбирамъ, че е по-малко да се уреди този въпросъ за продуктитѣ, които се внасятъ отъвън, които сж заскѣпнѣли. Туй разбирамъ. Но тукъ спорѣхме прѣвъ всичкото време, асѣм, за ориза, за хлѣба, за месото, за редъ продукти, които ние имаме достатъчно и дѣто добрата воля на тѣзи г-да на този комитетъ, можеше нѣщо да даде въ резултатъ. Вѣрно е, азъ не мога да си прѣдставя, асѣмъ буржоазия и буржоазно общество безъ спекуляция. Даже въ образа днесъ на Европа, Германия, има ревъ противъ спекуляцията, защото тази държавка се издига върху спекуляцията. Но въпреки всичко това тамъ буржоазията се намира въ онзи периодъ, когато въ нея говори разумътъ и казва: за едни голѣми и бѣсни печалби, да поставя на карта моитѣ общи, класови интереси само за нѣколко спекуланти, туй нѣма да направи. У насъ е обратното; у насъ за една шепя спекуланти се жертвуватъ интереситѣ не само на страната, не само на масата, но често пъти отиватъ, може-би, и интереситѣ на самата буржоазия, която си създава пакостно напостроение и недоволство противъ себе си. Ето кое е характерно у насъ. Вчера се изтъкна — и вѣрно е, — че въ нашата страна днесъ липсва организационенъ талантъ. Но той организационенъ талантъ липсва, когато трѣбва да се направи нѣщо отъ естество да бѣде полезно на всички. Напр., нѣма талантъ за организиране на народната прѣхрана, но какви таланти има, за да ви организиратъ гощедни, спекуланти! Какви зрѣтисти има въ това отношение. (Смѣхъ въ лѣвницата и крайната лѣвица) И ако тѣ тая своя способностъ биха вло-

жили за добро въ дѣйността на комитета за обществената прѣдвидливостъ, за цѣлитѣ, които има този комитетъ, очевидно, работата щѣше да върви по-добрь. Не, щомъ е за прѣхраната на масата, щомъ е за прѣхраната на народа, нѣма този талантъ. Въместо комитетътъ за обществената прѣдвидливостъ да прѣдвижда, какво може да дѣламе, какво може да ни сполетн слѣдъ нѣколко мѣсеца и да вземе съотвѣтнитѣ мѣрки, да знаемъ въ всѣки моментъ колко жито, колко очемикъ, колко кукурузъ имаме въ България, всички тѣзи данни да ги имаме на ръка и съгласно съ тѣхъ да дѣйствуваме — комитетътъ е освободенъ отъ тая прижа; той е напостроенъ, че нищо не знае въ това отношение. Комитетътъ се занимава съ други работи, напр., съ въшната, занимава се съ кожитѣ, ..

С. Златевъ: Съ яйцата.

Г. Кирковъ: ... занимава се съ изнася на яйца. И се чудимъ ние, защо е тая ужасна скѣпотия. Тази скѣпотия не е поради това, че нѣма тѣзи продукти, не е поради това, че тѣ се носятъ отъвън и търпятъ, да кажемъ, извѣстна тежестъ, не, а е чисто и просто поради безбожната, безогледната, отъ никого неспѣвана, спекуляция.

Нѣкой отъ крайната лѣвица: И напсрчавана отъорѣ.

Г. Кирковъ: Да, напсрчавана отъорѣ — туй трѣбва да го признаемъ. — Само по тая начинъ ние можете да си обясните този фактъ, че ние, една земеделска страна, която по свѣдѣтията, които имаме, има храна не само да изхрани себе си цѣла година съ жито и извѣстни прибавки, но и да изнесе едно значително количество. Но да кажемъ, че нѣма да става износъ, защото той е забраненъ, макаръ че по другъ начинъ се изнася. Имаме, да кажемъ, 800 или не знамъ колко хиляди войници — не е важно, този въпросъ — имаме една голѣма армия, която трѣбва да се храни; турете я въ смѣтка; като напсрчавате смѣтка, ще видите, че ако комитетътъ бѣше се заемъ съ своята собствена задача да организира прѣхраната, той щѣше да има напсрчаватъ достатъчно количество и достатъчно свѣтлинъ хлѣбъ. Цѣната е повдигната не отъ това, че той се лири понеже го нѣма, а е повдигната поради спекуляция. Комитетътъ има право да опредѣли тая цѣна, даже му ладоха извѣстна граница — до 26-50 л., обаче той това не направи и затова започнаха да го игнориратъ. Той може да опредѣли едина цѣна; Военното министерство опредѣля друга, своя цѣна; една реквизиционна комисиона както вчера се припсрчаваше, случанъ, опредѣля едина цѣна, при мѣстнитѣ условия много красива, централниятъ комитетъ не я утвърждава.

По-нататъкъ, за да се види, че азъ не говоря само приказки, трѣбва да се направи една визита. Азъ питамъ, напр., г. прѣседателя на този комитетъ: имате ли въ едно уредено счетоводство, въ състояние ли сте вие всѣкъ денъ да кажете какво има и какво нѣма?

И. М. Костовъ: Счетоводството на комитета се води всѣкъ денъ отъ Народната банка.

Г. Кирковъ: Тамъ ли се води? Защо въ този комитетъ, че визита директорътъ на Народната и Земледѣлската банки?

А. Христовъ: Вземн писаритѣ отъ банкитѣ.

Г. Кирковъ: Прѣвъ всичкото време банката има разсрѣди съ васъ за постоянни главоболни за нейнитѣ чиновници и съ съжаление трѣбва да кажа — това е нечестенъ фактъ — че единъ чиновникъ въ Пирѣславъ се е самоапсрчвалъ за този комитетъ.

И. М. Костовъ: Защо?

Г. Кирковъ: Защото не е искалъ да върши това, което той не е могълъ да върши.

И. М. Костовъ: Защото е злоупотребилъ пари.

Г. Кирковъ: Какво може да злоупотреби, когато той ниго купува, ниго продава. Това го вършатъ другитѣ, а той е само смѣтководителъ.

И. М. Костовъ: (Възражава гъщо)

Г. Кирковъ: Не е така. Недѣйте клевети, най-сетѣ, този човѣкъ, който запина.

Н. Калчевъ: Установи се въ слѣдствието, че е злоупотребили държавни пари.

А. Христовъ: Кой по клевети — виждате.

Х. Гендовичъ: Той е билъ ненормаленъ, щомъ се е застрѣлялъ. Значи, не му е било мѣстото въ този комитетъ. Вие знаете, че въ всѣки комитетъ взема участие по единъ банковъ чиновникъ, тъй щото вие не знаете, какво говорите.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

Г. Кирковъ: Та, искамъ да кажа, че комитетътъ е промѣненъ въ състава си. Хората, които по закона трѣбва да влизатъ въ комитета, ги нѣма — има само една частъ отъ тѣхъ. По такъвъ начинъ комитетътъ се изплъзна, излѣзе отъ релсигѣ си и стана единъ органъ за частични странични и собични спекулации. Азъ мога да ви напомнимъ факти, и ако искате да ги знаете, азъ мога сега да ги кажа.

Ще ви посоча за примѣръ скандалитѣ и на единъ другъ артикулъ — на гъона, която е достигнала до ужасни размѣри. Има такъвъ единъ фактъ. Отъ Гърция прѣдлагатъ да направимъ една смѣна на нашъ кукурузъ срѣщу едно количество гъонъ, коженъ материалъ, и то срѣщу една добра цѣна: по 60 л. за 100 кг. кукурузъ. Тѣ ни казватъ: дайте ни кукурузъ, отъ който ние имаме нужда, ние ще ви дадемъ това, отъ което вие имате нужда. Но отъ тукъ имъ отказватъ, като се прикриватъ подъ патристическо отклонение: „ще хранимъ гърците“. Важното е, че не се взематъ този материалъ, който се дѣри, и доведоха работата дотамъ, днесъ едни мѣжки подметки да струватъ 10—12 л., чепицитѣ се продаватъ по 50 л. Отъ Америка ни правятъ друго прѣдложение: — мисля че е имало и слѣдствието на нашата легация въ Америка — нашитѣ банки да доставятъ този коженъ материалъ отъ тамъ, кѣдѣто го има въ изобилие и е доброкачественъ. Поне Америка се слави съ свои отлични коженъ материалъ.

И. М. Костовъ: И това приказвате само на вѣтъра. Ако искате, азъ мога да ви кажа двѣ думи по въпроса за този гъонъ, за да се освѣтлие.

Г. Кирковъ: Ако приказвамъ на Васъ, може би, по азъ приказвамъ на народното прѣдставителство. (Ржовѣканія и смѣхъ въ крайната лѣвица) Е добръ, отъ казва се и на това прѣдложение.

И. М. Костовъ: Идете Вие да докарате гъонъ франко Америка.

Г. Кирковъ: Прѣдлага се по франко Америка, ами да се вземе пълъ корабъ — разбира се, че не могатъ да се доставятъ малки партии. — Туй сѣ факти, които, въ всѣки случай, показватъ, че централниятъ комитетъ малко се е грижилъ за тази работа.

Министъръ Ж. Бакаловъ: Дедеагашкото пристанище е блокирано още отъ м. юний, откъдѣ ще мине този корабъ?

Г. Кирковъ: Прѣди всичко, това не е въпросъ отъ прѣди единъ или два мѣсеца.

Министъръ Ж. Бакаловъ: Дедеагашкото пристанище е блокирано още отъ м. юний — какъ ще може да дойде гъонъ отъ Америка?

Г. Кирковъ: Защо да не дойде? Нали вие бѣхте неутрална държава. (Смѣхъ въ дѣсницата) Вие съ Америка не водите никаква война.

Министъръ Ж. Бакаловъ: Дедеагашкото пристанище бѣше блокирано отъ м. юний и не пропушаха нищо.

Г. Кирковъ: Моля ви се, г. министре, недѣйте прѣдставя тая работа така; тя не е тъй смѣшна.

Министъръ Ж. Бакаловъ: Не е за смѣхъ, но искамъ да кажа, че Вие не знаете много нѣща. Отъ кѣдѣ щѣше да мине този гъонъ?

Г. Кирковъ: Азъ много добръ зная това.

Министъръ Ж. Бакаловъ: Но това обстоятелство не знаете. Отъ кѣдѣ щѣше да мине този гъонъ?

Г. Кирковъ: Отдѣто минава гъонътъ — отъ Гърция. Гърция не произвежда гъонъ, но ще ви го достави отъ Америка.

Съ една рѣчь, никой пакъ не е имало добро желание, не е имало добра воля, не е имало искрено намѣрение да се направятъ нѣща въ това отношение. Ако е така само за гъона, съ шекеръ да ви изхраня, но това е и за много други работи. И затова виждаме тукъ поне въ София — да не говоримъ за провинцията, за която не зная много нѣща, зная само отделни факти, ние сме всѣкидневни свидѣтели на това, което става тукъ — жени постѣгнаха на себе си, обѣсиха се, защото не можаха да получатъ хлѣбъ въ продължение на четири дни, тукъ завчера задушниха дѣца.

Я. Сакъзовъ: И една баба.

Г. Кирковъ: За организация и добра воля ли говори туй. Г-да! Най-сетѣ въ такъвъ случай, най-хубаво е да се мълчи: не е чиста работата и по-хубаво е да се мълчи. Гледамъ, най-благоразумнитѣ сѣ по-приятни, че мълчатъ. Кабахатъ е голѣмъ и очевидно е, че трѣбва да се пазятъ поне краснорѣчиво мълчание. Азъ казахъ отначало, че войната се схвана като една беригба, като едно време, когато можемъ добръ да се намечелимъ. И затова ние се примирихме съ всичко това, което се нарича нарушение на конституцията, съ всичко това, което се нарича абдикиране на разни права, потпишване на конституция, унищожение на всички конституционни гаранции, защото не е нужно. Какво го интересува спекулантътъ, свободата на печата, свободата на събранията и тайната на кореспонденцията; и отъ нея даже нѣма нужда, защото той си праща специални хора вмѣсто писма. Повтарямъ, всичко това не интересува спекулантътъ, а тѣхното число може би не е малко; то става всѣки денъ по-голѣмо, и въ това отношение партиитѣ на г. Радославова и на г. Тончева дѣйствително сѣ силно пабѣнали; много привърженици на тѣхнитѣ принципи и на тѣхнитѣ програми се групираха около тѣхъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Г. Кирковъ! Върнете се, моля, на прѣдмета.

Г. Кирковъ: Азъ съмъ тъкмо на прѣдмета.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Вие сами ще признаете, че не говорите по прѣдмета.

Г. Кирковъ: Именито това е, което се искаше отъ тая война. И когато ние издигнахме гласъ...

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Г. Кирковъ, тѣлка да заява, че не за това се обяви войната. Вие много добръ знаете, за какво се искаше и за какво се обяви.

Г. Кирковъ: Г. прѣдседателю! Вие не можете да се явявате тълкувателъ, Вие не можете да спорите съ мене. Ако искате да ми отговорите, вземете думата. Само ако наруша правилника, тогава можете да ми направите обѣтѣжка.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Вие нарушавате правилника, затова Ви правя обѣтѣжка.

Г. Кирковъ: Не съмъ нарушилъ правилника, говоря по прѣдмета.

Г. г. народни прѣдставители! Че държавата абдикира отъ много нѣща, които сѣ нейна длъжностъ, свидѣлствува и този фактъ, че покрай държавата, задъ държавата поникнаха редица институти. Така, напр., азъ ви посочихъ на лектитуата, образувани отъ Военното министерство, който има за задача да бди за тия, които сѣ избѣгали отъ строя, които по единъ или другъ начинъ,

по единия или другия път, сж се изпълнявали отъ длъжността си, а същевременно има за задача да бди и върху мѣстнитѣ органи — единъ контроленъ институтъ. По-нататъкъ вие имате единъ другъ институтъ, който пакъ така изпъкна — централниятъ хищнически събитъ, съставенъ измежду прѣдставители на разнитѣ партии; обаче и той днесъ е принуденъ да бездѣйствува, защото всичко има, а само едно нѣщо нѣма — нѣма пари. Може би да има добра воля, желание, но, най-сетнѣ, нѣма срѣдства. Той изпъкна така, по едно добро побуждение, прѣдъ страха, може би, отъ появяването на извѣстни епидемии и т. н., но въ всѣки случай дѣйността на този органъ, на този институтъ днесъ се изчерпва повече въ теоритическа размѣна на мисли.

И най-сетнѣ, възползете ми, прѣди да свърша, да се спра накратко и върху самия бюджетъ.

Г. Г. наодини прѣдставители! Положението на нашитѣ държавни финанси съвсемъ не е розово. Бюджетътъ се завършва съ единъ голѣмъ дефицитъ. Новитѣ разноси, новитѣ милиони, които вчера се гласуваха, които не сж може би последнитѣ, сж твърди готѣми. А като вземемъ по-нататъкъ още прѣди видъ, че слѣдъ всѣка една война трѣбватъ срѣдства за обновление на материали, за обновление на всевъзможни други прѣдприятия, за поправка на пътища, които днесъ сж развалени отъ силното движение, като вземемъ прѣди видъ, цѣль редъ още други нови разходи, които ще изпъкнатъ слѣдъ войната, азъ ниждамъ една перспектива съвсѣмъ невесела. Азъ вече помѣнахъ, че нашиятъ дългъ ще опре на 3 милиарда лева. За мѣнтъ, обаче, съществениятъ въпросъ е, откъдъ ще се взематъ срѣдства за покриването на този дългъ, за покриването на неговитѣ лихви и погашения, а така сжщо — откъдъ ще се взематъ срѣдства да се посрѣщнатъ нарастналитѣ вече пужди на нашата страна.

Ей този е именно и важниятъ въпросъ, този е въпросътъ, около който слѣдъ войната ще се разгорятъ най-оживитѣ и най-горещи борби. Добръ е, наистина, да обявимъ война, да поискамъ обединение на българското племе, да присъединимъ нови територии, да увеличимъ отечествената територия, да разширимъ границитѣ и съ кръвъ и желѣзо; но, прѣди всичко, кого ползува това? Оставямъ на страна тѣзи, които ще се почувствуватъ свободни, оставямъ на страна и тѣзи, които може би ще се почувствуватъ несвободни. Но азъ питамъ: какъ ще се почувствуватъ тѣзи, които даватъ най-големитѣ жертви, тѣзи които сж издържали бюджета? А кои сж тѣ? Това е въ всѣки случай работническата класа и другитѣ широки селски и градски маси.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Възражава нѣщо)

Г. Кирковъ: Г. прѣдседателю, българскиятъ народъ не е една тораба камѣни еднакви, той е раздѣленъ; да не споримъ по този въпросъ въ това важно врѣме. Ние знаемъ, прѣди всичко, че най-важното, най-големото перо на приходния бюджетъ — косвенитѣ налози — лежи най-тежко върху широкиятъ маси. Е добръ, системата, която бѣха усвоили досега г. г. управницитѣ, одобрявана отъ Парламента и отъ парламентитѣ по-рано, е била да се върви все по пътя на косвенитѣ данъци. Е добръ, косвенитѣ данъци сж вече надъ стотина милиона лева, тѣ сж вече една трета, почти половината — ще кажа по-точно когато разглеждаме подробно бюджета — отъ приходния бюджетъ, отъ прихода. Пакъ тамъ ли ще отидемъ? Пакъ къмъ косвенитѣ данъци ли ще отидемъ? Ето кой е въпросътъ, който трѣбва да си зададемъ. И като вземемъ прѣди видъ, че народитѣ носи една война, че не само държавата задѣлянява, то не би било най-големото нещастие — но въ сѣщото врѣме обѣднява и населението и че войната е сжщо така едно срѣдство за концентрация на капиталитѣ и за пролетаризирание на маситѣ, най-блѣстѣщъ примѣръ за което ние можемъ да видимъ въ това, което става днесъ не само у насъ, но въ цѣла Европа: то е страшното натрупване на капитални, на милиарди въ по-малко рѣмъ и страшното обѣдняване на широкитѣ народни маси; това имаме и ние у насъ. Този процесъ става много бързо; особено отъ 1912 г., откакто ние почнахме да водимъ войни, този процесъ е извънредно бързо, а още по-бързо е той днесъ защото по-рано поне имаме поентитѣ животи, населението при оная война бѣ по-подготвено въ смисълъ, че имаше малко повече запаси, ко-

гато днесъ то излиза отъ една война да влѣзе въ друга свършено изчерпано, свършено изтощено. Независимо отъ това, системата на реквизицията е най-злочастното срѣдство. Безъ да дава една ефикасна услуга на самата армия, това срѣдство е най-разорително за маситѣ и ние днесъ имаме ужасни примѣри. Вземете, напр., обова, неуредицата въ него, откъдето сжщо така на организиционенъ талантъ. И какъвъ е резултатътъ? Една значителна частъ отъ тоя впрѣгатенъ добитѣкъ загина въ голѣмитѣ студове отъ гладъ и отъ студъ. Единъ малѣкъ примѣръ, колко липсва разумъ. Дава се телеграфическа заповѣдъ: „Да се намѣрятъ толкова хиляди кола“. Околийскиятъ пачалникъ тича: „Кола скоро“. Ще ги закаратъ, да кажемъ, до Шуменъ. Всички юрватъ: „Бързо, кола трѣбватъ“. Безъ чудове, безъ покривни младежи, дѣца, стари хора тичатъ по-скоро да услужатъ — тая готовност не се отрича. Веднага имъ съобщаватъ: „Ще тръгнете за София и отъ тамъ за Кюстендилъ“. Докаждатъ въ Кюстендилъ и тамъ става провѣрка кое е годно, кое е негодно; обаче настѣпватъ голѣмитѣ студове, никой не се погрижава за храненето на този добитѣкъ; нищо не е приготвено отъ по-рано по етапитѣ, за да се храни и поддържа този добитѣкъ и да стигне горѣ-долу години, въ добро здравословно състояние, добитѣктѣ е изчерпанъ, ослабналъ, ненахраненъ, подбитъ и, разбира се, едно сладане на температура е достатъчно, за да свърши. И ние виждаме какъ съ хиляди волове и биволи станаха жертва на голѣмитѣ студове. Това е най-големата щета за нашето население, защото то въ своето голѣмо болшинство е земледѣлко и азъ ви питамъ, напролѣтъ, когато ще му трѣбва работенъ добитѣкъ, откъдъ ще го вземе? Вие не можете да му го доставите, защото никѣдъ го нѣма. Въ Австрия ядатъ месо 7—8 крони килограмътъ. Ще трѣбва да прибѣгнете къмъ конетѣ, но отъ гдѣ ще ги вземете? Войната ще изчерпи цѣла Европа; тя е вече достатъчно изчерпана откъмъ впрѣгатенъ добитѣкъ и отъ всички други срѣдства; всичко се изчерпва. И ако нашето население, което очаква отъ земята, се намѣри прѣвъ пролѣтъта безъ добитѣкъ, безъ срѣдства за работа, очевидно е, че вие не можете да очаквате пълно засѣване; особено пакъ ако развитието на военнитѣ дѣйствия, ако самата война не дозволитъ едно намаление на нашата дѣйствующа армия и всички войски бждатъ принудени да стоятъ на позиции — всичко е възможно, ние не можемъ да бждемъ пророци — и слѣдователно, ако въ сѣщото врѣме липоватъ и работни рѣмъ вие можете да си прѣдставите картината, която можемъ да имаме идѣщата година. И туку трѣбва единъ комитетъ за обществена прѣдвидливостъ, но добръ, че го нѣма, защото сигурно нѣмаше да остане ни единъ волъ, ни единъ биволъ здравъ. (Смѣхъ въ лѣвницата и крайната лѣвница) защото днесъ кожитѣ се цѣвятъ твърди високо и хората иматъ умишлено желание да изморятъ добитѣка, защото като направите смѣтка, ще видите че кожата струва повече отъ добитѣка.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Това не е сериозно.

Г. Кирковъ: Много сериозно е, защото трѣбва да знаете, че въ спекулацията има такива абсурди, но тѣ отъ гледището на спекулацията не сж абсурди. Азъ мога да ви посоча примѣри, дѣто цѣли кораби съ милиони килограми кафе сж изгаряни или потопявани, само за да се покачи цѣната на кафето; цѣли бали вълна и памукъ сж унищожавани, само за да се покачи цѣната на вълната и памука. Това е безмислица, която е понятна само въ капиталистическото общество.

Х. Кабанчиевъ: Произвежда се нарочно малко захаръ, за да бжде двойно и тройно по-сжжа. Това вие го знаете много добръ.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Моля Ви се, имайте мѣрка на устата си.

Г. Кирковъ: Е добръ, всичко това трѣбва да се изтъгне и ако трѣбва нѣщо да изтъгнемъ, то е именно това, че отъ една страна липсва грижа, и отъ друга страна, че съществува едно прахосничество на народнитѣ срѣдства. Защото сжщо така пакъ се допираме до тия дѣлѣ власти: едната властъ безконтролно събира, реквизира, носи, пазяса и често пакъ грамадната частъ отъ него про-

пада, защото нѣма разумъ, нѣма и кой да контролира, а другата власт е принудена да се подчинява, да търпи. И по този начинъ днесъ сж покоряващи нашитѣ конституционни гаранции, които сж по-сжмни даже отколкото по-евтиниятъ хлѣбъ, онова, което съставлява най-сжмното въ нашата страна, че тя е една демократична страна, че нашиятъ народъ може да се проявява и да участвува въ управлението, да бѣде самъ ковачъ на собствената си сѣдба.

Тия драгоцѣности, които ние имаме, какво виждате, сж упищожени. Отъ кого мислите? Отъ едни неотговорни фактори въ нашата страна и то сж единъ правилникъ, подписанъ отъ генералъ Жековъ. Е добръ, ще ме прѣсѣчете ли сега, г. прѣдседателю, като кажа: беки въ тая работа нѣма нищо умислено? Ще ме прѣсѣчете ли да говоря по-нататъкъ, за да развия сжщата тая мисль въ друга областъ и да кажа колко е била желателна войната?

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Моля Ви се.

Г. Кирковъ: Никой не иска да мре, не ще съмнѣние, но онѣзи, които нѣма да мратъ, тѣ желаятъ много да изживяватъ. Тѣ си обясняваме, ние днесъ тая ужасна сжжностъ, срѣщу която комитетѣ на обществената прѣдвидливостъ съобщава, че е босилентъ да се бори и напоследѣкъ трѣбваше да развѣрши свободното търгуване и продаване на сиренето. „Не може, скрили го“ — казва — „ни не можемъ да го извадимъ палице“. Какъ не може? Много лесно може, спига да има твърдо желание и добра воля. Нека се обърнатъ хората отъ комитета къмъ странитѣ, които могатъ, къмъ странитѣ, които сжщо тѣ сж изложени на бича на войната. Но, както виждате, примѣръ не вземаме отъ тамъ. Нѣщо повече, казватъ, че ужъ тѣ подражаватъ на насъ — по всѣка вѣроятностъ пратили специална комисию да изучаватъ като образецъ плода на нашата мисль, нашиятъ комитетъ. Очевидно, тамъ като турятъ сжщитѣ хора като у насъ, кой знае какво ще бѣде. Тѣ може би сж щастливи, че нѣматъ това, което има у насъ. Но азъ питамъ, когато прѣкарваме такива тежки минути, когато и въ интереса на управницитѣ и на тѣзи, които ръководятъ, които държатъ въ ръка военното командване, е да има известно спокойствие, както тѣ нѣколко пѣти ни поддържаха тукъ това, питамъ, казвамъ, какъ да си обяснимъ отсъствието на всѣкаква воля, на всѣкаква желание да се създадатъ условия за това спокойствие? Не можете вие да имате спокойствие въ България, ако се дѣйствиува по този начинъ. Затова, като виждатъ, че не се прави нищо въ комитета на обществената прѣдвидливостъ, когато се игнориратъ всички възможни срѣдства да се дойде до едно успокоение, намъ ни прѣдлагатъ нѣщо радикално, не момчешко, не дѣтинско. Кое е то? Военно полицейскиятъ законъ, военната диктатура, военната цензура, запущване устата на всѣкому. Отъ една страна имате въоръженъ народъ, херметически затворенъ отъ останалата частъ на народа, отъ друга — народъ затворенъ херметически отъ армията и по този начинъ мислятъ, че създаватъ това, което тѣ наричатъ миръ. Това, обаче, е единъ фиктивенъ миръ. Очевидно и въ военнитѣ и въ гражданитѣ срѣди не сж научили нищо отъ миналото. Горчивиятъ миналъ опитъ не ги е научилъ. Не сж драконоскиятъ закони, които ще спратъ прѣстѣпленията, не е отъ естество нито на една йота да ги спре, г. военни министри, и това, че ние всѣки денъ четемъ въ вѣститѣ „Восени извѣстия“ присѣди за застрѣлване на бѣгълцитѣ. Не, не това, това показва и командующиятъ първата армия, човѣкъ сж голѣмъ авторитетъ. Той казва, че въ армията днесъ нѣма този ентузиазъмъ, който имаше въ миналата война, но че сега има едно съзнание, обаче, ще кажа азъ, то не е нищо друго освѣтъ мълчаливо подчинение на необходимото.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Моля Ви се, г. Кирковъ, не дѣйте говори на тази тема.

Г. Кирковъ: Свършвамъ. — Е добръ, мислите ли вие, че сж цензурата пѣкому помагате, т. е., че сж нея създавате това единство на нацията и това успокоение, за което се говори? Не, вие това не създавате, вие създавате само едно пѣщо: вие, може би, безъ да искате — азъ говоря за Парламента — одобрявайки подобни дѣйствия, мълчаливо прѣсѣждате този горчивъ хапъ и ето ние хладнокрѣвни и спокойни, когато се нарушава конституцията, на която вие стоите, на която градите вашето право да

стоите тукъ. Ако вие туй игнорирате, тогава не дѣйте се чуди, че у насъ неотговорнитѣ фактори сж сила, че тѣ сж днесъ мощни, не дѣйте се чуди, както се чудѣхме прѣди двѣ години, какъ е възможно този български народъ, тѣй благоразуменъ, тѣй ентузиазирани, въ края на краищата, да се окаже такъвъ, калчели и бактисали отъ началство, отъ управници и да каже, че нѣма вѣра въ управията. Да не мислите, че въоръжениятъ български народъ гамъ и останалиятъ тукъ е дѣте. Той живѣе толкова години политически животъ, той е ходилъ на избори, той е слушалъ рѣчи, той е търпѣлъ надъ себе си едно политическо изпитание, той знае всичко и не сж цензура вие ще скриете отъ него защо и сжмъ животътъ въ България, че сж цензура ще скриете вие защо сж тѣзи злоупотребления, защо всичко у насъ върви така. Не, вие отъ него нѣма нищо да скриете. Вие нѣма да му създадете спокойствие, а вие само ще закриете най-отвлеченитѣ нарушения на законитѣ и най-големитѣ спекуланти въ България. И това срѣдство, сж което мислите да поддържате националния духъ и спокойствието въ тая страна, ще се обърне противъ това спокойствие въ страната, противъ единството на нацията, защото този народъ трѣва не пасе, защото той много ясно вижда, какво става около него, много добръ разбира, какво значатъ всичкитѣ патристически излияния. Той е опитенъ, той видѣ ентузиазма въ миналото, той видѣ идеализма за постигането на националнитѣ задачи, той чу фрази за голѣмата необходимостъ да се жертвува и той всичко това извърши: жертвува се, даде всичко и видѣ на края какво излѣзе. Всичката работа на края била да се натѣка, както казватъ, патката, да забогатѣе една буржоазия, да се засили, и послѣ всичкитѣ очудени палици, всичкитѣ разноски да легнатъ на цеговни трѣбъ. Това го чака и сѣдѣ тази война. България може да стане велика въ свонѣтѣ граници, но ако тя върви по този пѣтъ на величие, ако корупцията расте и взема все по-големи размѣри, ако народното прѣдставителство сж спокойствие гледа какъ се нарушава конституцията, за да не наруши хатѣра на своитѣ партизани и голѣмци, ако Народното събрание прѣзъ прѣсти гледа на всичко онова, което се върши въ нашата страна, което поддържа спокойствието и реда въ тая страна, очевидно е, че то ще даде доказателства, че самиятъ Парламентъ днесъ — ще ме извините — е единъ фарсъ. Въ единъ моментъ, когато Парламентътъ засѣдава, когато ние разискваме всички жизнени интереси, харитѣмъ нерви заедно сж васъ, прѣдставете си колко паритрува Парламентътъ въ България, когато вѣщата рѣчь, която ще произнесете тукъ и която трѣба да бѣде достойна на българския народъ, на вѣститѣ избиратели, за да видятъ какъ сте изгнѣнили честно и почтено дѣлта си, единъ запасенъ офицеръ или пѣкой нещастенъ актьоръ, по заповѣдъ и за хлѣба си, зачерква вѣщата рѣчь и не дава нищо да излѣзе вѣтъ отъ Парламента. Можемъ ли ние да бъдемъ по-големи посѣвище на България? Ще кажете: „Личенъ режимъ“. Ето го: мълчаливо, въ името на личния гешефтъ, въ името на личното придобиване и обогатяване, ние жертвуваме всичко онова, което е основата, онова, на което стоимъ като Парламентъ.

Ето, смѣете ли да го приемете, азъ ви прѣдлагамъ рѣшението: Парламентътъ да изкаже осѣждане, че въ България сжществувала една цензура и че той иска отговоръ отъ министритѣ, които стоятъ тукъ да кажатъ защо сжществувала тая цензура. Поискайте го. Нали сте Парламентъ? Нали се крѣвите на конституцията? Нали тритѣ прѣста на рѣката заедно вдигахме нагорѣ? Но, ще кажете: „Не можемъ това“. Не можемъ, а подирѣ ще се чудимъ, че военнитѣ ни възсѣждали и ще се оплакваме отъ тѣхъ, подирѣ ще се чудимъ, че Фердинандъ ни е възсѣждалъ. Да, шенъ възсѣдне и отгатыжъ ще отиде, защото прѣсжмнитѣ и драгоцѣни права, които имаме ние, сме ли жертвували за личния гешефтъ.

Азъ свършвамъ. Взехъ думата, г. г. народни прѣдставители, за да протестирамъ противъ този редъ и да направя едно прѣдупрѣждение. Азъ бихъ желалъ, и винаги съмъ желалъ, въ нашата страна да има миръ и спокойствие, да можемъ мирно и спокойно да се развиваме. Обаче това, което се насърчава отгорѣ, това, което се търпи тукъ безъ възражения, всичко това не води къмъ добъръ край; всичко това може да доведе къмъ велика България, сж голѣми граници, но не къмъ велика България, въ която да нѣма най-необходимото, за да може тя да сжществувала по-нататъкъ. Вие днесъ сте въ ортакѣтъ, вие днесъ се намирате въ онова положение, въ което се

намираше известното езоповско глинено гърне с желязото. Помислете, че всяко облъскване с желязното гърне ще коства живота на глинено. И, давайки доказателство на отсъствие на организационен талант, на отсъствие на ред в буржоазните мисли, показвайки себе си негодни и некадърни, тъзи, които днес ви сж съюзници на бойното поле, ще ви станат съюзници и на икономическото поле, и тогава вие ще имате не велика България, а една велика империалистическа колония на Германия. (Ръкопляскане в крайната дъвица)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. д-ръ Никола Сакаровъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: (Отъ трибуната) Г-да! $\frac{1}{12}$ -ти отъ бюджета за 1915 г. ни иска правителството заедно съ една крапка сума отъ 42 милиона за управлението на повоприсъединенитѣ и новоокупираниѣ земи. Както е внесътъ г. министърътъ на финанситѣ своето прѣдложение, така и азъ ще искамъ да го разгледамъ въ двѣтъ му части. Бюджетната и общата политика тукъ, въ стара България, и начертаната политика, въ тая мѣгла, въ която ни е прѣдставена, за нова България. Отъ самия фактъ, че се искатъ дванадесетини отъ бюджета за 1915 г., всѣки ще разумѣе, че при липсата на капиталъ и да е измѣнения въ него, касае се за същата оная система, която сме разглеждали вече въ миналитѣ сесии на това Сѣбрание, за да не бѣде необходимо да се повтаряме къмъ тази критика, която съмъ правилъ при други случаи. Констатирамъ, обаче, че г. министърътъ на финанситѣ и правителството не сж намѣрили за нужно да прѣдприематъ никаква промѣна. Като обясняватъ това съ връмената, съ войната и съ изключителното положение. Една особеностъ има въ цѣлия този кредитъ на $\frac{1}{12}$, че той, въ своята разходна частъ, е прѣвиденъ тѣй, както го познаваме отъ 1915 г., безъ да съществуватъ насрѣща му единъ значителенъ процентъ приходенъ бюджетъ. Значи, ние имаме сега единъ разходенъ бюджетъ, безъ да сме гарантирани съ единъ значителенъ процентъ на приходния бюджетъ. Тази е особеностъта на туй прѣдложение за $\frac{1}{12}$ очевидно, наложена пакъ отъ изключителнитѣ условия, съ които г. министърътъ на финанситѣ ни обяснява, че не е могълъ да прѣдприема никакви реформи.

Г-да! Г. министърътъ на финанситѣ ни е опрѣдѣлилъ тукъ точно, какви дефицити ще има да се констатира въ края на 1915 г. и ни е подсказалъ, какви ще бѣдатъ тѣ и за 1916 г. Всички ги имате подъ ръка, не желая да ги изоброавамъ, но тѣ излизатъ на една огромна цифра. Единъ въпросъ, който ще ни отвори твърдѣ тежки перспективи за бъдещето, когато ще имаме да се справяме съ наложенитѣ по този начинъ дългове на държавата. Азъ минавамъ тия въпроси набързо, само съ едно констатиране, както казахъ, за да не повтарямъ това, което съмъ говорилъ въ миналото и второ, защото въ подробноститѣ по обичая, ще имаме случай да се обяснимъ съ народнитѣ прѣдставители и съ министърътъ на финанситѣ въ бюджетарната комисиия и при второто четене. Но, г-да, най-малкото нѣщо, което финансовиятъ министъръ трѣбваше да направи при тѣзи 6/12, бѣше да сезира Народното сѣбрание поне съ оная нови реформи за приходитѣ, които неговитѣ колеги и парламентитѣ въ другитѣ държави направиха. Ако не щете да вземете примѣръ, образецъ отъ Англия или Франция, то дължни сте да вземете образецъ поне отъ Германия и отъ Австрия. Макаръ тѣзи страни да сж въ война отъ една година и половина, тѣ не сж прѣзарили въ туй военно врѣме да се прижатъ за единъ извънредни приходи на държавата, които да отговарятъ на ползитѣ отъ войната, добивани отъ имущественитѣ класи въ тия страни. Най-малкото нѣщо, казвамъ, което трѣбваше министърътъ на финанситѣ да ни внесе съ този бюджетъ за 6/12, бѣше единъ законъ или едно постановление, съ което да се наложатъ извънредни данъци върху военнитѣ печалби отъ търговията и отъ спекулата на днешно врѣме, които сж свързани съ войната. Освѣтъ тия договори, които той е сключилъ въ Берлинъ и които снощи ужъ ни прочете освѣтъ онѣзи, съ които ще ни сюрпризира въ бъдеще, той трѣбваше прѣди всичко да ни занимае съ въпроса за тѣзи извънредни военни данъци, който повече щѣше да интересува Народното сѣбрание, отколкото обикновеното прѣписване на бюджета отъ 1915 г. Тукъ поне не се касае за нѣщо ново, не можете да кажете, че сега врѣмената сж особени. Слава Богу! Умнитѣ хора на Европа, нашитѣ съюзници, въ това отношение

ни дадохъ добъръ примѣръ, който ние, на българска почва, при нашитѣ условия, можеме да последваме. Това не става: напротивъ, финансовиятъ министъръ заключава въ своитѣ мотивни къмъ законпроекта така: слѣдъ като тукъ мѣстното на народното прѣдставителство, тогава щѣлъ да се занимае съ проектитѣ, които ще ни внесе за разглеждане и пр. Въ последнитѣ двѣ години, ако протѣримъ въ рѣчитѣ на финансовия министъръ, колко пѣти той е казвалъ: „Като изслушамъ Народното сѣбрание, ще внеса тѣзи или онѣзи законопроекти“, нице ще видимъ, че нито една сесия не е минала безъ много общавани проекти. Г-да! Това нѣщо изглежда, че и сега не ще стане, защото, ако щѣше да стане, то имаше условия г. финансовиятъ министъръ да го направи, особено сега, когато Камарата отложи своитѣ сѣдания за цѣли два мѣсеца, и когато отъ войната насамъ канцеларитѣ на министра работѣха. При тия огромни доставки по контракти, при тия огромни кредити, когато ясно се знаеше, кой каква печалба ще реализира, можеше да се прибѣгне къмъ единъ подобенъ данѣкъ за покриване отчасти разходитѣ по войната. Напр.; единъ такѣвъ данѣкъ можеше да послужи, ако не за други разходи на държавата, то поне за едно увеличение помощитѣ за военникитѣ сѣмейства. Ако се туря 10—15% данѣкъ върху печалбитѣ отъ доставки отъ 200, 300, 500 милиона лева, па ще има почнатѣтъ и други нови 500 милиона, може да се получаватъ спокойно 100—150 хиляди лева мѣсечно за военникитѣ и за другитѣ бѣдни сѣмейства, останали такива, защото поради икономическата стагнация не могатъ да вършатъ своята работа. Сумата ще се умножи нѣколко пѣти, ако данѣктъ обхвае печалбитѣ отъ цѣлата търговия и производството въ врѣме на войната. Това би било най-малкото, за което бихъ пледиралъ, като смѣтамъ, че до други коренни реформи сега не ще бѣде лесно и удобно да се прибѣгне.

Г-да! Когато бюджетътъ ни е прѣдставенъ въ този видъ, и когато се резервирамъ да се обяснимъ въ бюджетарната комисиия по-подробно по въпроситѣ, свързани съ него, естествено е тогава, че ще трѣбва да подиримъ главнитѣ линии на политиката, която се вижда да се провежда въ бюджета. Въ това отношение, ще искамъ да се спра не толкова върху опасноститѣ, които идатъ отъ дефинитѣта на нашия бюджетъ, защото това и другъ пѣтъ съмъ обяснявалъ, и защото това сега е много очевидно за всѣмъ, слѣдъ като констатирамъ, че се касае за приходи, които нѣма да постѣпятъ, а ще се спра на въпроситѣ на самата наша вътрѣшна политика, на отношенията, които има правителството съ този бюджетъ къмъ дѣлото не само на войната, а изобщо къмъ гражданството, въпроси, които въ единъ принципиални дебати по бюджета би трѣбвало и би могло да бѣдатъ разглеждани. Но, г-да, въ това отношение най-доброото огледало за вътрѣшната политика сж дебатитѣ по свърххотѣния кредитъ отъ 530.000.000 л. Азъ не желая да се простирамъ върху онѣзи въпроси, които снощи тукъ до тѣсно разгледахме, касателно вътрѣшната организация на продоволствувалото, касателно сѣмнотията на живота, касателно дѣятелността на централния комитетъ за обществената прѣвидливостъ, касателно дѣлата на тържната комисиия при Военното министерство, или най-сетнѣ, касателно дѣлата на реквизиционнитѣ комисионни, понеже вчера слѣдъ обѣтъ, това бѣше нашата работа, по тѣхъ се обяснихме най-подробно, всички прѣдупрѣждения се направиха, както и протести издигнаха. Но въ свързка съ тѣзи въпроси искамъ да кажа само една дума.

Г. Костовъ, прѣдседателтъ на комитета за обществената прѣвидливостъ, снощи има добрата идея да излѣзе на трибуната за лични обяснения и да се опита да ни освѣтъли върху заблужденията, въ които сме били ужъ западнали, относително дѣятелността на комитета за обществената прѣвидливостъ. Г-да, заявявамъ ви, че това, за което г. Костовъ ужъ излѣзе тукъ на трибуната, не го чуваме. Г. Костовъ просто отрече да е дѣствувалъ той недобросѣствено, нѣщо отъ което надали имаме нужда, защото никой тукъ въ Сѣбранието не вижаше г. Костова за нѣщо конкретно. Но той съ своето отричане не можа да ни освободи отъ цѣлата маса документи, които обладаваме за цѣлокупната дѣятелностъ на комитета за обществената прѣвидливостъ, не само на неговитѣ осемъ или десетъ членове, но за всичката оная организация около този комитетъ, за всичкитѣ негови агенти, прѣки и косвени, които рѣшаватъ въпроситѣ въ провинцията, и въ София. Г. Костовъ не можа да ни убѣди въдрѣки своитѣ добри

намърения, и да ни разколебае въ доказателствата, които съблюдаваме и от които много вне от болшинството знае, че лопатата и мачковата дъртелност на комитетата за обществената прѣдвидливост. Кѣмъ неговитѣ лични обяснения прочее, ние не бихме могли да се отнесемъ друго-яче, освѣтъ съ едно изъяснение, че той не можа съ никакви факти да разколебае онова, което знаехме ние и знаемъ, и поради което още вчера правихъ прѣдложение за учрѣдяване на една парламентарна контрола, както и за една евентуална анкета върху дѣлата на самия комитетъ за обществената прѣдвидливост. Нѣщо повече, не трѣбваше само съ тия обяснения и съ тия гледища отрицания, които се правятъ отъ масата на министрите, да избѣгнемъ другия въпросъ, че още с вѣрѣе да се погледне на този комитетъ съ нужната сериозност и да бъде поставенъ на висотата да служи на организацията на дѣйствителното продоволствие на войската и гражданитѣ. Не трѣбваше да се свѣрши съ този въпросъ, съ едно възмущение отъ маситѣ на нѣкои министри или отъ бабикитѣ на депутатитѣ. „Това не е вѣрно, не е точно“, и да бѣгатъ, и да се сърдятъ, а фактически всѣки единъ знае въ себе си два, три, петъ случая, и всѣки единъ станава нѣщо повече, а именно, че това, което се говори тукъ, въ неговата най-голяма частъ, е вѣрно. И азъ пакъ, по поводъ на нашия бюджетъ, смѣтамъ за дължителност не само моя и на моята група, но и за дължителност на Парламента, да не прѣминаваме тѣзи въпроси тъй просто на дневенъ редъ, да не оставяме тъй безконтролно стопанисването, защото ние самитѣ ще умножимъ пакоститѣ които сѣ създадени и сѣга, когато се свѣрши войната, и когато чакъ министъръ-президентътъ ималъ намѣрение да отговори на питанията и запитванията, тогава прѣдъ свѣршенитѣ факти, ние нѣма да се занимаваме съ подобряване на положението, но само ще констатираме лошавинитѣ и ще се чудимъ какъ да поправимъ тия злини, съ които ще се натовари цѣлото стопанство на държавата и на страната, бюджетно и частно.

Но, г-да въ връзка съ този въпросъ стопанисването на правителството къмъ новитѣ земи. Азъ не зная защо г. Кирюковъ не отдаде цѣла на този въпросъ, но той, който вече играе роль въ цѣлостта на държавния бюджетъ, не само не може да се изплати отъ нашето внимание, но ако обичате, въ политиката къмъ новитѣ земи сѣ крие днесь огледалото и на политиката тукъ. Това сѣ три-четири страници, г-да въ които г. министърътъ на финанситѣ ни поднася бюджета на новитѣ земи за шестъ мѣсеци, за всѣкитѣ министерства, въ една брутна форма, съ единъ общъ пера, възлизающа на 41—42 милиона лева, по 5—6 милиона за всѣко министерство. Несъмнено е, че новитѣ земи ще има да живѣятъ, че тѣ ще иматъ нужда отъ бюджетъ и че този тѣхенъ бюджетъ не може на първо вѣрѣе да бъде съставенъ съ всички пълни проучавания, каквито има въ нормално вѣрѣе и при уредена държава, но при всѣ това той не би могълъ да се поднася на народното прѣдставителство въ този видъ, въ който го имаме ние днесъ, г-да, и отъ който не можемъ разумъ явищо за самата политика, която се води въ тия новопризединени и повоокупиранѣ земи. Освѣтъ бѣлѣжката на стр. 6 за дѣятелността на военитѣ въ новитѣ земи, за числото на дивизитѣ, инспекцитѣ, на полковетѣ, дружинитѣ и пр., които се прѣдполага да бъдатъ учрѣдени въ тия земи, всѣко друго е общъ пера, които сѣ показани въ бюджета, безъ да се съзира въ него каква е собствено политиката на правителството. Но, г-да, това мосто въпрѣки цензурата, въпрѣки обща запрѣщания за спомената ни съ новитѣ земи, узнаваме отъ хора, дошли отъ тамъ — правителствени, оппозиционни, цивилни и военни, много добри патриоти, млади и стари, маже и жени безъ разлика, и то отъ разни мѣста, правдове и села, най-големѣ и най-малки — то е достатъчно да ни характеризира пълната дезорганизация тамъ, не тази дезорганизация, която пари по необходимостъ, защото се касае за нови територии, туку-що окупиранѣ, или прѣзъ които минаватъ войски, а оная дезорганизация, която вече съществува въ мѣстата, каквито войскитѣ сѣ отминали и властта е прѣдадена въ ръцѣтъ на гражданскитѣ органи. Това, което знаемъ тукъ, г-да, за неуредената въ продоволствието на нашитѣ граждани, за неуредената въ продоволствието на нашата войска, това въ многократенъ размѣръ съществува въ тѣзи нови земи. И не можете ние да минете този въпросъ доко, да кажете така: „Е, нови земи, война е тамъ опустошения има, ще чакаме нормално вѣрѣе“.

Не, г-да, защото ние знаете много добръ, че въ миналата балканска война, между многото нѣйни нещастия, бѣше още и това, че и тогава министърътъ на вътрѣшнитѣ работи г. Людскановъ и цѣлитѣ кабинетъ, дотолкова не проявиха грижата, която бѣше необходима за организацията на тогавашнитѣ нови земи, щото ние късно подиръ демобилизацията, почти цѣла година, имаме двойни власти въ тия нови земи, и първото впечатление, което хората можаха да извѣчатъ отъ тогавашната българска администрация въ новитѣ земи, бѣше толкова лошо, че тѣ казаха: по-добръ бѣше подъ турско, отколзото подъ тѣзи нови културтрегери, които идватъ ужъ да редатъ държавата, а тѣ я ограбиха. Така бѣше въ балканската война, което се дължеше на абсолютно пълната дезорганизация въ управлението на тѣзи земи и на абсолютно лошата подбѣрка на хората, които се пращаха тамъ за администратори, хора безъ интелгентностъ, хора съ наклонност за ограбване на това население, което вижда аманъ отъ тѣзи нови български културтрегери въ новитѣ земи. Азъ смѣтамъ, че ако миналото е дало такъвъ лошъ урокъ, въ настоящето, особено, когато се касае за земи, за които литературата, историческа, етнографска и географска, ни е донесла доста много доказателства за българския имъ характеръ, особено за Македония, абсолютна задължителностъ е за българското правителство, още въ началото, при първитѣ стѣпки, които прави, да знае че тѣ ще бѣдатъ създадени на впечатлението у хората и чувството на дългъ къмъ новата българска държава, да не чака да мине всичката опасностъ и слѣдъ едно лошо създадено положение да прибѣгне къмъ уреждането на тѣзи земи. Г. министърътъ на вътрѣшнитѣ работи, по чийто ресоръ сѣ тѣзи администратори и който заедно съ финансовия министъръ играе, и трѣбва да играе най-голяма роль въ цѣлото управление на тѣзи нови земи, може да има много добри намѣрени, обаче, туй, което ние виждаме да става тамъ, туй, което намъ се разказва не отъ нѣкои заинтересовани хора, туй, което разказватъ истински страдащитѣ хора отъ земитѣ, туй, което разказватъ военни и цивилни, то е вече непонесимо. Сжкютотията за която се говори тукъ и за която ние сме вече бахтисали да говоримъ въ България, безредицитѣ, които тая сжкютотия създава, тамъ съществува въ троенъ размѣръ. Тѣзи артикули: таъ, спиртъ, захаръ, лукъ, солъ даже брашно, гонѣнъ кожн и пр., за които говорихме, че не сѣ въ достатъчно количество у насъ или сѣ укрити и сѣ съ неопрѣдѣлени цѣни или съ цѣни, които не можемъ да понесемъ, тамъ сѣ съ цѣни двойни и тройни и ги нѣма. Имаме кореспонденции въ в. „Военни извѣстия“ и въ други органи, допустнати отъ цензурата, слава Богу и ние ще видиме отъ тѣхъ, че въ всички села и правдове е пъленъ безпорядѣкъ, и само оня, който има нѣщо въ джоба си, проживѣва, иначе е дезорганизация въ тѣзи мѣста. И азъ мисля, че въ голѣма степенъ, вината за това положение тамъ лежи въ туй, че хората, които се подбѣратъ да управляватъ тѣзи земи, не сѣ онѣзи, които е необходимо да отидатъ тамъ. Г-да! По този въпросъ обикновено отговарятъ много лѣбо. Има много господа, за жалостъ, депутати, които казватъ: „И това не е нищо, почакайте малко, избрахме най-добритѣ, по-добри нѣмаме; покачихме сѣ-кои, но не пожелаха.“ Съгласенъ съмъ, че има 1, 2, 3, 5 случая дѣто хора подхлъщи сѣ били съкванени и не сѣ приели да отидатъ. Но, г-да, това сѣ отдѣлни случаи, а системата е съвсемъ друга. Системата е да се отиде въ новитѣ земи и да се управлява по начинъ, по който знаемъ да се управлявае у насъ. И на новитѣ земи се гледа прѣзъ призмата на партизанството и политиканството както на старитѣ земи. И ако погледнете хората, които се пращатъ тамъ, ще видите какъвъ шателетъ подборъ се прави на политическитѣ убеждения на хората, а не на качества и на достойнствата имъ, за да бѣждатъ на мѣстото си. Да ви дамъ най-добрия примѣръ. г-да. Въз се Нилитѣ, втората столица на Сърбия, заради който голѣми възоржени оашири се правиха тукъ въ София, лисуваха всички. Кого мислите изпратиха тамъ? Въ Нилитѣ, дѣто прѣбывае да отиде пѣкой бившъ министъръ съ голѣмъ авторитетъ, съ голѣма ерудиция, единъ човѣкъ, който съ своитѣ познания да може да импонира най-напрѣдъ на нашитѣ съюзници, единъ човѣкъ, който да може съ своята висока справедливостъ да създаде първото впечатление у гражданитѣ; който да затвърди тѣхната любовъ къмъ България — това не стана. Въземаха единъ чиновникъ отъ Софийската община, служилъ нѣколко мѣсеца и

го пратила за председател на тричленната комисија во Ниш. След тоа вземаха един го-сподинот од улицата и го пратила за градоначалник.

А. Цанков: Бивш редактор на в. „Бит“.

Д-р Н. Сакаров: След тоа вземаха един уволен или по нашенски податка окржени управител, кој е променил три окржени управления; когото върнаха од по-ранешните нови земи за недостатъчно проявена добра дѣятелност — пращаха го во Варна и Цовдивъ, и отъ всички тѣзи мѣста дава оставка, заплашваха дисциплинарно, поради това, че е станалъ невъзможенъ — и го пратила во Ниш да насажда българската култура. Да покаже на сръбското население, което близо 40 години е получавало сръбско възпитание, че това е то българската култура, представявана отъ тѣзи власти. Знаемъ, че следъ това г. министерътъ на вътрѣшните работи направи една промѣна, която бѣше не особено смѣствена, но на всѣки начинъ, той разбра отъ настояванията и на неговите приятели, отъ настояванията на други хора, ако не и отъ партията, че трѣба да направи смѣна, и я направи. Но тя не стига, г-да. Ако вие отидете, во Ниш, ако говорите съ военни лица, дошли отъ тамъ — да не говоря за Пиротъ, Зайчаръ, Неготинъ, Книжевацъ, говоря за Ниш като центъръ, вземамъ този примѣръ нарочно — ще видите, че въ цѣлата администрация нѣма подборъ. Нѣщо повече. Азъ слушахъ отъ депутати отъ болшинство, отъ трѣти партии, че дѣйствиелно този подборъ е свършено лошъ. Хора ходиха тамъ, депутати ходиха тамъ и изнесоха най-лоши впечатления. И азъ мисля, че това става не само въ Ниш съ едно изключение може би за Скопие, за което г. министерътъ на вътрѣшните работи онзи денъ напомни въ комисијата, въ повечето мѣста, макаръ че дѣйствиелно назначението на нѣкои да е ставало, сравнително, отъ по-компетентни лица и отъ по-компетентните власти, пакъ ако вземете сега „Държавенъ вестникъ“, и познавате нѣкои отъ тѣзи лица, които се назначаватъ, и проверите, вие ще видите, че се пращатъ хора, които сѣ наистина родени тамъ, но които въ България нѣматъ качества, нито обществени, нито политически, нито нѣкаква ученостъ въ тази областъ, нито сѣ били администратори нѣкога — нищо. Просто били родени тамъ, обаче живѣли тука въ България, 30—35 г. Изпращахъ го въ нѣкой градъ; защо? Онова население тамъ не го познава. То е знаело въ турско време може би поговори баща или дѣдо. Но съ какви качества, съ какви способности, съ каква систематика, съ какви методи той ще може да даде на онова население да разумѣе каква е България и нейното управление? Съ никакви. И затова, вие ще видите, нѣма никаква разпоредителностъ тамъ за живота, нѣма никаква разпоредителностъ за урегулиране на скъпотијата, за намаление отчасти пакостите, които сѣ свързани неизбѣжно съ войната и пр.

Обърнете се къмъ другъ министеръ, къмъ министра на финансите и вие ще видите, какъвъ подборъ е направилъ тамъ, дѣто е пратилъ отдѣлни финансови органи. Отговарятъ всички: „Нѣма, казаватъ, хора; всички сѣ въ войската“. Е, г-да, всички сѣ въ войската! Ако направите проверка на онѣзи освобождавания, които станаха за разни служби, за разни канцеларии и министерства, вие ще видите редица неправилности. Но ако приемете даже, че всичко това е пролишно, азъ питамъ, съ какво ще пострада българската армия, ако вие изкараете отъ нейната сръба 100 души способни, опитни практики, и същевременно интелигентни хора, добросъвестни и честни администратори и ги изпратѣте тамъ. „Не, отговарятъ веднага, вие не желаете да освобождаваме никого, не желаете да махвате хора отъ фронта“. Ама това е не-серiously, г-да. Проверете списъка въ Военното министерство, вижте колко офицери и войници се намиратъ далечъ отъ фронта. Идете на посрѣщането на фелдмаршалъ Макензенъ, идете на други тържества, вие ще видите соимъ офицери единъ следъ други да се разтакатъ за тържествата, безъ да има дѣйствиелно добро използване на тѣзи малко интелигентни сили, за да може съ тѣхъ пъкъ да замѣстятъ други, които биха били използвани въ вътрѣшната организация. Кажете на полка да покаже самъ хората си. Свѣтътъ разпорежда, министерътъ на войната следъ това и така пататъ. Обаче, какво трѣба да пожелаемъ отъ тѣхъ, какво качество трѣба да иматъ хората, туй не проверяватъ. И този, който имъ попадне

или — което е по-право за много случаи — който е най-добъръ партизанинъ, него пращатъ. Даже, ако обичате има и журнали вѣче. Онзи денъ имаше една телеграма отъ една либерална дружина въ едикой си градъ въ Македония. За туй ли сѣ пратени тамъ? Въ миналата война отиваха въ Родосто и не знамъ още какъ сѣ депутати и трети лица да правятъ партии тамъ. Туй бѣше останало! Всичко друго бѣше наредено, та отивахме да правимъ тамъ партийни организации въ онова време на пълна дезорганизация, която тамъ съществуваше. Това ми прави впечатление на съвѣтъ други намѣрения въ управлението, г. г. народни представители. И азъ мисля, че ние не можемъ да изключимъ само съ войната, че не е леко организирането на такива нови земи, защото не е въпросъ, колко повече или по-малко леко е това, а въпросъ е, че ние просто не вземаме мѣрки за тѣхната организация. Азъ говорихъ наскоро съ много благонадеждни хора, съ много добри патриоти, хора, които заематъ много видно обществено положение въ България и които вдигатъ раменѣ и се чудятъ на туй, което става тамъ.

Тукъ министерътъ на финансите стана и каза: „Ще взема 10 милиона поземеленъ данѣкъ отъ туй население“ — за други приходи не приказва. Че нѣма да вземете тѣзи 10 милиона, това е сигурно. Но да допуснемъ, че ще поискате и други данѣки да вземете, но нѣма кой да ги разпорежда. Ще пратите една комисија, ще мине-замине, ще разпорежда данѣките на културна. Нѣмате органи добри и свѣдущи, които да вършатъ тази работа. И азъ ви утѣривамъ — въпроси моето желание, трѣба да го кажа — въ известни мѣста въ новите земи има конфликти между военните коменданства и гражданските власти, които сѣ произлѣзли отъ желанието на военните власти да запазватъ по-добъръ редъ и по-голяма справедливостъ къмъ населението — това, което би било по-сеп и което азъ не бихъ желалъ да се констатира. Азъ бихъ държалъ, че военните трѣба да гледатъ своята военна работа, а гражданските власти — гражданската и тѣмъ гражданското управление да донесе необходимата гаранция за гражданите за изпълнението на законите. Обаче, за жалостъ, такъвъ не е случаятъ.

Първото нѣщо, прочее, което би трѣбвало да движи правителството по този въпросъ, е организацията на персонала, подборътъ на персонала за вътрѣшното управление на новите земи, за фискалната организация, защото отъ това ще зависи бъдещето на туй население.

Единъ въпросъ отъ друго естество, който се разглежда подробно въ печата. Той е отъ компетенцията повече на финансовия министеръ. Думата ми е за сѣрбските пари тамъ. Г-да! Нашите войски влѣзоха веднага, на 1 октомври, въ чужда територия. Нашите войски пропашаха за 30 дни Македония и голѣма частъ отъ Сърбия. Нашите войски окупираха много градове и много мѣста. Туй българско население, което е тамъ, тѣзи единъ милионъ и нѣколко стотинъ хиляди македонци, които сѣ въ болшинството сѣ юлѣнци, заради които се говори, че се обзави и войната, за обединението на които съ територията на България се води ужъ войната — смѣтатъ — вие това население го оставихте безъ всякакъвъ инструментъ за обмѣна на своите продукти за живѣне! И единъ прѣ-красенъ денъ четемъ по вѣстниците, че нѣкои си въ Министерството на финансите, въ отсъствието мисли и на г. министеръ Топчева, били рѣшили да обявятъ обезцѣлени парите, банкнотите, ниселъ и банкѣри, на сръбската държава, и да дадатъ само 65 ст. на сребрения динаръ. А туй бѣше достатъчно, г-да, за много спекуланти, за много търговци, за много сарафи и банкѣри, за да побързатъ и събератъ една значителна частъ отъ тѣзи пари, които тѣ знаеха — тѣ сѣ много по-умни отколзото разпорежда, дадеца отъ Финансовото министерство — че ще струватъ нѣщо, ако не пълноно своята равноцѣностъ, то поне нѣма да бѣдатъ абсолютно обезцѣлени, нѣма да бѣдатъ подъ лула тютюнъ. Единъ мѣсець, мѣсець и половина трая туй положение. Началникътъ на първа армия, началникътъ на втора армия депеширатъ въ Военното министерство, пращахатъ се въ Финансовото и чрѣзъ главната квартира: „Населението плаче, населението нѣма хлѣбъ и не може да си купи. То има нѣкакви книжки, но тѣ не струватъ пари, не може не само да ги обмѣни, но не може нищо да си купи съ тѣхъ. Спекулиратъ спекулантите. Какво да правимъ?“ Министерството на финансите, обаче, упорствува, по руски бюрократически маниеръ, на едно лекомислено рѣшение да не дава никаква

цѣна за банкнотитѣ, бакѣра и никела. Въ това врѣме до-
хождатъ депешни — едни свѣдѣния вѣрни, други невѣрни
— за голѣми интереси, който проявяватъ спекулантитѣ
къмъ тѣзи пари. И тукъ, въ България, чувамъ, че цѣнки
и други тукъ банки искали да публикуватъ даже обя-
вления, че купуватъ тия пари, обмѣнятъ ги орещу 35—40%
отъ тѣхната стойностъ. Мѣрки не се взематъ. Едва мѣсець
и половина подиръ това, управлението на Народната банка
биде поканено, най-сетнѣ, да се обѣрне къмъ Европа и да
попита нашитѣ съюзници, като умни хора, какво правятъ
тѣ, какво правятъ германцитѣ въ Сърбия, какъ правятъ
австрийцитѣ въ Сърбия, съ тѣзи пари, та дано и ние се
поучимъ и да направимъ пѣщо. Получиха отговоръ отъ
Виена, че австрийцитѣ, макаръ да се касаетъ за Сърбия,
макаръ да владѣятъ една територия чужда на тѣхъ, ма-
каръ и да пѣматъ нищо общо по племе, вѣра и пр. съ
това население, намѣрили за умно да уреждатъ отно-
шенията си, като даватъ поне 50% отъ стойността на
банкнотитѣ на сѣрбската държавка, за да могатъ отчасти
да помогнатъ на това население, и 50%, отъ друга страна,
за динаритѣ. Благодарение, казвамъ, на този отговоръ, мо-
жаха слѣдъ два мѣсеца врѣме да разбератъ, че наистина
това трѣбва да стане. Обаче имаше и другъ отговоръ отъ
Берлинъ, който казваше, че Германия не ги приема. Вед-
нага рутинеритѣ отъ Финансовото министерство, понеже
сжъ ужъ много модерни, казаха: „Ние трѣбва да приемемъ
германското рѣшеніе“. Затова: „Докато не се върне
г. Тончевъ, тая работа не може да се рѣши“. А пъкъ
онѣзи спекуланти, това и чакаха: день, два, петъ, два
мѣсеца спекулатъ продължава, покукигъ продължаватъ,
загубитѣ вѣрватъ за населението. Най-сетнѣ прѣдъ видѣ
на това, че Германия нѣма да владѣе Сърбия, тя (Гер-
мания), слѣдователно, тази своя задача ще остави на Ав-
стрия. Нейниятъ примѣръ, прочее, да отбѣгва да внася
въ Берлинъ такива банкноти не е лошъ, добъръ е даже,
но трѣбва да се схване въ истинскитѣ му мотиви. Ние
въ случая не можемъ да подражаваме на нея, а ще
подражаваме по-скоро на Австрия, защото първото рѣ-
шеніе на секретарската канцелария въ Финансовото ми-
нистерство бѣше безсмислено.

Така бѣше рѣшенъ въпроситѣ съ една телеграма отъ
2 или 3 декември отъ министра на финанситѣ, слѣдъ
като много хора, които бѣха тамъ, въ Македония, и ко-
респонденти на в. „Военни извѣстия“, съобщиха тамъ,
съобщиха и други вѣстници тукъ, въ България, че това
обезцѣняване на паритѣ увеличава цѣната на прѣдметитѣ,
че по този начинъ, това население наистина страда още
повече отъ войната, и че бърза мѣрка е необходима. То-
гава вече въпроситѣ бѣше рѣшенъ по австрийския обра-
зецъ, 50% за банкнотитѣ, като остана цѣната на динара
65 ст., макаръ че въ Австрия струва 50, даже искаха да
памалатъ и него, понеже теоретически било възможно да
дойдатъ динари въ България — въобще работи, които ги
има обяснени въ много учебници и ръководства по ико-
номическата и финансовата наука, но които трѣбва да се
разбиратъ добръ, за да бждатъ разумно и споредъ мѣст-
нитѣ условия използвани. Казвамъ този примѣръ, за да
видите какъ неосмислено, безъ система вървимъ, заво-
юваме неприятели, и какъ въ сѣщностъ би трѣбвало да
постѣпимъ.

Азъ бихъ далъ другъ примѣръ отъ една държава,
която е послѣдна, заедно съ Турция, по своята вътрѣшна
организация — Русия, една държава, която по никакъвъ
начинъ не може да служи за образецъ въ управлението,
една държава, въ която корупцията е стигнала до най-
големи размѣри, една държава, която въ организацията
си е разядена издѣлю, една държава, която губи поради
тази корупция на своето вътрѣшно управление, на своя
паризъмъ. Тя обаче, наврѣмето, при освобождаването на
България, още когато се подготвяла дипломатиче-
ската акция за прѣдстоящата тогава война, пригласи своя
князь Черкаскіи, който ще има да се занимава съ управ-
лението на новата провинция, на новата държава, която
ще освободятъ, и който съ соби отъ учени: историци,
етнографи, финансисты, икономисти, юристи, вървѣше
веднага подиръ окупиционнитѣ войски и се мъчеше по-
всѣкакъвъ начинъ да създаде организация поносима за
това население, пакъ сравнително по-чуждо на Русия,
отколкото Македония за България. А ние какво напра-
вихме? Създадохме двѣ военни инспекции: за Сърбия и за
Македония, инспекции, които не сжъ равни на губернатор-
ства. Азъ поспрѣдихахъ много добръ идеята на г. мини-

стра на вътрѣшнитѣ работи, които той разви онзи день въ
комисията, че той не желае по никакъвъ начинъ губерна-
торства, и на това трѣбва да държимъ, понеже то е по-
лезно за отговорността и едновременно за дълъга на ми-
нистритѣ на новото управление. Обаче, г. министърътъ
на вътрѣшнитѣ работи, по моето разбиране, и тамъ под-
бора на гражданския персоналъ не направя добръ,
когато на двамата генерали, за които не говоря сега, прати
като помощници, но тѣ сжъ сѣщиски граждански, неопра-
вичени разпоредители съ интереситѣ на населението
тамъ, които ще реализиратъ и направятъ организацията на
управлението окръжно, околийско, общинско и пр., които
ще бждатъ раздавачи на правосѣдие и ще трѣбва да вне-
сятъ спокойствие и духъ въ населението, прати свър-
шено, мисля азъ, неподготвени за тая цѣль, съ малко
авторитетностъ и компетентностъ, хора и въ двѣтѣ мѣста
— и въ Нишъ, и въ Скопие. Ако тѣзи големи органи, г-да,
ще ги оставимъ тѣй, щото 4, 5, 6 мѣсеца да бждатъ разпо-
редители съ сждбата на това население въ Македония
и Сърбия, азъ не вѣрвамъ, че това население ще бжде тѣй
възхитено отъ управлението на България, както желаемъ
да бжде, затуй, защото отъ това ще зависи неговото ста-
билно отношение по-нататѣкъ къмъ България.

Азъ съмъ съгласенъ по-нататѣкъ, че има една голема
грешка, която ще се развива тамъ, защото пропагандитѣ
сжъ играли голема роль между онова население. Е добръ,
отворете бюджета. За духовността, въобще по отношение
църковно-училищната дѣятелностъ, за народното просвѣ-
щение, за финанситѣ, за правосѣдието нищо не можемъ
да разберемъ отъ организацията, която ще има да се
създаде въ тѣзи мѣста. Нищо нѣма. Пятни и днешни —
толкова хиляди, канцеларски — толкова хиляди. Какво?
Какъ? Г-да! Министерскитѣ свѣтъ дѣйствително рѣ-
шава такива въпроси, въ признати изключителни врѣмена,
но когато поднасятъ на Камарата бюджета, тогава е необ-
ходимо да видимъ поне единъ елементаренъ щатъ за ор-
ганизацията на тия мѣста. Защото има единъ въпросъ на
политика: каква ще бжде просвѣтната политика за тия
мѣста — да каже г. министърътъ на просвѣтата, да спо-
дѣли възгледи съ народнитѣ прѣдставители; каква ще
бжде финансовата организация тамъ — да каже г. мини-
стрътъ на финанситѣ и да се обясни съ народнитѣ прѣд-
ставители, и каква ще бжде административната органи-
зация? Всичко това го нѣма тукъ, всичко това е въ раз-
порядане на Министерския свѣтъ, който може да го
намѣнява прѣзъ день, прѣзъ два, прѣзъ двѣ недѣли, и
по този начинъ да не разберемъ още отъ началото, какво
ще се върши въ тия мѣста. Моля, г. г. министритѣ да не
смѣтатъ да отговарятъ на въпроса само, че „ние ще уре-
димъ това, слѣдъ като се омиротвори всичко“. Омирот-
ворението може да настане слѣдъ три години, когато
тамъ може да стане само гробища. А е необходимо ру-
шеніето, което носи войната сама по себе си, онова ру-
шеніе на цѣлности, култура и хора да става само въ
размѣръ неизбѣженъ, да не го създаваме и ние съ нашата
безсистемна работа, съ нашата бездѣйностъ и безгрижие,
или пъкъ да не прѣнесемъ корупцията отъ България въ
управлението на новитѣ земи, защото ще се компромети-
раме още отъ самото начало, като културтрегеръ и като
хора, които освобождаватъ тѣзи земи. Това не трѣбва да
става. И когато, г-да, подборътъ е този, който ви описахъ,
когато въ бюджета нѣма никаква опорна точка, за да раз-
зумѣемъ, каква организация ще има въ тия нови земи, азъ
имамъ всичкото основание да мисля, че това ще върви
тѣй по напѣнски, даже карикатура на това, както го виж-
даме въ България отъ 38 години и както, за жалостъ, въ
втората и третата война констатирахме да става въ Бъл-
гария, не въ село Волуякъ, а въ столица София, не въ
нѣкое малко село или градче, а въ най-големия градъ на
България, дѣто има всичката възможностъ да се създаде
по-добро положение.

Въ това отношение надѣвамъ се да получа освѣтление
отъ г. г. министритѣ, особено отъ г. министра на финан-
ситѣ въ комисията и тукъ, прѣдъ всички народни прѣд-
ставители. Безъ това, г-да, ние нѣма да ни разколебае
въ напѣтъ убѣждения за желаното безредіе и безсистем-
ностъ въ дѣйствителността, отъ което наистина излизъ
зѣтѣ жѣтѣ и тѣмни афери, за които се дразнятъ всички
г-да тукъ, (София дѣсницата) и за които ставатъ толкова
много неприятности, които, наистина, никой не желае. И
въмѣсто да се прѣрекаваме и ругаемъ, необходимо е да
се види, дѣйствително надѣно, какво трѣбва да стане и

всички г. г. автори на бюджета, да имат кураж да дадат обяснение, без да се страхуват, че с това ще добъркат на нашата армия — това аз не желая — и да направим нещо по-добро.

Туй въ свирека, г-да, съ новите земи. Обаче това, което казвамъ за новите земи и което заявихъ по-рано, въ голѣма степенъ става и у насъ, тукъ. И вчера го разгледахме, но ще трѣбва да го попълня съ другъ пунктъ, що който се спрѣ и прѣждеговорившиятъ ораторъ, относително цензурата. Принуденъ съмъ, различно отъ него, да направя известни обяснения къмъ характера на тази цензура, която се упражнява у насъ. Г-да! Азъ съмъ мои приятели редактирамъ вѣстникъ. Получили сме още отъ началото всички разпоредби, които ни дава военната цензура. Въобще, мѣтили сме се да се съобразяваме съ всичко това, което се иска и което е въ интереса на страната — заявявамъ тукъ демонстративно — дали сме доказателства за това. Обаче, съвсѣмъ други схващания царятъ тамъ. И азъ ще кажа, че, за жалостъ, цензурата не е само военна, въ смисълъ да пази отъ критика и отъ разглеждане въпроситъ на военните операции и на военните плановете, за които ние и безъ това не можемъ да знаемъ подробности — тѣхъ знае само генералниятъ штабъ — но нашата цензура, г-да, е политическа цензура. Въ правническа, който е въ сила, който е издаденъ отъ Министерството на войната, и е подписанъ отъ сегашния главнокомандующи, ще намѣрите постановления, които говорятъ наистина, за военна цензура. Тѣ прѣдписватъ, че ние не можемъ да пишемъ по никакъвъ начинъ, какво движение прави нашата войска, какъ се продоволствува, какви транспорти минаватъ, какви войски кѣдъ квартируватъ, какъвъ е тѣхниятъ брой и пр. — съвършено вѣрно. За това ние получаваме бюлетини отъ Главната квартира, които се публикуватъ. Обаче, цензурата е отъ съвсѣмъ друго естество. Тя има за цѣлъ да задрѣти всѣкава политическа мисль въ България. Г-да, азъ съмъ ималъ случаи да се разпирямъ съ цензоритъ, който частъ отъ които, за жалостъ, сѣ съвършено неподготвени хора, които нѣматъ понятие отъ обществена дѣйностъ, които нѣматъ понятие отъ политика, които просто не разумѣватъ, какво четатъ, като зачертаватъ лекомислено и произволно, както и работи, които очевидно може да каже всѣки и всѣкъ безъ да пострада армията, нѣщо повече — които могатъ да ѝ помогнатъ. Такива сѣ хората, които ръководятъ цензурата. Тѣзи си присвояватъ — или имъ диктуватъ — права, които нѣматъ нищо общо съ цензурата. Но тѣ не сѣ артиститъ, както безъ да знае Кирковъ ги критикува. Има наистина, професори по сѣ присвоени титли квазипрофесори. Какво става, г-да, съ бюлетинитъ на нашата телеграфна агенция. Вие ще видите телеграми на нашата телеграфна агенция, които сѣ позволено да се публикуватъ въ официоза или пъкъ сѣ допуснати отъ нѣкой цензоръ да се публикуватъ въ единъ вѣстникъ, въ другъ вѣстникъ да не се допускатъ. Отивамъ при цензоритъ и казвамъ: господа, разбирате ли какво четете? — „Да“. Вие знаете ли, че това е бюлетинъ на телеграфната агенция? Отговарятъ ми: „И тя нѣма право да издава такива съобщения“. А бе ти кой си, кой те е поставилъ да контролирашъ и нея? Нѣкой си господинъ, който е поставенъ тамъ като войникъ, данъченъ или отъ строя, който си има своята професия, нѣмаша нищо общо съ политиката, съ държавните работи, сѣ произнася, че телеграфната агенция не разбирала добри интереситъ на България, като донесла една телеграма и той не позволява да се напечати въ единъ вѣстникъ, а другъ позволява. Нѣщо повече. Вие му освѣтлявате дадено нареждане, публикувате самото нареждане отъ Министерския съветъ, публикувано въ „Държавенъ вѣстникъ“, казвате му номера и датата на „Държавенъ вѣстникъ“, той ви казва: „Туй не трѣбва да бѣде публикувано“. Иди кажи на Министерския съветъ да не взема това рѣшение, господине, слѣдъ като е публикувано въ „Държавенъ вѣстникъ“. „Иди — казва — критикувай, но не тѣй публикувай“. Г-да! Азъ мога да ви донеса единъ много голѣмъ топъ отъ вѣстници съ зачерквания отъ цензурата отъ тѣзи 3—4 мѣсеца. Това сѣ невѣроятни работи, които сѣ се разигравали отъ цензоритъ. Нѣщо повече. Вие пишете за помощитъ на бѣднитъ, обяснете какво трѣбва да стане, не оскърбявате никого, употребявате най-легаленъ езикъ, обаче помислете думата „войска“, кажете нѣщо за нуждитъ на войската, тѣ ви казватъ: „думата „войска“ не може да се пише“. А бе, какво да не може? — Зачертватъ я. Зачертватъ така сѣщо думитъ „цензура“.

„Германия“, „Англия“, зачертватъ работи, които твърдимъ, че не увѣждатъ никого, че това е една мисль; който може да бѣде ясно и категорично развита отъ всѣки българинъ, отъ всѣки единъ публицистъ, безъ да се повѣрди на нѣкого. Нѣщо повече. Вие всички четете въ бюлетина на нашата телеграфна агенция, какво става въ Англия, какво става въ Германия, какво става въ Франция, въ Русия и навсѣкъдѣ. Вие видите, че министри говорятъ, депутати имъ отговарятъ и ги критикуватъ? Нашата телеграфна агенция ни наводнява всѣки денъ съ онази критика, която добритъ французи използватъ противъ своето правителство, противъ неговата акция съ Англия на Балканитъ, противъ това безумие, което тѣ разиграватъ при Солунъ. Всичко това се публикува въ нашитъ вѣстници, вие го четете и казвате, че тия хора, които прѣдупрѣждаватъ своето правителство сѣ много умни, а намъ въ България не позволяватъ да кажемъ три думи, които да бѣдатъ упътване за министри, за депутати, които да бѣдатъ упътване за всички насъ. Не, тукъ има монополъ на 9—10 души, тукъ има 4—5 души случайни господа, въ цензурата, които дирижиратъ българската мисль. Това ли е цензура? Това не е ли политическа цензура въ най-лошъ смисълъ на думата. Четете рускитъ вѣстници. — вѣстницитъ на царистическа Русия — напр., „Рѣчь“, „Новое время“, „День“ и пр. Нашата телеграфна агенция дава извадки, отъ които се вижда, какъ тѣхнитъ депутати въ Думата, прѣдупрѣждаватъ, какъ пишатъ тѣхнитъ правителствени хора — търсятъ виновницитъ, обявяватъ анкети, сѣдятъ министри, които не организирали армията и промишлеността. Всичко това може да става въ монархически държави, въ държави, които воюватъ година и половина — навсѣкъдѣ, само не въ България. Тукъ, срѣщу пощата сѣ кондензирани най-голѣмитъ „умове“, хора, които нѣматъ понятие отъ политика. Вие мислите ли, че ще пострада единодушното на българския народъ, ако вземете мѣрки противъ това „ало“, ако вие, които сте го направили, го прѣмахнете?

Азъ ще ви кажа нѣщо още по-курнозно. Вие отивате при началника на цензурата и му казвате, че еди коя си статия нѣма нищо общо съ войната. „Вѣрно е“, казва той. — Защо я зачерквате? Той отговаря: „Министърътъ заповѣда; идете при г. министъръ Радославовъ“. Отиваме при него, той отговаря: „Азъ хаберъ нѣмамъ отъ цензурата; тамъ разпореждатъ военнитъ“. Г-да! Това не е истина. Военнитъ прилагатъ това, което имъ понася, а министритъ желаятъ, въвеждатъ и искатъ да прикриятъ чрѣзъ военната цензура политическата цензура върху мисльта на всички хора.

Н. Лулчевъ: Тя задрѣти напечатването на декларациитъ, които се четоха въ Народното събрание. Прѣдательство ли е това?

(Прѣдседателското мѣсто заема подпрѣдседателътъ д-ръ И. Момчиловъ)

Д-ръ Н. Сахаровъ: Да. Нѣщо повече, г-да! Всички партии направиха декларации, направихме и ние декларация за нашето мнѣние, която не съдържа нищо пакостно въ смисълъ да раздруса духа на армията. Напротивъ, това бѣ декларация, която посочва пътищата, по които въ България може да се дойде до единодушие и единодѣйствие, за да постигнемъ успехъ въ прѣдприетата акция, безъ огледъ за сега на отговорноститъ, които има да се търсятъ единъ дѣй, за тѣзи, които я прѣдприеха.

По-нататъкъ. „Не“, казва цензурата, не трѣбва да има бѣло поле, понеже войникътъ на бойното поле ще разбере, че има цензура“. Слѣдъ това казаха да нѣма обявления помежду писаното въ вѣстницитъ, защото всѣки ще разбере, че има нѣщо зачертано отъ цензурата. Г-да! Това ли е цензура, това ли е мисль, това ли е наистина военна цензура? Покажете ми единъ вѣстникъ въ България, който да си е позволилъ да каже коя частъ отъ армията дѣ е била, дѣ е гладувала, дѣ е останала безъ патрони и безъ пушки. Прѣди всичко ние това не знаемъ. Това е дѣло на Главната квартира; това сѣ въпроси, които ние не можемъ да знаемъ докато не ни се съобщатъ. Обаче вие не цензурирате това, вие цензурирате нашата политическа мисль.

Прочее, азъ заключавамъ по този пунктъ, че мисльта, която се казва по-рано, трѣбва да бѣде попълнена и

разяснена въ тоя именно смисъл, че се касае за политическа, а не за военна цензура, която е въведена съ единъ правилникъ отъ Военното министерство. Обаче никой отъ страна на министрите, нито отъ страна на депутатите отъ болшинството да не си въобразява, че по този начинъ се отстранява отговорността на кабинета. Тя а priori е консумирана, г-да. Отговорността я има: всички министри отговарятъ вкупомъ и всеки единъ поотделно. Тѣ не могатъ по никакъ начинъ да смѣтатъ, че ще избѣгнатъ отъ отговорностъ, и да се извиняватъ, съ това, че цензурата е била въведена отъ единъ кой си генералъ, като воененъ министъръ, противъ когото негодуватъ по други мотиви.

К. Лулчевъ: Има и депутатни цензори.

Д-ръ Н. Санаровъ: Да, че има депутатни цензори, и това е вѣрно. Да ви кажа една подробностъ: Въ Университета, преди нѣколко дни, една група студенти се споразумѣха съ своя ректоръ г. професоръ Иширковъ за уреждане 4—5 конференси, въ които да се развиятъ мисли върху Германия, Австро-Унгария, върху митническия съюзъ и централните държави, върху ролята на Турция, върху икономическото положение на държавия Балканъ и централните сили до Азия, мисли, които сѣ важни и освѣтлителни за нашето общество тѣмо сега, когато се влиза въ единъ митнически, търговски и икономически съюзъ на Балканъ, да се изтъкнатъ всички онѣзи, ако обичате, добродѣтели, които иматъ въ Германия нашите съюзници, да се разумѣе това, което не трябва да направимъ и да дадемъ примѣръ на хубаво подпомагане. Военните власти не казаха нищо, тѣ допуснаха въ в. „Военни извѣстия“ обявлението за тия конференции, на които дойдоха даже и нѣкои хора близки до тия власти и водѣха и германци, гости, да слушатъ. Въ предвечерие на първия конференсъ, обаче, ректорътъ отговори, че по заповѣдь на дивизионната областъ, конференсите се запрѣщаватъ, понеже били политически. Чуваме се: професорътъ г. Данаиловъ прѣдседателствува тоя комитетъ, професоръ Иширковъ, ректорътъ на Университета, даде своето съгласие, своята поддрѣпа, отпуща аудитория — военните власти сега не разрѣшаватъ. Питаме ги — „питайте, казватъ, кабинета“. И най-накрая се каза, че нѣкои депутати, отъ гюрулджийците на болшинството, понеже били много голѣми политики, вѣнчали въ съзнанието на ораторите и разсѣдили, че тѣ щѣли да опропастятъ тукъ Германия и българската армия и затуй рѣшили да не имъ позволятъ да говорятъ, за което спечелили и правителството. И тѣзи студенти, които желяха съ 50 ст. вхѣди да дадатъ 1000—2000 л. помощъ на Софийската община за обѣдните софийски граждани, вдигнаха рѣцъ, а ораторите се оттеглиха и чакай сега благоизволенieto на г. министъръ-прѣдседателя, когато се убѣди, че Германия и България нѣма да пропаднатъ, за да позволи на ораторите да говорятъ. Ами това, г-да, цензура ли е? Това го нѣма никакъ! Азъ смѣтамъ, че съ прѣдупрѣждение, съ отмяне, съ озлобление нѣма да отидемъ далечъ и политиката ни съ това нѣма много да напредне. Ето защо, примѣрътъ, който ни даватъ всички държави съ своите парламенти, примѣрътъ, който ни даватъ нашите съюзници, които дѣйствително служатъ за образецъ не само на насъ, малките, ами също на тѣхните велики противници, каквато е Англия, които служатъ за образецъ на своите врагове, трѣбваше намъ поне да даде умъ, да разберемъ, че и ние, въ нашия Праламентъ имаме не само право да разговаряме, но и да искаме отъ министрите да съзнаватъ своите длъжности и дѣйствително да прѣмахнатъ туй, което съществува подъ булото на цензурата и което е пакостно. Недѣйте мисли, г-да, че корупцията, че прѣдательството, които вие укъ смѣтате да прѣмахнете, че се прѣмахнатъ чрезъ цензурата. Не е истина. И най-добро доказателство, че това не е истина, е фактътъ, че когато ние тукъ говорехме още наврѣмето за комитета за обществена прѣдвидливостъ, за организацията на продължителното, за вътрѣшната политика, за реда въ нашето стопанство, и когато нашите министри се подсмиваха и подиграваха, не желяха да слушатъ, въ сѣщото това врѣме онѣзи, които се борѣха противъ насъ, повечето отъ отсѣдната страна (Сочи дѣйствицата), си вършили своята политика. Инализа, г-да, че това було, въ лицето на цензурата, не е въ положение да прикрие дѣйствителните прѣстѣпни дѣйствия. Моля ви се, ако бѣхте се вслушали тогава въ

гласа, който искаше да се въведе по-голѣмъ редъ, въ гласа, който викаше въ полза на населението, да се уреди неговото продоволствие, нѣмаше да имаме тази галиматия въ вноса и износа. нѣмаше да имаме този безподобенъ скандалъ, който имаме днесъ, щото една частъ отъ депутатите да прѣбвуватъ не въ Народното събрание, а въ хотелъ „Англетеръ“, за своите, казватъ прѣдседателски гешефти съ парите на чужденци — днесъ врагове. Това нѣмаше да бѣде, или щѣше да бѣде въ по-малка степенъ; нѣмаше да бѣде въ тия размѣри, въ които го виждаме днесъ. Азъ бихъ желялъ, за честта на Парламента, да се окаже, че всичко това, което се носи вънъ отъ мѣлата, вътрѣшн цензура, даже подъ нейна закрила, е единъ шантажъ, че не е истина; обаче, ние се намираме прѣдъ факта, че се посегна на имунитета на народните прѣдставители, защото, както изглежда, намѣрили сж голѣми основания въ тази афера на прѣдставителя на френските банки, тукъ или на неговия помошникъ Деклозиеръ.

Ако вие като знаете сега сжщността на работата, пропустнете да се вслушате въ тия прѣдупрѣждения, които ви правя, ако не се вслушате и въ нашето искрено намѣрение да се поправи злото, може би, ние ще дадемъ изправени прѣдъ по-лоши бѣдащи резултати отъ тия, които имаме отъ досегашното немарливо и съзнателно пакостно отнасяне къмъ тия въпроси. Ето защо, въ духа на нашата декларация отъ онзи день, въ който ние ви конкретизирахме пунктовете за вътрѣшното управление на България, пунктове, приложението на които е необходимо, именно, за да се създаде редъ, ако обичате, еднодушие на силотеностъ въ народа тамъ подъ оръжието и въ народа тукъ, въ духа, казвамъ, на тѣзи наши искания ви говоря днесъ и моля въ края г. г. министрите, като вземамъ мѣрки противъ скжпотията чрезъ мѣроприятията, които своичи прѣдложихме, и особено тѣзи, които ще има да прѣдложимъ въ комисията, да турятъ край на тази цензура, за да може да настъпи въ България една обмѣна на мисли върху нашето развитие и наше положение, обмѣна на мисли, наложена отъ съзнанието и дълта на всеки депутатъ и публицистъ, който, г-да, мислѣ за България еднакво, както всички вие. (Ржкоплѣскане въ дѣйствицата).

Прѣдседателствуващъ Д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. Кознички.

В. Кознички: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Въ тия трудни врѣмена правителството ни прѣдставя за одобрене законопроектъ за $\frac{1}{12}$ отъ бюджетътъ за 1915 г. и врѣмененъ шестмѣсеченъ кредитъ за понововободените и окупирани аеми за 1916 г. Това, което ни се прѣдлага сега, не се върши за първи пътъ въ България; не отдавна ние имаме двѣ войни, когато тогавашното правителство вършеше сжщото — управляваше съ дванадесетини дълго врѣме. Това мѣроприятие, което става въ България сега, става и въ другите воеващи държави. Ниегадъ и въ никога отъ тѣхъ нѣма редовенъ бюджетъ; навсѣкждъ се управлява съ дванадесетини, и очевидно е защо. Защото правителствата въ тѣзи изключителни врѣмена сж заети съ много по-важни задачи; тѣ не сж свободни, нѣматъ достатъчно врѣме на разположение да се занимаватъ съ вътрѣшния животъ на страната, толкова, колкото тѣ биха могли, или сж се занимавали съ нормално врѣме. Така погледнато, що принципъ, ние не можемъ по никакъ начинъ да намѣримъ нѣкаква вина въ правителството, дѣто то иска отъ насъ да му гласуваме $\frac{1}{12}$ отъ миналогодишния бюджетъ. Това начало трѣбва да го приемемъ като наврѣменно и като необходимо. Критиките по-нататъкъ не идатъ собствено на тази основа, критиките сж изключително по вътрѣшната политика на страната — што дума по външна политика. И азъ ще кажа, че това е добръ, защото по външната политика не се приказва нищо. Тогана, когато ние се намираме въ война, когато тогавъ говоримъ, по външната политика нищо не трѣбва да се приказва, защото може да се повреди, вмѣсто да се помогне. Но на критиките по вътрѣшното управление на страната трѣбва да дадемъ ухо, но не въ такава степенъ и въ таква размѣри, въ какито на насъ се приказва. Защото азъ виждамъ господата, които сега, както и вчера, се изредиха да говорятъ по вътрѣшното управление, да надуватъ извънредно много фактите, а въ нѣкои случаи да създаватъ факти не сами тѣ лично — убѣденъ съмъ въ това — но други да сж имъ ги посочили.

Ние живѣемъ въ едно общество, каждѣто мълвата лесно пробива път, каждѣто една дума много-много може да се разтегне и голѣми приказки да станатъ. По-добъръ е да проверимъ онова, което ни се говори, да го изучимъ основно, и само когато се убедимъ въ него, тогава да се изказваме. Азъ вѣрвамъ — и г. г. министрите напълно сподѣлятъ това становище — че тѣ не желатъ по никой начинъ да се върши нѣщо лошо въ нашата страна, че тѣ сж готови, ако има нѣкакви грѣшки, да бъдатъ поправени.

На първо мѣсто слушамъ да се говори за управление въ новитѣ земи. Прави впечатление, че новитѣ земи ги имаме отъ вчера, отъ мѣсецъ-два, и много нѣщо се говори. Има ли нѣщо вѣрно въ това или не, азъ не зная, г. г. министрите знаятъ. Но понеже върху този въпросъ се токува много говори и приказва и на вѣнъ азъ вѣрвамъ, че както г. министрите на вътрешнитѣ работи, така сжко и г. министрите на финансите, до които специално се отнасятъ тия критики, ще взематъ прѣдъ видъ говореното отъ страна на г. г. народнитѣ прѣдставители, и ако нѣкаждъ въ нѣкой околийски центъръ, въ нѣкое село или градъ има чиновникъ, който не е на мѣстото си, убеденъ съмъ, че той ще бъде смѣненъ. Но трѣбва да имаме прѣдъ видъ и друго едно обстоятелство. Ние имаме нови земи, както се вижда, доста голѣми, за тамъ се искатъ много чиновници, а цѣлиятъ пародъ е въоръженъ и пратенъ да изпълнява други задачи. По-добритѣ, да не кажа най-добритѣ сили отъ народа, които сж способни за такива длъжности, извѣнчаватъ други задачи. Правителството има малкъ подборъ на лица, между които да се движи. Ако би могло, както прѣдложи г. Сакаровъ, да се взематъ отъ срѣдата на войската извѣстни добри интелигентни хора, добри администратори, добри чиновници по финансовото вѣдство, не бихъ билъ противенъ на това. Но забѣлжете, г. г. народни прѣдставители, че извѣнчаването на това искрено желание на нашето правителство, ако то го има, не зависи изключително отъ него, а зависи и отъ другъ единъ факторъ, който, може би, е по-мощенъ въ нѣкои случаи, отколкото мнозина биха могли да помислятъ. За туй се иска разрешението на шаба на армията, съгласието на главнокомандующия. Ние не знаемъ, какви могатъ да бъдатъ съображенията на главната квартира за такива случаи. Може би главната квартира да разсждава, че не е вѣрнее сега въ тѣзи вѣрмена да се извади който и да е войникъ отъ строя, защото това може да повлияе доморазличающе. Защото, ако правителството поиска Х. У., ще кажатъ: този човѣкъ е на министра на вътрѣшнитѣ работи, защо да не е човѣкъ на тази или онай партия, и отъ тамъ могатъ да дойдатъ цѣлъ редъ коментарии. Едно изваждане на войникъ за окръженъ управител или за околийски началникъ, или за полицейскъ приставъ ще произведе тревога тамъ на боевата линия, защото този войникъ ще го считатъ за щастливецъ, че е излѣзълъ отъ тамъ. Ето яри таква едно усложнение се намираме, когато се касае въпросътъ за изваждане на нѣкои добри сили отъ редоветъ на армията. Но вътрѣшн всички тия трудности, които се срѣщатъ, които ги има, азъ съмъ убеденъ, че нашето правителство има и ще има — убеденъ съмъ, повече за въ бъдаше — искреното желание навсѣкждъ въ новитѣ земи да изпрати най-добритѣ сили на нашия пародъ. 500-годишното робство е достатъчно страдание за тия хора; сега единъ път се видѣли освободени, нека тѣ да се радватъ на тази свобода и нека да иматъ по-добри чиновници, отколкото ние имаме въ стара България. Азъ бихъ желалъ г. министрите на вътрѣшнитѣ работи, както и ози на финансите, да извадятъ отъ България своитѣ най-добри чиновници и да ги изпратятъ тамъ.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ чухъ да се отправятъ доста силни критики и по другитѣ части на управлението. Говори се извѣрдно много по комитета за обществената прѣдвидливостъ; говори се за цензурата, говори се и за нѣкои други нередовности. Кolkото се касае до комитета за обществената прѣдвидливостъ, азъ чухте новия прѣдседателъ вчера. Въ сжщия комитетъ виждамъ и нѣколцина други народни прѣдставители. Азъ бихъ желалъ нито едно отъ тия анализирани обвинения да не е вѣрно. Това ще прави честь не само на комитета, но то ще прави честь и на тѣзи г. г. народни прѣдставители, които сж членове на него. И азъ мисля, че тѣзи господа ще се интересуватъ за въ бъдаше, за да могатъ да прѣдотвратятъ всѣкакви такива обвинения, каквито и да бъдатъ тѣ, отъ каждѣто и да идватъ тѣ. И правъ е този

вътъ, сподѣлямъ възгледа на г. Иванъ Костовъ, почитаемиия прѣдседателъ на този комитетъ, дѣто той кааи всѣки единъ народенъ прѣдставителъ, който би чулъ и видѣлъ нѣщо, да отиде и да го провери, да не става проводникъ само на мълви, каквито лесно се разпространяватъ въ нашето общество.

Кolkото се касае за цензурата, г. г. народни прѣдставители, колкото и да сж тежки условията, въ които се тя намира, колкото и да има вѣрно отъ онова, което се говори, необходимостта я налагаше. Прѣди всичко върховниятъ интересъ на отечеството я налага. Въ подробноститѣ може да се критикува, може този или онаи цензоръ да извѣнчава много строго нарежданията, безразлично дали тѣзи нареждания идатъ отъ Военното министерство или пъкъ отъ правителството. Но принципътъ за въвеждането на цензурата е принципътъ, който е криетъ правилно, и който е далъ добритѣ си свои резултати. Г. Кирковъ ни каза, че него не го интересува дали има въ Франция или Англия цензура, него го интересува България; той почита българскитѣ закони.

Г. Кирковъ: Тамъ сж други конституциитѣ.

В. Кознички: Да, но отъ тази конституция, която я имаме ние, има по-либерална конституция въ Англия и, за голѣмо съжаление, и въ поддрѣпа на идеята за съществуването на цензурата, тази цензура я има и тамъ.

Г. Кирковъ: Нѣма такава цензура.

В. Кознички: Може да се не извѣнчаватъ по сжщия начинъ, както се извѣнчаватъ въ България, обаче тази цензура съществува. Вие сте противъ принципа — менъ думата ми е тамъ. Въ подробноститѣ, мога да се съглася съ Васъ, но вие сте противъ принципа. Сжко така либерална страна съ републиканско управление е Франция, но и тамъ о сжко, и тамъ има цензура. Четете в. „Temps“, толкова нѣти било поле, сжко заличали въ него — не само въ този вѣстникъ, но и въ всички франски вѣстници — което показва, че правителството въ Франция слѣди извѣрдно много онова, което се пише, и само въ извѣстни случаи позволява на нѣкои държавници, какъвто е г. Клемансо, да се изказватъ въ едно направление, да приематъ едно становище, да подготвятъ, може би общественото мнѣние въ това направление, защото, може би, и правителството да възприеме това направление. Вѣрвамъ, че опѣдъ господа въ тѣзи страни, които изказватъ противни мнѣния на мнѣнието на правителството, не сж далечъ отъ това да не сж одобрени тѣхнитѣ мнѣния отъ респективното мѣсто. Какво би далъ свободниятъ печатъ въ настояще вѣрме у насъ безъ цензура? Този печатъ ще даде много добри резултати, да не ставатъ или да се ограничаватъ спекулитѣ. Азъ сподѣлямъ напълно мнѣнието на господа отъ лѣвицата, които се борятъ противъ тѣзи спекулитѣ. Но ние си знаемъ, какво значи свобода на печата въ България. Тази свобода може да бъде използвана отъ нѣкои оржия на чужди интереси и тази свобода може да даде лоши резултати за нашата страна. Покрай ограничаванията, слѣдователно, на спекулитѣ, ние можемъ да отидемъ въ друга крайностъ — да уврѣдимъ на висшитѣ интереси на отечеството. Така поставенъ въпросътъ, азъ приемамъ да се помогне на висшитѣ интереси на отечеството, отколкото да се ограничатъ спекулитѣ. Войната сама по себе си докарва тѣзи спекулитѣ. Въ всички войни прѣзъ всички вѣрмена до денъ днешенъ сж ставали и ставатъ злоупотрѣблени. Нито въ една война прѣзъ никое вѣрме тѣзи злоупотрѣблени не сж изчезнали, зѣкога ги е имало, само че колкото по-малко ги има, толкова по-добъръ. И азъ мисля, че нашето правителство работи доста, за да не съществуватъ тѣзи злоупотрѣблени, или онѣзи, които съществуватъ, да бъдатъ ограничени. Въ всѣки случай, моля г. г. министрите да взематъ актъ отъ конкретнитѣ случаи, които господа отъ лѣвицата посочиха и, ако има нѣкакви нарушения или прѣстѣпления, да не съществуватъ за въ бъдаше.

Г. г. народни прѣдставители! Вие до тукъ слушате критики по управлението на страната отъ страна на лѣвицата; вие до тукъ, въ нѣколко засѣдания, не чухте една ободрителна дума, една насърчителна дума за нашето правителство. Азъ мисля, че тогава, когато се синятъ такива голѣми обвинения по вътрѣшното управление на

страната, длъжностъ се налага на насъ, народнитѣ прѣдставители тукъ, да се обърнемъ малко назадъ за една или двѣ години и да видимъ, нѣма ли какво да се каже полезно и добро за тѣзи господа, (Сочи г. г. министритѣ), защото, тъй както прѣдставителите вне работитѣ, излиза, че въ тази страна е само лошо. Слѣдъ злополучия Букурещъ миръ въ нашата страна настѣпи едно грозно разочарование. Въ нашата страна нѣмаше спокойствие, нѣмаше достатъчно миръ и българинътъ очакваше, дебитѣше момента, когато тази неправда, станала въ Букурещъ, може да се поправи, когато той може да излѣзе побѣдителъ, да постигне обединението на своя народъ. За голѣмо негово щастие, не се мина много врѣме, избухна общоевропейската война, и ето благоприятниятъ моментъ, когато нашиятъ народъ можеше съ право да очаква отъ своето правителство да избере благоприятния моментъ и да постигне онова, което народътъ желаше. Но, г. г. народни прѣдставители, тази задача не бѣше тъй лека. Тя е една отъ най-тежкитѣ задачи, може би, най-тежката задача, която правителствата въ България сѣ могли да изпитатъ. На правителството прѣдстои тежката задача: или да достигне съ народа обединението на българския народъ, или пъкъ да го тикне въ катастрофа, за да излезе и пропадне. Вие си припомняте, колко и какви агитации ставаха въ малкитѣ неутрални държави, специално въ България. България бѣше на пътъ да иде за Цариградъ; отъ България еднакви интереси имаха, да я иматъ на своя страна, както Сюзътъ, така и Съглашението. Въ България, слѣдователно, въздѣйствието въ всички сфѣри на обществото, и въ опозицията, и въ правителството, бѣше извънвѣрно голѣмо. Коя отъ тѣзи двѣ групировки трѣбваше да спечели на своя страна България, защото се знаеше, че тази страна нѣма да запази своя неутралитетъ докрай, че моментътъ наближаваше, когато тя трѣбваше да се изкаже. И вие си припомняте, че още слѣдъ обявяването на общоевропейската война у насъ имаше партия, които искаха немѣдленото намѣстване на България въ тази война и то въ полза на Съглашението. На това правителството се противопостави съ своя енергиченъ отказъ за неутралитетъ. — България трѣбваше да пазѣ неутралитетъ. — и подъ този неутралитетъ да припори своитѣ намѣрения. По-нататъкъ положението бѣше много затруднително съ присъединяването къмъ съглашението на Италия, дѣто екипистъ агенти на Съглашението играеха такава голѣма роля. Въ туй врѣме и у насъ, въ нашата страна настѣпи едно голѣмо разколебание. Тѣзи, които проповѣдваха една акция за въ полза на Съглашението, получиха нови подкрѣпления, положението на правителството бѣше още по-лошо. Съзнавайки, отъ една страна, своя длъжностъ, длъжностъ прѣдъ народа, длъжностъ прѣдъ велика и обединена България и, отъ друга страна, намиращо се подъ ужасния гнетъ на едно течение съвършено противно, то трѣбваше да стои гордо и твърдо на своитѣ позиции. И слѣдъ всички тѣзи изходки отъ едната и другата страна, слѣдъ всички тѣзи борби, които станаха, ние видѣхме правителството да обяви мобилизация въ нашата страна и да се присъедини къмъ Сюза, безъ да повика даже и Парламента. И азъ ще ви кажа, че това прави честь и хвала на нашето правителство, защото убѣденъ съмъ, че ако то бѣше постъпило иначе, надали щѣше да има това правителство и тѣзи резултати. Слѣдъ всичко туй ние видѣхме войната да даде единъ отлични резултати. Ние видѣхме цѣла Сърбия да бѣде сломена, да бѣде унищожена, нейното кралско сѣмейство да се скита по чужди земи; ние видѣхме нашиятъ народъ да си взема онова, което трѣбваше да вземе, и ние виждаме още по-нататъкъ, че краятъ на войната за насъ вече настѣпва съ изгонването на англо-френцитѣ отъ Солунъ. Е, г. г. народни прѣдставители, когато ние осмѣждате дѣлата на правителството по ватрѣпното управление, когато ние казваме, че 1 килограмъ месо не коства 40 стотинки, а по-малко, когато осмѣждате, че въ едни кой градъ има финансовъ чиновникъ лошъ или добъръ, помнете, че правителството въ тѣзи врѣмена има други по-голѣми задачи, по-голѣми работи за изпълнение, че неговото внимание е повече тамъ насочено, че то тамъ повече бли, и нека го оставимъ спокойно да дѣйствува въ това направление, за да изпълни съ доблестъ своитѣ задачи. Не забравяйте, отъ друга страна, че повече приказки, може би и правдиви, въ извѣстни случаи могатъ да падатъ недобри резултати въ сфѣрата на нашата армия. Вие си припомняте миналата война. Тогава бѣха пѣзнали агитатори отъ София, които се явяваха между войницитѣ и тукъ-тамъ пропускаха по

нѣкоя дума противъ правителството, и съ това разколебаха авторитета, разколебаха довѣрието на правителството.

Азъ бихъ желалъ нашето правителство сега това да не позволява — никой не трѣбва да отива тамъ по тѣзи мѣста съ агитационна цѣль. Трѣбва да се пазимъ далечъ отъ нашитѣ войници да внасяме деморализация, да отиваме да имъ разправяме, че тоя яде хлѣбъ, че нѣкое дѣте тамъ умрѣло безъ хлѣбъ или не зная още какви други работи, вѣрни или невѣрни, защото всичко това може да бѣде вѣрно, но ще даде лоши резултати, защото една нищожна дума, казана отъ който и да е на войницитѣ, или, ако това отиде до тѣхъ написано, може да повлияе зловѣдно. Като така нека, въ името на висшитѣ интереси на страната, всички дѣйствуваме въ това направление, да не спъваме правителството, да му дадемъ свобода, за да изпълни своя длъжностъ (до край, а слѣдъ това ще има врѣме и възможностъ всички да управляватъ — и тѣи, които сѣ принесли извънредно голѣма полза на днешната политика и, слѣдователно, сѣ помогнали много за обединението на нашия народъ и онѣзи, които сѣ поддържали тъкмо противна политика. България, велика и обединена, тя ще бѣде за всичкитѣ. (Ражкоплѣскане отъ дѣсницата и дѣсния центъръ)

Прѣдседателствуващъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. Андрия Ляпчевъ.

А. Ляпчевъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Днесъ гласувахме на послѣдно четене кредита отъ 530,000,000 л. за войната. Ей сега прѣди малко изслушахъ и една рѣчь, въ отговоръ на която нѣма да си позволява да кажа нито една дума, защото има много и много да се каже, но нека азъ да бѣда лошиятъ пророкъ.

Настъ ни прѣдстои да се позанимаемъ съ законопроектъ за $\frac{1}{2}$, които въ врѣмето, въ което се прѣдлагатъ, нищо особено не съдържатъ. Такъвъ кредитъ ще се отпусне. Но, по поводъ на такъвъ единъ държавенъ актъ, обичай въ всички парламенти, па и въ нашия бѣше до министерствуването на г. Тончева, щото министърътъ на финанситѣ да даде едно пълно освѣтление на народното прѣдставителство върху финансовото положение на страната. И въ съзнанието на този обичай, г. прѣдседателъ, подкажи г. министра на финанситѣ да направи това. За жалостъ, той, както и други пакъ, казва, че ще изслуша народното прѣдставителство, та послѣ, може би, ще каже нѣщо. Че това, което говоря азъ, е фактъ, г. г. народни прѣдставители, се вижда отъ мотивитѣ на законопроектитѣ на г. Тончева. Вземете, напр., мотивитѣ къмъ законопроектъ, който днесъ е на дневенъ редъ, за допълнителни кредити по бюджета отъ 1915 г. Тамъ г. министъръ Тончевъ като единъ секретаръ отъ Финансовото министерство казва: „Прѣдоставямъ на прѣдставителството да види, дали сѣ били нужни да станатъ разходитѣ, та сега да ви искамъ допълнителни кредити“. Въ мотивитѣ къмъ законопроектъ, който сега ни интересува г. Тончевъ ни казва: „Приходите нѣма да стигнатъ; дефицитъ ще има, та какво отъ това за менъ?“ И азъ се питамъ, че по висшата политика, а по финансовата политика на България, дали въ тия врѣмена, свикнали да не търсимъ отговорностъ за много по-сериозни работи, има нѣкой, който да се грижи, и когато той се грижи, въ какво направление се грижи? Това е въпросътъ, по който азъ взехъ думата да кажа нѣщо въ туй врѣме на върховни държавни интереси, които ще се рѣшаватъ, споредъ мнѣнието на нѣкои, най-правилно, когато се рѣшаватъ противъ волята на народа. Не. Това мнѣние е погрѣшно. Волята на българския народъ и на всѣки народъ има два начина да се изказва. Тамъ, дѣто има установени институции по реда, както е въ случая у насъ, прѣдвиденъ въ законитѣ ни, изказва се тя чрезъ поддържката на правителството отъ народното прѣдставителство, когато правителството има болшинството на Камараа съ себе си. Въ теократическитѣ държави, дѣто се проповѣдва, че властта е отъ Бога, тамъ волята се изказва чрезъ схващането на държавния глава. У насъ иначе се изказва. Понеже се говори върху този въпросъ, азъ ще кажа, че не може да се впише въ активъ на правителството, че то е било извършило голѣми акти, задѣто е въпрегнато българския народъ, който днесъ така мажествено е въпрегнатъ и трѣбва да бѣде въпрегнатъ въ единъ залочнатата работа, мимо неговото прѣдставителство. Това не е така,

този, който мисли, че съ това прави услуга на правителството, той грѣши. Правителството може да се защити иначе — разбирамъ това. — но който мисли тъй да го защитава, много грѣши.

Министъръ Х. Г. Поповъ: Независимостта какъ бѣше провъзгласена?

А. Ляпчевъ: Тогавъ имаше едно болшинство верѣдъ народното прѣдставителство, което поддържаше правителството и послѣдното свърши въпроса.

Министъръ Х. Г. Поповъ: Ами прѣди да го пита?

А. Ляпчевъ: Азъ не ви обвинявамъ, че сте рѣшили нѣщо прѣди да сте го питали; азъ само констатирамъ, че е погрѣшно схващането, какво, ако би било сондирано народното прѣдставителство, не би се съгласило по този въпросъ. Азъ противъ това въставамъ, и затуй казахъ, че г. г. министрите, може би, иначе ще защитятъ своето положение.

Понеже г. министърътъ на финансите не ни изложи положението на държавата въ финансово отношение, а чака, може би, отъ насъ да въ повдигнатъ въпроситѣ, та по тѣхъ да даде обяснения, азъ пристѣпвамъ къмъ самата сжшностъ на въпроса, къмъ бюджетопроекта за 1916 г.

Г. г. народни прѣдставители! България е въ финансова война отъ 4 години. Още не добила ликвидация по първата война. България нахлува въ една много по-сжжа война. Щомъ е така, ние не можемъ въ тоя моментъ да не добиемъ свѣдѣния отъ г. министра на финансите за онова, което е той направилъ по ликвидацията на войнитѣ отъ 1912 и 1913 години. Първиятъ въпросъ, който трѣбваше да се обясни въ това отношение, бѣ въпросътъ за реквизицията. Доколкото азъ знаа, усилията на Главната реквизиционна комисиия далечъ не сж постигнали огнен резултати. — говоря за до настоящата война — които населението съ основание очакваше, па и всички ние, които така добродетелно се отнасяхме колчимъ г. министърътъ имаше нужда отъ нови кредити за тази ликвидация. Нѣщо повече: тази комисиия бѣше завела една крайно осждителна система, обаче не желая да влизамъ въ подробности.

Вториятъ начинъ за ликвидирането на войната бѣше заемътъ отъ 500.000.000 л., който е въ изпълнение и за изпълнението на който ние трѣбва да бждемъ обстойно освѣтлени. Азъ си позволихъ да запитамъ г. министърътъ на финансите вчера въ комисията: успѣлъ ли е той, съ послѣдното си отиване въ Берлинъ, да поправи нѣкои сжществени нѣща отъ този заемъ, защото заемътъ, отъ 1914 г., както всички заеми или повечкото заеми, особено прѣзъ послѣднитѣ години, въ Европа, е политически заемъ. Особеността на този заемъ сирѣмъ България бѣше въ сѣдното. Ромѣния, трѣбполагаема съюзница на Германия, направи заемъ на извънредно износни условия като продаваше своето приглетство на Германия. Турция, сигурна съюзница на Германия, по свѣтитѣ на послѣдната, изпозаува Парижкия пазаръ, за доброто на съюза имъ, при много изгоди за Турция условия. Единствена България бѣ — да не говоря за Сърбия и Гърция — която на Балканския полуостровъ па и всѣкдѣ друкдѣ внесе единъ обратъ въ понятията на хората по заемитѣ. Той е сѣдниятъ. България сжкочи заемъ въ Берлинъ, за да докаже тамъ, че ще бжде съ тѣхъ. Отъ тамъ пъкъ казаха: „Ще ни дадете всичко, за да имате насъ“. И, дѣйствително, достатъчно е да си припомнимъ усърдието на пруския министъръ Делбрюкъ по ромѣния заемъ по него време. По-нататкъ не зная доколко е вѣрно, но азъ съмъ слушалъ за съжаленията на германския министъръ на външнитѣ работи, Фонъ Яговъ, който казвалъ: „Вие г. Тончевъ, трѣбва да давате и да давате на банкеритѣ“.

Министъръ Д. Тончевъ: Кой ви го каза?

А. Ляпчевъ: Фонъ Яговъ билъ го казалъ. Азъ това го не зная, но ви го поставямъ като въпросъ. Нашиятъ заемъ се сжкочи прѣди една година съ него, отъ наша страна най-послѣ се е правило политика; нека се надѣваме, че тази политика не даде онова, което очакваме всички.

Но пита се, дали днесъ не е позволено да се поправятъ нѣкои криващи неправди въ този заемъ, които

рушатъ единството на съюзницитѣ въ тѣхната обща борба? И азъ на германска почва, прѣдъ германското обществено мнѣние, като българинъ, чийто братя върватъ наедно съ тѣхнитѣ войници да се биятъ, ще имамъ правото да защита тезата, че тукъ, въ името на политиката, е станала една нередовностъ, едно нѣщо, което заслужава да се поправи. Много сж нѣщата, които трѣбва да се поправятъ, но като изоставимъ формалната страна на уговореното, да дойдемъ до начина на изпълнението. Тукъ азъ съмъ ужасенъ.

Вие знаете, г-да, че имамъ мандата ви да бжда контрольоръ по изпълнението службата на заемитѣ. Може би вие щѣте да имате рапорта на контролната комисиия, ако сждбата не бѣше прѣдпопрѣдѣлила единъ отъ моитѣ другари да не бжде вече народенъ прѣдставител, който има само една грѣшка, но много голѣма, че е политическо дѣте, ...

Отъ дѣсницата: Кой е тоя.

А. Ляпчевъ: Г. Стамболийски. — ... защото тогавъ, когато народътъ трѣбва да прави политика, той хаби силитѣ си въ безрезультатни рѣчи или силни фрази.

Н. Алтимирски: Вие го накарухте.

А. Ляпчевъ: Моля, азъ не защитавамъ Стамболийски.

П. Чорбаджиевъ: Вие го пратихте тамъ и сега плачете за него.

Прѣдседателствуващъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

А. Ляпчевъ: Той отиде да изказва своя темпераментъ и тамъ, дѣто хичъ не му е мѣстото. Затуй азъ го наричамъ политическо дѣте. Ако той би билъ на поста си, казвамъ, щѣхме да бждемъ въ положение да ви сезираме съ единъ докладъ за изпълнението на заемъ отъ 500.000.000 лева, докдѣ той е стигналъ. За жалостъ, това не можа да стане. Но азъ се ползувамъ отъ случая да обрна вниманието на г. министра на финансите и да очаквамъ отъ него поправка за сѣдното. Има размѣисни писма между неговия чиновникъ, началника на управлението на държавнитѣ дългове, г. Стояновъ, и дирекцията на Дисконто Гезелшафтъ, отъ които се констатира, че дължанието по договора за аванса 10 милиона рубли не сж платени на 7 августъ 1914 г. въ Петербургъ. Тѣ не сж платени на нѣмцето въ Петербургъ, и понаятно защо. Войната се обяви, ако се не лѣжа къмъ 20 юлий; на 7 августъ понеже бѣше невъзможно на берлинскитѣ банки да правятъ прѣводи въ Петербургъ, тѣ се отказаха да извършаватъ тия прѣводи. Нашето правителство се обърна къмъ Петербургъ и прѣдложило тѣ да отидатъ да търсятъ паритѣ отъ Берлинъ. Отъ Петербургъ основателно отговорили: „Дали сме ви ги въ Петербургъ, искаме ги въ Петербургъ“. Редовно. Какво става съ тѣзи пари по-нататкъ? Ние плащаме лихвитѣ, и не само това, но паритѣ стоятъ на наше разположение, за да плащаме лихви и въ Берлинъ. Нашето Министерство на финансите не е направило опитъ да каже въ Берлинъ: понеже тѣзи пари не можете да ни ги прѣведете въ Петербургъ, понеже не можете да ни ги дадете въ брой, сѣдѣва, че на тѣзи пари не трѣбва да плащаме лихвата. Но това ще го оставя, то е отъ една „небрежностъ“. Но прѣзъ тия времена, г-да, къмъ 7 августъ, ако се не лѣжа, курсътъ на рублитѣ, макаръ борситѣ да бѣха закрити, билъ 160 марки срѣщу 100 рубли. Идвамъ сега до писмата, размѣисни между г. началника на управлението на държавнитѣ дългове, който казва, че това върши съ знанието на г. министра на финансите, и дирекцията на Дисконто Гезелшафтъ. Това е къмъ края на януарий или началото на февруарий 1915 г. По-нататкъ се казва така: „Отъ тая дата Дисконто Гезелшафтъ се съгласява да отвори въ общата смѣтка, дѣто е нашата, една специална смѣтка не въ марки, а въ една смѣтка наречена Rublkonto, смѣтка на рубли, като 10-тѣ милиона рубли, които сега се турятъ на разположението на българския финансовъ министъръ, се прѣвършватъ по курсъ 218 марки за 100 рубли“. Нѣмахъ възможностъ да провѣря подробно, но азъ прослѣдихъ съ курса въ нашата банка прѣзъ коя година е имало такъвъ високъ курсъ въ Берлинъ. Не срѣднахъ такъвъ курсъ. Курсътъ въ Берлинъ

е билъ 214, 216 марки въ най-добрите врѣмена, но никога не е билъ 218. Питамъ азъ, какъ опрѣдѣлихте този курсъ за въ бъдащо? Разбирамъ най-послѣ, преводитѣ става въ Петербургъ прѣзъ м. февруарий и нашето правителство може да плати за 100 рубли и 250 марки. Тѣй е на пазара, тѣй се купува, тѣй става. Но какъ можемъ ние да допустнемъ извършването на една операция съ прѣводъ, който прѣводъ нѣма да стане прѣзъ януарий, когато се извършва прѣхвърлянето на смѣтката, а ще стане слѣдъ войната. Знаемъ ли какъвъ ще бѣде курсътъ слѣдъ войната? Ако берлинската широка публика би разбрала това, тя би казала, българитѣ въ свѣтѣха съ Дископото Гезелшафтъ сж рѣшили въпроса, че руската рубла слѣдъ войната ще има такъвъ единъ високъ курсъ, какъто тя не го е имала никога въ Берлинъ. Допустимо ли е да се мисли това нѣщо въ Берлинъ? Ами че тамъ има хора които това биха счели за измѣна. Питамъ азъ: на какви данни ние се основахте да поставите този курсъ? Борси нѣма, прѣводи не се извършватъ, а направениятъ прѣводъ стои днесъ, за да се извърши слѣдъ мира.

Д. Ньорчевъ: Тѣ се отказаха отъ него.

А. Ляпчевъ: Въ случаи не ме интересува Русия, а ме интересува България, интересува ме смѣтката и съ Дископото Гезелшафтъ. — Първиятъ въпросъ е, дали е позволено на единъ държавенъ институтъ да играе на борсата, защото да купувашъ днесъ по смѣтка съ марки, за да получишъ слѣдъ една или двѣ години рубли, това значи да спекулирашъ съ срѣдствата на държавата, макаръ и въ нейна полза. Това не е позволено. Даже и на Народната банка, която се занимава съ банкорство, е забранено да върши борсови операции за своя смѣтка. Близко до ума е, че това е забранено и за министра на финанситѣ и за всички. А вториятъ въпросъ е за левѣроиятъ курсъ. Ето защо азъ завчера помолихъ г. министра на финанситѣ да ни каже: поправилъ ли е нѣкой работи отъ заема, които трѣбва да се поправятъ и които могатъ да се поправятъ, толкозъ повече, че ние днесъ не сме спрѣмо Берлинъ въ положение, въ което бѣхме прѣзъ 1914 г., ние сме сега въ съвсемъ друго положение. И азъ не се съмнявамъ, че нашиятъ министъръ на финанситѣ ще намѣри най-големо съдѣйствиє въ просвѣтениитѣ хора, съ които той се е срѣщалъ, цѣлото онова благородно общество, което тѣй щедро хвърли лентата си за българския раненъ войникъ, би се възмутило, ако би останало такова нетно въ отношението на една банка съ българската държава.

Да, каза ми се, но ние направихме тази сдѣлка съ този високъ курсъ, съ тази передовностъ, за да можемъ да спечелимъ едно намаление въ лихвата: вмѣсто по това перо да плащаме лихва, напр., 8 или 8½%, ще плащаме само 4%. Та тѣмо тука е грѣшката, споредъ мене. Прѣди всичко, никаква лихва ние не можемъ да дължимъ за единъ пар, които ни се дължатъ и за които ни се казва: „Нѣмаме възможността да ви ги платимъ“. Мисля, че заради това „нѣмаме възможностъ да ви ги платимъ“, не ние сме длѣжници да плащаме лихва. Който не може да ги плати, нито въ прѣводъ, нито въ брой, той не може да взема лихва отъ насъ. Туй е смисълътъ. Не може да бѣде другъ. Какво е това намаление на лихвата, т. г. народни прѣдставители? То е погрѣшно. Никаква лихва не можемъ да плащаме.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ се спрѣхъ само на този характеристиченъ случай при изпълнението на договора за заема. По-нататъкъ, върху други по-дребни въпроси нѣма нужда да се простирамъ и ще очаквамъ отъ г. министра на финанситѣ обстойно да ни освѣтли по този въпросъ, като не забравя, че той днесъ е по-силенъ, отколкото е билъ дори прѣзъ м. февруарий или м. януарий 1915 г., за да поправи такива погрѣшки.

По бюджетопроекта, който ни се прѣдставя, що се отнася до кредита за ½ отъ бюджета за 1916 г., азъ нѣма какво да кажа. Тѣ ще се прилипатъ така, както е казано тукъ, отъ съществуващия законъ за бюджета за 1915 г.

Що се отнася, обаче, до кредититѣ, които ние откриваме за новитѣ земи, азъ смѣтамъ, че се върши една много прибитъзана работа, много неопрѣдѣлена, погрѣшна работа, не затуй, че азъ нѣмамъ вѣра, какво тѣзи земи ще бѣдатъ наши. Не само имамъ тази вѣра, но всѣки българинъ трѣбва днесъ именно да изнесе моралитѣ

тѣ сили на народа си, за да можемъ да надигнемъ всичкитѣ прѣчки и това, което трѣбва да бѣде наше, да бѣде наше. Обаче не е тамъ въпросътъ. Въпросътъ е въ слѣдното: разумно ли е, практически възможно ли е съ една забѣлѣжка да се каже, че всичкитѣ закони на българската държава въ всѣко отношение ще се прилагатъ въ окупираниитѣ земи? Не искамъ да излагамъ, какъ другадъ рѣшаватъ това. А то има двѣ рѣшениа другадъ; трето другадъ нѣма, освѣнъ въ България. Въ Хагската конференция този въпросъ за управлението на окупирани земи, които не сж анексирани съ единъ миръ, е рѣшаванъ.

Министъръ Х. И. Поповъ: И въ „Прѣпорецъ“ е рѣшаванъ.

А. Ляпчевъ: Моля и за него ще дойда. Съжалявамъ, че нѣмамъ повече. Въ Хага се възприе началото, че окупираниитѣ земи, докато съ единъ миръ не се анексиратъ, се управляватъ по своитѣ мѣстни закони, по тамкашнитѣ закони. Германцитѣ възстанаха прогивъ това и не се съгласиха, доколкото моитѣ свѣдѣния се простиратъ. Тѣ казаха, че окупираниитѣ земи се управляватъ отъ главното командуване, което си назначава своитѣ управители, своитѣ губернатори. Така тѣ управляватъ Белгия. (Нѣкой отъ дѣсницата се смѣятъ) Моля ви се, бѣдете спокойни. Нѣма нищо общо съ онова, което ви кара да се смѣете, защото, тогава, ще излязе, че не познавате човѣка, който е насрѣща ви.

Нѣкой отъ дѣсницата: О-о-о!

А. Ляпчевъ: Вапа воля, въпрочемъ. — На въпроса. Ние изоставяме и едното, и другото рѣшение, не приемаме нито едното, нито другото.

С. Костурковъ: България е подписала тази конвенция.

А. Ляпчевъ: Азъ дори не държа на това, че сме подписали конвенцията; азъ само академически разказвамъ, какъ хората сж смѣтали да разрѣшатъ този въпросъ. Дали България има интересъ да защита или не въ днешно врѣме подписаното отъ нея на Хагската конференция, то е другъ въпросъ, въ разглеждането на който днесъ не искамъ да влизамъ. Ние не желаемъ да задължимъ България, какъ да разрѣши въпроса. Азъ искамъ само да обясня, какви начини на управление окупирани земи хората сж могли да намѣрятъ. И въ двата тѣзи начини, г. г. народни прѣдставители, има една мисль, която може да се приложи. Единъ казватъ: „Ще зачетемъ правата на мѣстнитѣ хора и ще ги управляваме споредъ тѣзи права.“ Това е международното, приетото. Други казватъ: „Нѣмаме смѣтка да имъ зачитаме правата, а ще имъ наредимъ едно управление врѣменно, но така, както искатъ интереситѣ на нашата войска, защото водимъ война.“ Това е смисълътъ въ единия и въ другия случай. Ние какво искаме да направимъ? Ние сме упоени отъ най-добро желание, не само този пътъ, но и миналия пътъ, да можемъ навѣднѣжъ всичкитѣ добрини, каквито ние имаме тукъ, да ги дадемъ на ония, които трѣбва да бѣдатъ съ насъ. Това е мисльта, която е ръководѣла нашето управление прѣзъ 1912 г., това е, което води управлението ни и днесъ. Но питамъ се азъ: какъ ние можемъ да приложимъ това? Туй ме интересува мене. Можемъ ли ние днесъ да приложимъ всичкитѣ български закони въ окупираниитѣ земи, и безразлично въ кои окупирани земи? Ние сме и въ Прищина, и въ Прищина, не се съмнявамъ, че утрѣ можемъ да бѣдемъ въ Елбасанъ или по-нататъкъ още, война е, дѣто паложатъ военнитѣ интереси, тамъ ще се гоши врагътъ, тамъ ще се отиде; сме и въ Бърза Паланка, и въ Парачинъ, сме и въ Скопие, и въ Битоля. Можемъ ли ние всичко това да подведемъ подъ еднакъвъ знаменателъ? Г-да! Позволете ми да не вземамъ думата по въпроса за историята на земитѣ отъ Балканския полуостровъ. Ние не можемъ това да сторимъ сега. Какво трѣбва да направимъ, за да удовлетворишъ нашето добро желание, което ви казахъ? Най-елементарното нѣщо: не съ такава една забѣлѣжка, че ще приложимъ законитѣ отъ стара България и въ Прищинѣ, и въ Прищина, и въ Бърза Паланка, и навсѣкѣдъ, не; а съ изработване на едно положение, на единъ законъ, внесетъ въ Народното събрание — това е моегъ разбиране — да можемъ да уредимъ врѣменно упра-

внението на тѣзи страни, или пъкъ на онѣзи отъ тѣхъ врѣменно, за които е невъзможно наведнѣжъ да ги уредимъ. Въпросътъ е много по-сериозенъ, отколкото ние можемъ да го прѣдполагаме въ доброто си разположение. Азъ изоставамъ политическата и националната страна, които нѣ са разрешаватъ затуй, защото ние сме приели тази бѣлѣжка по въ случая мене ме интересува финансовата страна. Вие виждате, че тукъ за 6 мѣсеца ще трѣбватъ около 50 милиона, за година — 100 милиона. Какво ще получимъ ние насрѣщъ това? Може да бѣде смѣшно, г-да: какъ, ние харчимъ 2 милиарда, а германцитѣ направили 30 милиарда марки заеми. Но тѣ не изпускатъ изъ прѣдъ видъ да не се изхаби ни единъ пфенигъ напразно; тѣ знаятъ, че трѣба да се скъпи потѣта на онѣзи, които се каратъ днеска да мратъ за благочестивитѣ на отечеството си. Затуй тѣ сѣ силни, защото всички умѣятъ да използватъ. Добръ, какво ни се налага? Тѣй ли, както е разрешенъ въпросътъ тукъ: „Г. г. министри, всѣки по своя ресортъ, пращайте хора навсѣждъ: по Прищина, Кладово и другадъ, въ тоя размѣръ и по всичкитѣ кѣнове на управлението, както ги имате въ България“? Не анямъ въ тоя моментъ какво е числото на чиновницѣ въ България, но ако приемемъ, че 50 хиляди, значи, още 25 хиляди ще трѣбватъ. Сериозенъ въпросъ, г-да, ще настане, може би, за армията, защото ще трѣба хора да отидатъ да се настанятъ. Азъ си спомнямъ единъ печаленъ случай въ 1913 г.: като пътувахъ изъ дефилето на р. Струмица, попаднахъ въ едно село, дѣто току-що бѣше станалъ отъ трапезата г. агрономътъ на с. Смоларе, на път отъ Петричъ за Струмица. Азъ питамъ агронома: какъвъ бѣше до сега? — „Учителъ въ Кулско.“ — Какво си направилъ? — „Протоколи.“ — Дай да ги видя. Протоколи — колко волове има. Колко кове, колко овце, колко сѣно, колко овесъ и пр. Питамъ селянитѣ: неброихте ли тѣзи работи? — „Не.“ — Че какъ става? — „Какъвто питаше, казахме му нѣщо, на знаемъ ли.“ — Воловетѣ провѣрихте ли, толкова ли сѣ? — „Знаемъ ли ги.“ Единъ сѣ на папа, други сѣ въ гората.“ — Ами сѣното? Почнаха да се смѣятъ. Това сѣщото ще бѣде и сега. Не въ уприхъ на нѣкого го говоря азъ, а казвамъ, че по този редъ сѣщото, типично ще стане.

Ето защо, моята мисль е била и е — и за статитѣ, по които г. министърътъ на правосъдието подметна тукъ — да се изработи отъ правителството едно законоположение, въ което да се иматъ прѣдъ видъ нуждитѣ и начинътъ, по които да стане управлението на тѣзи страни въ извѣстно врѣме. Тѣ сѣ различни. А сѣ пожеланието, че ще приложимъ нашитѣ закони тамъ, азъ още отъ сега съмъ убѣденъ, че резултатътъ ще бѣде едно безпримѣрно праросничество, едно унищожение на България въ очитѣ на освободеното население.

Нѣма нищо по-грозно за една държава въ новозавзето мѣсто, освѣтъ когато новитѣ граждани забѣлѣжатъ безредието ѝ. Единъ такъвъ агрономъ, който ще отиде да търси свѣдѣния и да става за примѣхъ на хората, той е най-големиятъ шакостникъ за авторитета на държавата. България има дълъгъ днесъ да изучи положението въ тѣзи земи, които взема, да се съобрази съ тамошнитѣ условия и, прѣди всичко и надъ всичко друго, да даде едно добро уплвление — разбирамъ администрацията и правосъдието на първо мѣсто, по не разбирамъ, че ще се прилагатъ всички закони въ всички културни отношения. Какъ точно това ще се нареди, то е работа на правителството.

Говори се за отговорността на правителството. Г. г. народни прѣдставители! Въ случая правителството си е поело отговорността. Каква е тя, то е другъ въпросъ, но то я е поело. Г. министър-прѣседателъ е подписалъ рескрипта за назначаване на главнокомандующия и, по мое разбирание, г. главнокомандующиятъ се прѣдставлява прѣдъ насъ, българския Парламентъ, отъ г. министър-прѣседателъ. Че поставимъ думата „рескриптъ“, не зная по коя причина, вмѣсто да бѣде „указъ“ — малко измѣнява сѣщността. Сѣщността е тази. Той е, който носи отговорността и за главнокомандующия. Разбира се, като всѣко длъжностно лице, и министър-прѣседателътъ носи онази отговорност, която се пада нему, не за техниката, за водене войната — то не е негова работа — той носи отговорност доколко политиката му се съгласява съ техниката, която е длъженъ да извършва главнокомандующиятъ. Но отговорността е на г. министър-прѣседателя. Какъ ще се нареди управлението, какъ ще се нагласи то, ние отговорни човѣкъ го имаме тукъ; той е. Защото тукъ нѣма въпросъ за губернатори, за диктатори и т. н.

(Прѣдседателското мѣсто заема прѣдседателътъ)

По този бюджетпроектъ ние сме длъжни да потърсимъ и освѣтление отъ г. министра на финанситѣ, какъ е изобщо финансовото положение на България днесъ. Защото ние имаме цѣлия български народъ на военна нога, имаме такъвъ грамаденъ процентъ хора на военна нога, какъвто нѣма никоя друга държава отъ тѣзи, които воюватъ. Ако Германия би имала сѣщия процентъ, тя трѣбваше да има на кракъ 12 милиона души.

Н. Кръстановъ: 18 милиона.

А. Лягичевъ: Извинете, че не мога да импровизирамъ изчисления, но, всѣки случай, едно грамадно число, какъто то го нѣма. — Не желая да навлизамъ въ причинитѣ по тѣй е. Този грамаденъ процентъ отъ хора иска не само да потрѣблява и, заедно съ него и оръжието му, но той е лишенъ и отъ да произвежда. Въ днешната война хората сѣ заприжени, особено отъ днесъ нататкъ, не само за войницѣ и за издръжливостта на войната, за силата не за златото, което всѣждъ е малко, а за силата на производството, което възобновява, което поддържа войската, което поддържа народа, което всѣва сила и, разбира се, упоритостъ — първото условие за добрия върай на една война — и издръжливостъ, кой най-послѣ ще издържи. Това е то войната и особено това сѣ голѣмитѣ войни между великитѣ народи. Когато сѣ войни не между династии, между тази или онази династия, а когато тѣ се превърнатъ отъ войни на частни интереси, чисто политически, въ войни на групировки отъ държави на интереси дълбоко народни. Тѣхъ ги виждаме въ историята: 7-годишната война, 30-годишната война, 25-годишната война. Тази Англия напр., като почнете отъ врѣмето на Кромвелъ въ 1651 г. и свършите съ войнитѣ на Наполеона въ 1815 г., като съберемъ годишитѣ, колкото сѣ траели тѣзи войни, ще видимъ, че въ продължение на тия 164 години, тя води война прѣвъ 88! За да може българскиятъ народъ да издържи, той трѣба да има единъ разумъ, който да съблести всичкитѣ му сили и отъ хора, и отъ срдѣства, за поддръжката имъ и за производството имъ наново, за да се възстанови изхабеното.

Е добръ, по въпроса за финансовото положение на България, за срдѣствата. Ние сме за кратко врѣме въ едно особено благоприятно положение, както всички земеделски страни. Ние отъ чужбина имаме нужда, за да доставимъ пушки и токове, които нѣма сѣдѣ всѣки вистрѣлъ да се възстановяватъ наново, ако ги има; имаме нужда отъ това, което се много разходва, припаситѣ — тукъ ужасно много се разходватъ; имаме нужда отъ сѣбѣло, имаме нужда отъ храна. Срдѣствата ни сѣ скромни, но и издръжката е много бѣдна, обаче сиромашки задоволителна. Колкото и икономически да живѣемъ, все разходитѣ сѣ голѣми. Въ пари ние не можемъ да ги изчислимъ по нишо начинъ. Но за извѣстно врѣме, като вземемъ за основа нашата годишна реколта, ние бихме могли да издържимъ отъ кѣмъ храна. Отъ тамъ нататкъ, трѣба да се надѣваме отъ вънъ. И азъ съмъ убѣденъ, че направената смѣтка, какъто ни я казваше г. министърътъ на финанситѣ, споредъ кредита, който той поиска вчера, ще може за десетина мѣсеца да изкара; по-дълго ще може да кара, отъ колкото е врѣмето, за което той иска кредита, $\frac{1}{12}$ въ случая — говоря за другия кредитъ. Но питамъ се: какъ това ще се набави? То е въпросъ, г-да, много сѣществентъ, и напразно сноши г. Сакаровъ се въ разбра. На този въпросъ не се отговаря, че ние имаме текуща смѣтка въ Берлинъ или Виена и да се свърши — не. Ние се задължаваме въ Берлинъ и Виена. То е така, но сѣ задължението ни тамъ, ние трѣба да бѣдемъ извънредни много внимателни, ва да не прѣвърнемъ войната въ войнитѣ разходи въ разсточителство за нашитѣ сили. Защото ако ние рѣчемъ да изравнимъ разхода на българския войникъ съ она на германския, ако ние рѣчемъ да снабдимъ българския войникъ съ всичко това, което той вижда въ своя стюзникъ, германецъ, въ окопа, ние не ще можемъ да поддръжаме съ тѣзи срдѣства нито половината отъ тѣзи хора, които имаме на кракъ. Ето защо, тамъ трѣба да сме много внимателни. А за разходитѣ оного е много съблазнително. Начинътъ, по който трѣба да станатъ доставкитѣ, за насъ, народнитѣ прѣдставители, може да бѣде като пожелание единъ: всичко онова, което ние можемъ да си набавимъ

отъ странитѣ, които сж въ съюзъ съ насъ, да го получимъ чрезъ тѣхнитѣ правителства по цѣнитѣ, които тѣ ги иматъ. Това е нашето желание. Казвамъ го, за да може да бѣде чутъ и отъ насъ.

Както и да се извършатъ тия доставки, г-да, въпросътъ за плащането насъ не може дори въ този моментъ да не ни интересува. Четохъ, че единъ отъ най-знаменититѣ теоретици по паричното дѣло въ Европа, специално по паричното дѣло, човѣкъ съ опитностъ банкерска, запознатъ съ теорията много добръ, който въ най-великитѣ моменти за своята нация е повиканъ да прилага своитѣ знания, като че-ли да е билъ казалъ: „Сега пари, смѣтки не знаемъ“. Менѣ ми се струва, че ние така не можемъ да кажемъ. Ние ще трѣбва и въ това отношение да бѣдемъ крайно внимателни, защото една малка държава, която се ангажира съ една велика сила, съ единъ такъвъ сѣдоносенъ въпросъ, тя има, мисля азъ, дълтъ да бѣде внимателна не само спрѣмо печалбитѣ, които разчита да придобие въ територия, но и спрѣмо своята бѣдаща икономическа независимостъ, и слѣдователно, за благодарително да шади тѣзи вторитѣ интереси въ своитѣ политически комбинации. Намъ не могатъ да опростятъ, ако почнемъ да не плащаме. А да не ви се види чудно. Много велики държави често пѣти не сж плащали, но не сж били екзекутирани. Да не говоримъ за примѣра съ френската република прѣди 100 години, когато 1.000 л. асигналъ достигна да спрува 20 ст., и да не посочваме примѣри отъ нашитѣ съюзници въ днешния случай и отъ онѣзи, които сж отъ противната страна. Днесъ всѣки единъ човѣкъ, запознатъ съ финансовото дѣло, съ тѣхнитѣ специални финансови списания, знае — не се боитъ даже въ Германия, въ Берлинъ да го отбѣлжватъ — че тази война ще донесе въ своята ликвидация ужасни отъ финансово гледище. Но тѣзи финансови ужасни, колкото и да сж неприятели, колкото и да сж пакостни въ всѣко отношение или, по-право, въ много отношения, за великитѣ държави, тѣ сж особено пакостни за малкитѣ държави, защото тѣмъ не се прощава, защото тѣ сж подчинени.

А какво е сега нашето финансово положение? Г. министрътъ на финанситѣ снощи по погрѣшка каза една дума. Когато г. Сакаровъ поиска да направи нѣкаква поправка въ послѣдния членъ, дѣто се говори за краткосроченъ заемъ и за съкрупирани бонове, г. министрътъ на финанситѣ даде едно разбиране на краткосрочния заемъ, че той ще го направи отъ Народната банка. Не, г. министре, Вие сж Народната банка нѣмате заемъ. Вие имате текуща смѣтка. Вие имате ваучери, но тѣ сж малко, 19.000.000 л., отъ люкойния Петковъ, за посета; и още други 9, та всичко 28 милиона. Другото е текуща смѣтка.

Азъ като слушамъ думата „краткосроченъ заемъ“ разбирамъ по-друго нѣщо — че ще успѣете да дадете на българския народъ за онова, което той дава днесъ, напр., за войската, нѣщо, което може да му даде доходъ, вмѣсто да му давате само книга, банкноти, които той винаги ще връща назадъ затуй, защото тѣ даватъ приходъ за него, или пъкъ защото нѣкои много добри хора — това само показва тѣхната голѣма доброта — пазятъ зеленитѣ банкноти, банкнотитѣ по 500 л., за черни дни, защото липсватъ отъ обръщение.

Приходътъ отъ нашето производство на годината е единъ милиардъ лева. Отъ това производство ние изнасяме 200 милиона лева въ чужбина. Войната, може би, ще вземе, ще изяде отъ него 300 или 400 милиона лева отъ мѣстнитѣ стоки. Спрѣму това българскиятъ собственикъ, притежателъ на волове, коне, овци или жито, ще получи тая сума отъ 300—400 милиона лева. Единъ много сериозенъ въпросъ е да се замислите вие, въ какво трѣбва да получи той тази сума. И мене ми се струва, че Финансовото министерство трѣбва да обърне много сериозно внимание на този въпросъ. Не е желателно да се увеличаватъ банкнотитѣ, а желателно е отъ финансово гледище, държавната финансова машина да се нагласи така, щото тия банкноти да не прѣвизаватъ онзи размѣръ, който може да се погълти отъ размѣната, а когато настѣпи моментъ, щото тия банкноти да станатъ повече, отколкото могатъ да се погълтатъ отъ размѣната, тогава финансовото управление да има съобразителността, да даде за кесията на хората нѣщо, което да имъ дава доходъ, напр., да имъ даде записи, платими въ 3, 5 или 10 години. Това е единъ краткосроченъ заемъ. И когато изучите тѣя голѣма машина, която дава възможностъ на една Гер-

мания, съ два милиарда и 400 милиона марки злато, ако се не лѣжа, да прави едно обръщение отъ 30 милиарда въ насъ, при максимално обръщение на банкноти отъ 4—5 милиарда, тогава вие ще можете да приемете разбирането, че краткосрочниятъ заемъ далечъ не е единъ дълтъ къмъ Народната банка по текуща смѣтка. Банкноти има издадени вече до днесъ за около 340 милиона лева и могатъ да дойдатъ до прѣсичане. Правителството рѣши вмѣсто да дава реквизиционни разписки, да плати на хората. Всички казаха, че това е добро и тѣй трѣбва да бѣде, но грижата на правителството не трѣбва да се спре само до тукъ, защото, като плащашъ все съ банкноти, хората могатъ да бѣдатъ добри, могатъ да ги трупатъ въ своитѣ каси, но тѣ сж въ правото си и да поискатъ да получатъ нѣщо срѣщу това, което държатъ въ своитѣ каси. Защото иначе тия банкноти могатъ да прѣдизвикатъ много неприятели.

Тѣй че подъ краткосроченъ заемъ трѣбва да се разбира не дълтъ по текуща смѣтка къмъ Народната банка, не увеличение на банкнотното обръщение, ами замѣняване на банкнотното обръщение чрезъ онова, което не е нужно да бѣде въ движение, чрезъ едни задължения на държавата по-трайни, напр., чрезъ записи.

Д-ръ Н. Сакаровъ: (Възразява нѣщо)

А. Липчевъ: То е другъ въпросъ. Азъ не искамъ да се простирамъ върху цѣлата организация, която другатъ е направена, но казвамъ, че трѣбва да се направи нѣщо въ това направление.

Г. министрътъ на финанситѣ ще може да ми отговори. Въ 1914 или 1915 г., ако че се лѣжа, правихме такъвъ единъ опитъ. Направенъ бѣше опитъ, да се сключи единъ вкѣрпшенъ заемъ отъ 10 милиона лева. Той не спручи — и за мене въ него врѣме бѣше ясно, че нѣмаща да се сключи. Защо? Защото въ него врѣме ние имаме прѣди всичко единъ свободенъ международенъ пазаръ, а нашата страша, понеже е бѣдна, и има да купува отъ вънъ, всѣкога, когато се види съ малко пари, веднага тича да донесе нѣщо отъ вънъ, и по този начинъ не оставатъ свободни пари. Но днешното врѣме, когато има затворенъ пазаръ, когато, нѣщо повече, срѣщу заемитѣ, които сключваме, не можемъ да получимъ пари — защото хората не даватъ пари — а получаваме стоки, когато вземаме почти една двадесета частъ отъ имотното състояние на народа, или една трета, отъ приходитѣ, за държанни нужди, ние сме длъжни да го използваме и можемъ да го използваме. Какъ да стане това, то е по-нататъкъ вече въпросъ на техническо разглеждане.

В. Коларовъ: Да се прѣмахне възможността на нѣкои личности да добиватъ скандалиозни печалби.

А. Липчевъ: Това е вече отдѣленъ въпросъ.

Азъ, г-да, нѣма да се спирамъ този пътъ върху цифри за финансовото положение на държавата, защото днесъ тѣ нѣматъ голѣмо значение — ще ги изоставя. Но ще се стра на въпроса за финансирането на войната, за поддържането прѣхраната на нашия народъ и за издържливостта на народнитѣ ни сили въ тази борба, която сме започнали и трѣбва да изкараме до край — другъ пътъ нѣма. А този въпросъ е тѣсно свързанъ и близокъ до възражението на нашата войска.

Правителството е било принудено, по една или друга причина, да прибѣгне до изключителното законодателствование, което е уредено въ чл. 47 отъ нашата конституция. Опоредъ този членъ, — който ограничава случантъ за изключителното законодателствование — наредбитѣ, издадени отъ Министерския съветъ, ще трѣбва да бѣдатъ разгледани и одобрени отъ Народното събрание. Мимоходомъ казано, азъ съмъ на мнѣние, че по отношение на всички тия врѣмenni наредби съ законодателенъ характеръ, които ще бѣдатъ прѣдставени въ Камарата, за да добие правителството актъ на освобождаване за станалото, нѣма защо да се въздържимъ отъ да ги прѣработимъ, защото тѣ ще останатъ за закони. И азъ напълно поддържамъ мисълта, че нѣма да бѣде нищо противопарламентарно, противоконституционно, ако единъ такъвъ правилникъ, паречелъ врѣмenni наредба, който има сили на законъ по силата на чл. 47 отъ конституцията, не се

свърши само съ одобрението му на едно четене, слѣдъ което да стане законъ, ами да станатъ и поправки, ако има нужда отъ такива. Ако нѣма нужда отъ такива поправки, да си остане така, какъто е, а ако има нужда отъ тѣхъ — министритѣ нѣма защо да не се съгласятъ, единъ такъвъ важенъ правилникъ съ законна сила, да го наречемъ, или както щете го наречете, да отиде въ комисията за разглеждане, както правимъ това съ законопроектитѣ прѣди второто имъ четене, сетнѣ да се върне тукъ и да се разгледа. По такъвъ начинъ, чрезъ това изключително законодателство, ние ще можемъ да поправимъ много нѣща, които могатъ да бѣдатъ полезни.

В. Коларовъ: Г. министърътъ на финанситѣ каза, че ще се съгласи.

А. Ляпчевъ: Въ свръзка съ това, азъ ще се спра на единствената институция, която ние установихме прѣди обявяването на войната чрезъ закона за мобилизирането не на българската армия, но на българския народъ — това бѣше законътъ за обществената прѣдвидливостъ. Този законъ за обществената прѣдвидливостъ бѣше прѣдначенъ не за време на война, но за мирно време, когато, обаче, държавата се намира при изключителни условия, каквито ги знаемъ. За този законъ, стѣкмяванъ и нагласяванъ и отъ комисии извънъ Парламента — бѣше прѣдставенъ единъ проектъ, слѣдъ това излѣзоха други — въ края на крайщата, споредъ моето разбиране, излѣзе нѣщо съвсѣмъ нещично, нито за цѣлѣта, за която се подготвеше за въ мирно време, а именно, да постави максимални цѣни на продуктитѣ, нито пъкъ можа да бѣде отъ нѣкаква полза за едно време на война, въ каквото се намираме днесъ.

Още прѣзъ м. май и юний се видѣ, че първата, основната му цѣль е непостижима съ нею. Защото, за да може да има една прѣдвидливостъ, трѣбва тѣзи, които ще ръководятъ тая прѣдвидливостъ, да бѣдатъ въ положението да опрѣдѣлятъ най-елементарнитѣ нѣща, въ случая: има ли възможностъ България да се изхрани съ своитѣ храни или не? Вземете и разгледайте дѣйността на комитета въ това отношение, и ще видите. Той дава едно свое разпореждане № 7 въ „Държавенъ вѣстникъ“, отъ май 1915 г., съ което като казва, че не му сѣ доставили данни, прави телеграфическо нареждане въ цѣла България, да му се съобщатъ какъви храни има. Желаяхъ бихъ да зная полученъ ли е поне сега нѣкакъвъ отговоръ или не, а пъкъ сега е и безцѣлно. Както виждате, комитетътъ не е въ положение дори да приведе въ извѣстностъ, какво има, и когато новата реколта се обади, че е изобилна, той бѣше прѣдразположенъ, на и обществото повечко отъ него, да си залови тефтеритѣ, и всички казаха напредъ: „Слава Богу, че се свърши тая работа“.

Пристигнахме до войната; и именно заради войната ще говорию по комитета на прѣдвидливостъта. Комитетътъ се възстановява. Интересенъ е въпросътъ за неговия съставъ. Лично азъ съмъ засѣгналъ по този въпросъ и дѣлка едно обяснение. Прави ми се упрѣкъ, че г. министърътъ на вътрѣшнитѣ работи тогава взелъ отъ менъ нѣкакъвъ юзъ — тъй ми се каза — и видоизмѣнилъ състава. По първоначалния законопроектъ, при първото четене, бѣше прѣдвидено този комитетъ да има 9 души членове народни прѣдставители. При второто четене ни се прѣдстави законопроектъ — комитетътъ да бѣде съ 14 души народни прѣдставители за членове, които ще се назначаватъ отъ Министерския съветъ. Когато прочетохъ въ единъ законопроектъ, по който Камарата се произнася, да се казва, че ще има 14 души народни прѣдставители, които ще избира Министерския съветъ, а не Народното сѣбрание, азъ дѣйствително се насмѣхъ и казахъ: малко уважение къмъ Парламента, къмъ народното прѣдставителство. Въ първия законопроектъ му дадохте възможностъ, то да си ги избере, а сега прѣдоставяте това на Министерския съветъ. Ако е така, прѣдпочитателно е вие, министритѣ, да си назначите 14 души, не народни прѣдставители, а каквито обичате. И г. Радославовъ казва: „Тѣмко така искаме“, залови се човѣка за това и . . .

В. Коларовъ: Вие му дадохте идеята.

А. Ляпчевъ: Не съмъ му далъ никаква идея.

В. Коларовъ: Не умишлено.

А. Ляпчевъ: Азъ казахъ, по моето разбиране, че е неприлично да се вотира законопроектъ, по който министъръ ще назначава народни прѣдставители на служба, когато има пълната възможностъ да се избере, когато и въ първия законопроектъ, отъ самото министерство, е разумно, почтено казаното, че трѣбва да се избере отъ народното прѣдставителство. Това е то. Както и да бѣде, г. министърътъ на вътрѣшнитѣ работи, или Министерскиятъ съветъ, нареди тия 14 души, както намѣри за добръ и тѣ функционираха. Куриозъ. Отначало, имаше единъ подпрѣседателъ, по едно време излѣзе специално съобщение, декретъ въ „Държавенъ вѣстникъ“ — вмѣсто единъ подпрѣседателъ ставатъ трима и всички ще подписватъ. Не разбрахъ за какво е било нужно това, но за менъ то е смѣшно. Още по-нататъжъ. Комитетътъ, като прѣстана да дѣйствува, остави едно бюро, прѣкрасно. Когато се свърши първата цѣль и настѣпи войната, правителството пожела да възобнови комитета и прѣдполагамъ, че въ него моментъ комитетътъ дѣйствително, би могълъ да извърши една много полезна работа. Моментътъ бѣше слѣднитъ — доколкото азъ разбирамъ отъ наредбитѣ и отъ дѣлата му. На 10 септември се обяви мобилизацията. Много важно за бѣдащитѣ военни дѣйствия бѣше войскитѣ да могатъ да намѣрятъ тамъ, дѣто ще ставатъ тия дѣйствия складирано всичко, каквото имъ е нужно. Да извършва това самото Военно министерство чрезъ неговитѣ органи, бѣше много подозрително въ него моментъ, знаете защо. Понадхнало едно утѣждание, като комитета за прѣдвидливостъта, то можеше дѣйствително, въ него моментъ поди прѣдлогъ, че трѣбватъ тукъ храни, тамъ храни, да подготви на първо време прѣхраната на голѣмитѣ маси отъ българскитѣ армии, които трѣбваше да се групиратъ по разнитѣ пунктове, и сигурно, тази е била идеята за възстановяването му. Какви резултати сѣ получили отъ него, тамъ азъ не зная, но възстановенъ съ тая идея, която споредъ менъ е била умѣстна, да групира тия храни — по-нататъкъ какъ дѣйствува комитетътъ, азъ виждамъ, че се забрави съвсѣмъ. Слѣдъ възстановяването си комитетътъ изработи единъ правилникъ, по който ще се извършва прѣхраната на войската въ време на война. Това е едно погрѣшно разбиране. Прѣди всичко, ако бѣше желателно да се дадатъ на комитета такива функции, то не трѣбваше да стане чрезъ това съобщение, чрезъ което той го прави, а трѣбваше да стане по начина на изключителното законодателствуване, за което азъ говорихъ, да се нареди отъ страна на правителството единъ указъ и да се опрѣдѣлятъ новитѣ функции на този комитетъ. Това не стана и комитетътъ самъ взема прѣхраната на войската. Но можеже това е една нередовностъ, не се минаватъ нѣколко дни и комитетътъ опровергава себе си — казва: „Не, само доставяне на храни, жито и ечемикъ, а всичко останало ще си вършатъ ония утѣждания, които сѣ за въ време на война — тилови управления, реквизиционни комисии и т. н.“. Минаватъ се други нѣколко дни, комитетътъ възстановява правата си, всички ще утѣждатъ. И всички тия съобщения сѣ въ „Държавенъ вѣстникъ“. Минаватъ пакъ нѣколко дни и всичко се катурва, като остана второто. Издаватъ се отъ страна на комитета, напр., такива нареждания: „Всички реквизиционни комисии да се прикѣпятъ къмъ мѣстнитѣ комитети, вѣцело на които стои централниятъ комитетъ.“ — съ други думи, реквизицията прѣстава и комитетътъ всичко ще изплати — и маза други нареждания, въ подробноститѣ на които не желая да влизамъ, и които показватъ едно — че не е имало абсолютно ни една ржководна мисль въ цѣлата тая работа. Скандальтъ е отишълъ до тамъ, че сигурно, не по вина на членоветѣ на комитета, но по вина на персонала — което показва пълното безредие — едно и също обявление е печатано два пѣти въ единъ и сѣщи брой на „Държавенъ вѣстникъ“, само че съ различни прифти. Да не говоря за други нѣща. Разбирамъ, че за институциитѣ, които сѣ се пагърбили да разрѣшаватъ тоя сложенъ въпросъ за мобилизирането на народа, то е една много трудна работа, която прѣдполага условия, каквито ние не можемъ да се похвалимъ, че имаме и най-добра воля отъ страна на тѣзи, които ще я ръководятъ. И по тѣзи съображения азъ бѣхъ скептикъ по прѣдвидливостъта отъ самото начало, но пъкъ не мога да се съглася, че у насъ толкова липсва умъ, щото да не може да се нареди работата по-по-съгласно съ напѣтитъ законъ, да не се изложи поне идеята, да не се поразни въ едно постановление по реда му, ами така шантово да се върви. Като

гледамъ какви сѣ нарежданията на конституцията, какъ тя е чуждъ по смисълъ, за менъ е ясно всичко онова, което става по-нататъкъ, и не желя да влизамъ въ него. Г-да! Това, което ме интересува сѣ повдигането на този въпросъ, е друго. Днесъ, когато всѣка една нация се бори на животъ и смъртъ, както сме ние, вмѣлява и се въ дългъ да използва всичкитѣ свои сили, да мобилизира всѣкого за работа. Дали ние не трѣбва да се опомнимъ и да видимъ, какво бихме могли да наредимъ за тази най-небратодарна работа да потегли малко по-прилично. А това е много важно днесъ, защото има вече необходимостъ отъ смѣстиването на една подобна институция. Когато вземете на г. министра на финанситѣ всички тѣзи окръжни, отгѣнени и разрѣшения на износа на вълната, на каквото друго не щете, когато се опитате да дадете отговоръ на всичко онова, което наоколо гъмжи, вие не можете да игнорирате единъ фактъ, който дава основание за всички този шумъ и за всички тѣзи отгѣнени и разрѣшения. Той е, че държавитѣ, които сѣ въ война, сѣ принудени да размѣняватъ стокитъ една на друга съ компенсация. Напр., двѣ тѣй близки държави въ войната въ самото начало, Германия и Австрия, сѣ размѣняватъ стоки съ компенсация. Германия, по много причини, намѣри се подготвена при обявяване на войната почти въ всичко; Австрия далечъ не бѣше така подготвена. Напр., на Австрия въ първитѣ дни отъ обявяване на войната липсваше запасъ отъ памукъ за фабриктѣ и трѣбваше да вземе отъ своята съюзница Германия. Отнесете до нея; германцитѣ ѝ казаха: „Ще разрѣшимъ износа за тебе, съюзнице, която така си свързана съ насъ, че толкова струва твоитѣ войникѣ, колкото и памукътъ, но ако не се побърка нашата индустрия, и въ замѣна на това, ако бѣдешъ въ положение да дадешъ единъ какво. Тѣй поставиха тѣсно свързанитѣ съюзни държави, да не говори за отношенията имъ къмъ-неутралнитѣ. Сѣщо е нашето положение. Тука има много сериозни въпроси, единъ отъ които е този, за който завчера приказвахме въ комисията, за доставката на коно, който много е характеренъ.

И. Януловъ: Drei Tausend.

А. Ляпчевъ: Износътъ на коно е заштитенъ, никой държава не желя да изнася коно. Случило се, че Унгария има повече коно, отколѣто своята съюзница Германия. Трѣбвало да достави коно на своята съюзница. Австро-Унгария купува конотъ у дома си на една цѣна до 1.400 крони единия коно — това е нейно право. Когато Австро-Унгария дойде да ги продава на свои съюзници, казва: нѣма да ви ги продамъ по цѣната, по която ги купувамъ азъ, а ще ви ги продавамъ по една цѣна, прилична, ако щете, отпѣдѣлена отъ мои хора и искамъ Drei Tausend! Азъ не искамъ да напасамъ никаквъ упрѣкъ, то е фактъ. Сега може да има у насъ такива прѣдмети, износа на които сме забранили и срещу които ще трѣбва да получимъ нѣщо. Безспорно, при получаване на нѣщо, ще трѣбва да нагласимъ какъ ще го купимъ и срѣщу какво. Не сѣ важни толкова много, колкото и важни да сѣ, всички ония околни, задкулисни прекрасни работи, които сѣ ставали около комитетата, колкото сѣ важни, споредъ мене, тѣзи, които открито ще ставатъ, защото тѣ ще бѣдатъ по-голѣми за въ бъдеще, и нѣкои отъ които по слухъ знамъ, че сѣ ста-

нали. Напр., чухъ азъ, че ние ще доставимъ извѣстно количество кукурузъ на нѣкои отъ съюзнитѣ държави по извѣстна цѣна и пр. Ако не сме го доставили, ще стане нужда утрѣ да го доставимъ. Кажете, за Бога, ще бѣде ли разумно, ако ние не прибѣгнемъ до едно основно прѣработване на тази институция, така случайно нагласена, съ много по-други цѣли, отколѣто новитѣ цѣли, които се появиха, и ако ние не я стѣквимъ прилично? Това е единъ въпросъ за успокоение на страната, въпросъ много по-важенъ отъ всѣкакви цензури, въпросъ за бъдещето гарантиране икономическата независимостъ на българския народъ. Отъ самото начало още трѣбва да послѣдваме примѣра на нашитѣ съюзници, трѣбва да наредимъ прилично тази индустрия, и азъ съмъ до болко убѣденъ, че отъ тѣхъ ще срѣднемъ само похвала, защото слушамъ, че и между самитѣ тѣхъ има извѣстно възмущение. Казва се тукъ, че били дошли хора отъ вѣнъ, да изучатъ какво става въ България. Има разни хора, които сѣ дошли да изучаватъ България, но има хора, които сѣ дошли като съвѣтъ нежелателни за България, които хитъ не трѣбва да дойдатъ, и които нѣма да стѣпятъ въ България, когато ще има редъ въ нея. И порядѣчи хора изъ между самитѣ съюзници се възмущаватъ, а на това трѣбва да се тури край. Ето защо въ тази сесия една отъ първитѣ грижи на правителството, на народното прѣдставителство трѣбва да бѣде коренното прѣработване на тази институция, съгласно новитѣ нужди, които се явяватъ. Подбирането персонала и състава на тая бъдеща институция трѣбва да става така, щото отговорността, дѣйствиелно, да пада върху всички, а не само да се обвиняватъ едни. Контролтѣ трѣбва да бѣде тамъ, защото тая институция, по силата на нѣщата, е съ такава властъ, че не можете вие иначе да я нагласите, освѣтъ приближително така, както се нагласили комитетата за раздаване помощи на бѣднитѣ войнишки семейства. Тогава ще заглѣхнатъ всички тия нежелателни слухове, ще добиемъ сами ние вѣра въ онова, което се върши, въ онова, което се работи, и безспорно, ще има редъ и ще може, убѣденъ съмъ, да се услужи и на войската, ще може да се услужи и на страната.

Съ тѣзи нѣколко пожелания, г. г. народни прѣдставители, азъ свършвамъ моитѣ бѣлѣжки, които сѣ бѣлѣжили не за да се поставятъ прѣти въ комитата на правителството, защото не е врѣме да му поставиме прѣти, а за да му покажемъ жичката готовностъ да се впрѣгнемъ не за слава, а като черноработчи, които могатъ да му помогнатъ. Това е задачата ни. (Ржкплѣскание въ лѣвицата).

Прѣдседателъ: Слѣдва да говори г. Турлаковъ, но по неже врѣмето е доста напѣднало, ще вдигнемъ засѣданieto.

Моля Народното събрание да се съгласи да имаме утрѣ засѣдание съ продължение на днешния дневенъ редъ. Които сѣ съгласни съ туй прѣдложение, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието

Засѣданieto се вдига.

(Вдигнато въ 7 часа и 50 минути).

Прѣдседателъ: **Д-ръ Д. К. ВАЧОВЪ.**

Подпрѣдседателъ: **Д-ръ И. МОМЧИЛОВЪ.**

Секретаръ: **М. ЗЕЛНОВЪ.**

Началникъ на Стенографското бюро: **Т. ГЪЛЖОВЪ.**